

**VILNIAUS UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS KATEDRA**

**Rasos Černauskaitės,
dieninio skyriaus 5 kurso studentės**

Magistro darbas

**Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai pagal Lietuvos ir
užsienio baudžiamuosius įstatymus**

**Features of Criminal Liability of Juveniles According to Criminal Laws
of Lithuania and Foreign Countries**

**Vadovė:
doc. dr. I. Michailovič**

**Recenzentė:
doc. dr. A. Drakšienė**

**2007
Vilnius**

TURINYS

<i>ĮVADAS</i>	3
<i>1. NEPILNAMEČIŲ BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS SAMPRATA</i>	6
<i>2. TARPTAUTINIAI DOKUMENTAI, REGLAMENTUOJANTYS NEPILNAMEČIŲ BAUDŽIAMĄją ATSAKOMYBĘ</i>	11
<i>3. NEPILNAMEČIŲ BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS PRIELAIDOS</i>	16
3.1 AMŽIUS	17
3.2 PAKALTINAMUMAS	21
<i>4. BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS POVEIKIO PRIEMONĖS</i>	24
4.1 AUKLĖJAMOJO POVEIKIO PRIEMONĖS	27
4.2 BAUSMĖS	36
<i>5. ALTERNATYVIOS BAUDŽIAMOJO TEISINGUMO VYKDYMO FORMOS</i>	44
5.1 ATLEIDIMAS NUO BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS	44
5.2 BAUSMĖS VYKDYMO ATIDĖJIMAS	51
<i>IŠVADOS</i>	55
<i>SANTRAUKA</i>	57
<i>SUMMARY</i>	58
<i>PANAUDOTŲ ŠALTINIŲ SĄRAŠAS</i>	59
<i>PRIEDAI</i>	64

ĮVADAS

Temos aktualumas. Jungtinių Tautų Vystymo programos iniciatyva 1999 m. lapkričio 17 d. su Lietuvos Respublikos Vyriausybe pasirašytos sutarties pagrindu, pradėta vykdyti Nepilnamečių justicijos programa (1999 – 2002 m.)¹. Ši programai leido žengti svarbų žingsnį humanizuojant ir modernizuojant nepilnamečių baudžiamosios justicijos sistemą. 2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas² (toliau – BK), kuriame kaip svarbiausias reformos akcentas išskirtas naujas skyrius, skirtas nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumams (XI skyrius „Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai“). Tai lėmė nepilnamečiams taikomų bausmių ir auklėjimo poveikio priemonių sistemos bei kitų specialiai jiems įstatyme numatytų bendrųjų taisyklių išimčių įtvirtinimą.

Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai – tai tema, kuri dėl savo aktualumo pastaruosius dešimtmečius reikalauja pasaulio valstybių, jų įstatymų leidėjų, teisėsaugos institucijų bei baudžiamosios teisės specialistų ir nevyriausybinų organizacijų išskirtinio dėmesio, nes nepilnamečių nusikalstamumas – tai savotiška bendro nusikalstamumo pradžia, jo potencialus rezervas ir kartu prognozės modelis ateičiai³. Tokių užsienio valstybių kaip Anglijos, Olandijos, Kanados, Švedijos ilgametė patirtis gali padėti suvokti vieno ar kito instituto taikymo trūkumus procese ar duoti pagrindo naujų institutų įtvirtinimui. Nors šių valstybių skirtinga kultūra ir teisinės tradicijas, tačiau jas sieja bendras bruožas – visose valstybėse buvo vykdomos reformos nepilnamečių baudžiamojoje justicijoje.

Tyrimo objektas - nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai pagal Lietuvos ir užsienio baudžiamuosius įstatymus. Darbe apžvelgiami specifiškiausi nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų analizės aspektai: nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės reglamentavimo ypatybės, prielaidos ir paskirtis. Nuo šių baudžiamosios teisės institutų įtvirtinimo priklauso nepilnamečių patraukimo baudžiamosios atsakomybės galimybės, teisingas poveikio priemonių skyrimas atitinkantis šių asmenų amžių, socialinę brandą bei psichinę sveikatą.

Darbo tikslas yra vadovaujantis tarptautiniais teisės aktais, Lietuvos ir užsienio šalių baudžiamaisiais įstatymais, išnagrinėti nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumus pagal Lietuvos ir užsienio baudžiamuosius įstatymus.

Tyrimo uždaviniai yra:

1. Suformuluoti nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės sampratą, vadovaujantis skirtingų autorių nuomonėmis.

---

¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gegužės 19 d. nutarimas Nr. 600 “Dėl nepilnamečių justicijos 2004-2008 m. programos patvirtinimo“// Valstybės žinios, 1995, Nr. 39-971.

²Valstybės žinios, 2000, Nr. 18-147.

³ Dapšys A. Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos sistemos esmė ir jos kūrimo kryptys// Teisės problemos, 1994, Nr. 3. P. 34.

2. Apibrėžti konkrečių Lietuvoje, Anglijoje, Ispanijoje ir Olandijoje taikomų bausmių ir auklėjamojo poveikio priemonių pagrindinius bruožus ir esminius skirtumus.

3. Išnagrinėti alternatyvias baudžiamojo teisingumo vykdymo formas.

Tyrimo metodai. Siekiant kuo nuosekliau atskleisti temos esmę, darbe buvo panaudoti įvairūs tyrimo metodai:

- sisteminės analizės metodas naudotas nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės sampratos problematiką, siekiant apibrėžti atsakomybę apskritai bei teisinę atsakomybę, taip pat nustatyti nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės vietą šių institutų kontekste;
- analizės metodas naudotas siekiant atskleisti pasirinktų valstybių nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės reglamentavimo baudžiamuosiuose įstatymuose specifiką;
- lyginamuoju - istoriniu metodu naudotasi siekiant pateikti įvairių metodologinių ar metodinių uždavinių, susijusių su nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumais, sprendimo variantus;
- statistiniu metodu naudotasi siekiant parodyti, kaip baudžiamosios teisės poveikio priemonės taikomos praktikoje po nepilnamečių baudžiamosios justicijos reformos.

Taip pat aiškinant Lietuvos ir užsienio valstybių nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumus, buvo naudotasi ir kitais metodais: apibendrinimo, indukcijos ir sintezės metodų visuma.

Darbo originalumas. Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumus nagrinėjo daug Lietuvos ir užsienio autorių (pvz., G. Babachinaitė, A. Dapšys, A. Drakšienė, R. Drakšas, J. Galinaitytė, S. Gečėnienė, A. Jatkevičius, V. Justickis, I. Michailovič, G. Sakalauskas, G. Švedas, M. Fliameris, J. Ginter, S. Kaugia, I. A. Kudriavcevas, E. Melnikova, V. G. Pavlovas, J. E. Pudovočkinas, J. Skraštinš, J. Sootak) tačiau mažai dėmesio skirta tokioms valstybėms kaip Švedija, Kanada, o apie Anglijos ir Olandijos nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumus literatūroje pateikiami pakankamai seni duomenys. Pažymėtina, kad visose paminėtose valstybėse buvo vykdomos reformos nepilnamečių baudžiamojoje justicijoje ir šių reformų aspektai nebuvo aptarti.

Be to tik keletas autorių (A. Drakšienė, I. Michailovič iš dalies V. G. Pavlovas ir J. Ginter) nagrinėjo amžiaus, kaip nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės prielaidą.

Darbo šaltiniai. Siekiant pasiekti tyrimo tikslo bei įgyvendinti uždavinius buvo naudotasi:

- Tarptautiniais ir Lietuvos Respublikos bei atskirų darbe pasirinktų valstybių (Anglijos, Olandijos, Kanados, Švedijos) teisės aktais.
- Lietuvos ir kitų šalių teisininkų monografijomis, mokomaisiais leidiniais, kodeksų komentarais bei teisininkų - praktikų bei teoretikų straipsniais, siekiant apžvelgti ir pakomentuoti kuo daugiau nuomonių ir pozicijų, susijusių su vienu ar kitu nagrinėjamu probleminiu nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės klausimu.

- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamosiomis bylomis bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato apžvalgomis ir išaiškinimais.

1. NEPILNAMEČIŲ BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS SAMPRATA

Humanizuojant ir modernizuojant nepilnamečių baudžiamosios justicijos sistemą Lietuvoje, buvo siekiama sumažinti nepilnamečių nusikalstamumą. Remiantis 2006 m. statistiniais duomenimis, buvo iširtos 4244 nusikalstamos veikos, kurias padarė nepilnamečiai. Šie duomenys palyginus su nuo 2003 m. statistiniais duomenimis, leidžia daryti išvadą, kad nepilnamečių nusikalstamumas sumažėjo⁴. Tačiau, jaunų teisės pažeidėjų padaromos veikos tapo daug žiauresnės ir sudėtingesnės⁵. Taip pat reikia paminėti, kad nepilnamečiai sudaro tik 6 procentus visų Lietuvos gyventojų, tačiau tarp asmenų, kaltinamų padarius nusikaltimus, jie sudaro apie 13-14 proc., o išaiškinti jų padaryti nusikaltimai 2006 m. sudarė tik 11 procentų⁶.

Teoriškai nusikalstamumas yra suvokiamas kaip socialinė teisinė problema, būdinga kiekvienai valstybei. Kriminologija nusikalstamumą apibrėžia kaip visuma nusikaltimų, kurie tam tikru laikotarpiu padaromi tam tikroje visuomenėje⁷. Įvairiausi autoriai patį nusikalstamumą kaip socialinį reiškinį vertina skirtingai. Pvz., vokiečių kriminologas E. Buchgolcas nusikalstamumą apibrėžia kaip specifinę žmonių elgesio visuomenėje formą, turinčią socialiai neigiamą ir griauinantį poveikį, pavaldžią bendriems socialinio gyvenimo dėsningumams⁸. O kriminologas E. Durkheimas yra visiškai kitokios nuomonės. Jis teigia, kad nusikalstamumas yra pats savaime normalus reiškinys, bet tik tada, kai jis pasiekia tam tikrą kiekvienam socialiniam tipui leistiną lygį⁹. Šį teiginį jis paaiškina tuo, kad neigiamas nusikaltimo vertinimas pirmiausia ugdo visuomenės narių solidarumą ir kolektyvinius jausmus. Kartu nusikalstamumas integruoja teisės normas, nes žmogus elgesio taisyklių išmoksta ne studijuodamas baudžiamuosius įstatymus, bet kasdieniame gyvenime susidurdamas su tam tikrais draudimais¹⁰. Šios dvi nuomonės yra kontraversiškos, tačiau vienu požiūriu jos panašios: jose remiamasi prielaida, kad visuomenės požiūris į nusikaltimus vienodas – visuomenė juos smerkia¹¹.

Kalbant apie nepilnamečių nusikalstamumą, reikia pažymėti, kad nepilnamečiai yra labiausiai pažeidžiama visuomenės socialinė grupė. Itin ankstyvas šių asmenų polinkis nusikalsti, tiesiogiai įtakoja nusikalstamumo kreivės didėjimą ateityje. A. Dapšys teigia, kad nepilnamečių nusikalstamumas – tai savotiška bendro nusikalstamumo pradžia, jo potencialus rezervas ir kartu prognozės modelis ateičiai¹².

---

⁴ Žiūrėti lentelę Nr.3

⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gegužės 19 d. nutarimas Nr. 600 "Dėl nepilnamečių justicijos 2004-2008 metų programos patvirtinimo".// Valstybės žinios, 1995, Nr. 39-971.

⁶ Drakšas R. Svarbesni nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės klausimai. Eugrimas, 2005. P. 7.

⁷ Justickis V. Kriminologija. I dalis. Lietuvos teisės universitetas, 2001. P. 10-13.

⁸ Schneider H. J. Einführung in die Kriminologie. Berlin, 1993. P. 53.

⁹ Durkheimas E. Sociologijos metodo taisyklės. Vaga, 2001. P. 79.

¹⁰ Иншаков С. М. Зарубежная криминология. Москва, 1997. P. 105-107.

¹¹ Justickis V. Kriminologija. I dalis. Lietuvos teisės universitetas, 2001. P. 166.

¹² Dapšys A. Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos sistemos esmė ir jos kūrimo kryptys.// Teisės problemos, 1994, Nr. 3. P. 34.

Kuo jaunesnis yra žmogus, pirmą kartą padaręs nusikaltimą, tuo didesnė tikimybė, kad ateityje jis vėl nusikals¹³.

Valstybė, siekdama kontroliuoti nusikalstamumą, vykdo žmogaus ir visuomenės teisių bei laisvių, taip pat valstybės interesų apsaugos funkciją¹⁴. Kaip teigia R. Drakšas: „vienas iš neatskiriamų visuomeninio reguliavimo elementų yra socialinė atsakomybė, sudaranti veiksmingą poveikio priemonių sistemą skirtą visuomeninių santykių subjektų reguliavimui,<...> socialinė atsakomybė numato pareigą atitikti ir paisyti tam tikrus dorovinius, pareiginius, teisinius ir kitokius reikalavimus, kuriuos kelia asmeniui visuomenė ir valstybė“¹⁵. Bet kaip teigia A.Vaišvila: „teisinė atsakomybė formuoja asmens įsitikinimą, kad jis vykdo pareigą ne dėl to, kad tokio elgesio iš jo reikalauja įstatymas, o todėl, kad pareigų vykdymu jis legalizuoja savo teises visuomenėje, kad jo teisės pareigų vykdymu susiderina su kitų asmenų teisėmis, pasidaro santykinės, kad atsisakymas vykdyti pareigas, jis praranda tų pareigų garantuojamas teises“¹⁶. Tai lemia, kad valstybė įgyvendina žmogaus ir visuomenės teisių bei laisvių apsaugos funkciją tik tuo atveju, kai asmuo nevykdo savo įsipareigojimų visuomenėje, kurioje jis gyvena.

Lietuvos ir užsienio valstybėse egzistuoja įvairios teisinės atsakomybės formos: administracinė, civilinė, baudžiamoji; jų taikymas priklauso nuo teisinių santykių pobūdžio. Baudžiamoji atsakomybė – teisinė atsakomybės rūšis, kurią nustato valstybė baudžiamuosiuose įstatymuose ir taiko asmenims padariusiems nusikaltimus¹⁷. Baudžiamosios teisės teorijoje pateikiamas toks baudžiamosios atsakomybės apibrėžimas: baudžiamoji atsakomybė yra asmens ir jo padaryto nusikaltimo pasmerkimas valstybės vardu, kurią vykdo įgaliotos institucijos (teismas) ir kuris pasireiškia baudžiamaisiais įstatymais apibrėžtų asmeninio ar turtinio pobūdžio suvaržymų kaltininkui taikymu. Pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato išaiškinimą, baudžiamoji atsakomybė yra baudžiamųjų teisinių priemonių visuma, kurią valstybė taiko nusikaltimą padariusiam asmeniui. Jos turinį sudaro nuosprendžio paskelbimas valstybės vardu, bausmės paskyrimas, bausmės atlikimas ir teistumas¹⁸.

Teisinėje literatūroje išreiškiamai nuomonė, kad atsakomybė iš esmės atitinka bausmę arba kad vienintelė atsakomybės realizavimo forma yra bausmė. Tačiau baudžiamojo kodekso normos leidžia realizuoti baudžiamąją atsakomybę ir nepaskiriant bausmės. Taip pat nereiktų tapatinti baudžiamosios atsakomybės ir bausmės sąvokų. Yra išskiriami požymiai, kuriais remiantis baudžiamoji atsakomybė atskiriama nuo bausmės¹⁹:

---

¹³ Jatkevičius A. Nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevencija. Daktaro disertacijos santrauka. Socialiniai mokslai, Teisė, 2003.// <http://www.nplc.lt/lit/lit23/lit23santr.doc> (Žiūrėta 2007-04-03)

¹⁴ Švedas G. Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje. Teisinės informacijos centras, 2006. P.17.

¹⁵ Drakšas R. Svarbesni nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės klausimai. Eugrimas, 2005. P. 15.

¹⁶ Justickis V. Kriminologija. I dalis. Lietuvos teisės universitetas, 2001. P. 351.

¹⁷ Prapiestis J. Namų advokatas. Teisinės informacijos centras, 2002. P. 123.

¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2001 m. birželio 15 d. nutarimas Nr. 30 „Dėl teismų praktikos atleidžiant nepilnamečius nuo baudžiamosios atsakomybės“. Teismų praktika Nr. 15. Lietuvos Aukščiausiojo teismo biuletenis, 2001. P. 416-442.

¹⁹ Abramavičius A., Čepas A., Drakšienė A. [et al]. Baudžiamoji teisė. Antrasis papildytas leidimas. Eugrimas, 1998. P. 59.

- nesutampa jų atsiradimo ir pabaigos laikas;
- skirtinga asmens, kuris traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, ir asmens, nubausto kriminaline bausme, teisinė padėtis;
- nubaudus asmenį kriminaline bausme, įstatymo numatytam laikotarpiui atsiranda specifinės pasekmės, viena iš jų – teistumas.

Bendriausia prasme, baudžiamoji atsakomybė yra pati griežčiausia teisinės atsakomybės forma, kuri gali būti taikoma asmeniui. Teoriškai baudžiamoji atsakomybė atsiranda asmeniui, kuris kaltas dėl nusikaltimo padarymo ir gali būti realizuojama įvairiais būdais: paskiriant bausmę, skiriant auklėjamojo poveikio priemones ir kitas²⁰. Tačiau tam tikro elgesio draudimas baudžiamosios teisės pagalba turi būti kraštutinė (*ultima ratio*) valstybės reakcija į nepageidaujamą elgesio formą²¹.

Baudžiamosios teisės doktrinoje teigiama, kad nepilnamečių baudžiamąją atsakomybę reikėtų suprasti kaip valstybės ir nepilnamečio baudžiamojo teisinio santykio realizavimo formą. Ji siejama su visapusišku nepilnamečių amžiaus, jų fizinių ir psichinių ypatumų įvertinimu²². „Nepilnamečių teisinė ir socialinė teisinė bazė susiformavo dar pirmaisiais nepriklausomybės metais, kai jų baudžiamosios atsakomybės klausimai iš esmės buvo sprendžiami vadovaujantis bendru baudžiamojo įstatymo pagrindu, nes nebuvo specialios, tik nepilnamečiams taikomos bausmių sistemos“²³. Tik 2003 m., įsigaliojus naujam BK, atsirado naujas skyrius, pavadintas „Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai“. Šio skyriaus įtvirtinimas LR BK užtikrino tinkamą nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės reglamentavimą ir jų teisių apsaugą.

Kitos darbe analizuojamos valstybės (Anglija, Olandija, Švedija, Kanada) taip pat skirtingu laiku ir skirtinguose teisės aktuose įtvirtino nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumus. Pvz., Olandijoje 1995 m. rugsėjo 1 d. įsigaliojo naujoji jaunimo baudžiamoji teisė. Skirtingai nei anksčiau galiojusi jaunimo baudžiamoji teisė, kuri jaunuolį vertino kaip valstybinės intervencijos objektą, saugodama jo dvasinį ir privatų gyvenimą, naujoji teisė jį vertina kaip subjektą, būtent kaip subjektą, turintį savo teisių ir pareigų, taip pat ir atsakomybę²⁴.

Kanadoje nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai yra reglamentuoti atskirame nepilnamečių baudžiamosios justicijos įstatyme (*Youth Criminal Justice Act*²⁵). Šis teisės aktas įsigaliojo 1998 m. ir pakeitė galiojusį „Įstatymas dėl jaunų nusikaltėlių“ (*The Young Offenders Act, 1994*)²⁶. Galiojęs

²⁰ Drakšas R. Svarbesni nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės klausimai. Eugrimas, 2005. P. 15-26.

²¹ Švedas G. Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje. Teisinės informacijos centras, 2006. P. 28.

²² Abramavičius A., Čepas A. [et al] Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Eugrimas, 2001. P. 481.

²³ Drakšienė A. Vaiko teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimas nacionalinėje baudžiamajoje teisėje.// Teisė, 2005, Nr. 54. P. 59-69.

²⁴ Sakalauskas G., Gečėnienė S., Jatkevičius A., Michailovič I. Vaikų ir jaunimo baudžiamoji atsakomybė: užsienio šalių patirtis. Vokietija, Austrija, Olandija, Lenkija, Estija, Rusija. Nusikalstamumo Prevencijos Lietuvoje centras, Teisės institutas, 2001. P. 75.

²⁵ Youth Criminal Justice Act.// <http://www.justice.gc.ca/en/news/nr/1999/yoaback.html>. (Žiūrėta 2007-03-06)

²⁶ Youth Criminal Justice Act.// <http://www.justice.gc.ca/en/news/nr/1999/yoaback.html> (Žiūrėta 2007-03-06)

įstatymas buvo modernizuotas siekiant sumažinti nepilnamečių nusikalstamumą ir apsaugoti visuomenę. Tokiu pačiu principu yra reglamentuota nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė Anglijoje ir Švedijoje²⁷.

Įtvirtindamos atskirus baudžiamuosius įstatymus, Lietuvos ir užsienio valstybės išskyrė nepilnamečius kaip atskirus baudžiamosios teisės subjektus ir įtvirtino nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų taikymą. Šiai nuomonei pritaria G. Sakalauskas ir A. Jatkevičius, kurie teigia, kad „vaikai negali atsakyti visiškai, kol yra nepilnamečiai, nes jie dar nėra pasiekę dvasinės ir psichologinės brandos, nuo kurios galima baudžiamoji atsakomybė, todėl jie turi būti išskirti iš baudžiamosios sistemos“²⁸. Tačiau baudžiamosios teisės funkcijos (bendroji prevencija, informacinė, represinė, individuali prevencija), negali būti paneigtos jokių atsakomybės išskirtinumu²⁹ ir yra įgyvendinamos ir nepilnamečių atžvilgius.

Įtvirtindamas nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumus, įstatymų leidėjas nurodė tikslus, kurių siekia: užtikrinti, kad atsakomybė atitiktų šių asmenų amžių ir socialinę brandą; riboti laisvės atėmimo bausmės ir didinti auklėjamojo poveikio priemonių taikymo šiems asmenims galimybes; padėti nepilnamečiui pakeisti gyvenimo būdą ir elgesį, derinant baudimą už padarytą nusikalstamą veiką su jo asmenybės ugdymu, auklėjimu, neteisėto elgesio priežasčių šalinimu; sulaukyti nepilnamečių nuo naujų nusikalstamų veikų padarymo. Lietuvos kriminologė doc. dr. A. Drakšienė teigia, kad „įstatymų leidėjas, nurodydamas nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų paskirtį, turėjo omenyje ne nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės paskirtį apskritai, o pirmiausia nepilnamečiams taikomų bausmių ir auklėjimo poveikio priemonių sistemos bei kitų specialiai jiems įstatyme numatytų bendrosios taisyklės išimčių paskirtį“³⁰.

Iš esmės nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai pagal Lietuvos BK yra suprantami keliais aspektais³¹:

- siauresniu taikomų nepilnamečiams bausmių sąrašu;
- numatytos alternatyvos skirti auklėjamojo poveikio priemonės;
- bausmių skyrimo specifika;
- atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės;
- teistumo terminai trumpesni nei suaugusiųjų asmenų.

²⁷ The Youth Justice System in England and Wales by Peter Smith and Martin Ryan, Crown Prosecution Service of England and Wales.// <http://www.iap.nl.com/regconference/reg3.html> (Žiūrėta 2007-03-03) ir Youth Justice System: Sentences, Orders and Agreements.// <http://www.yjb.gov.uk/en-gb/yjs/SentencesOrdersandAgreements/> (2007-01-12)

²⁸ Sakalauskas G., Jatkevičius A. Tarptautiniai dokumentais, reglamentuojantys vaikų ir jaunimo baudžiamąją atsakomybę.// Teisės problemos, 2000, Nr. 3-4. P. 29-38.

²⁹ Drakšienė A. Numatytų nepilnamečių baudžiamųjų sankcijų paskirtis.// Teisė, 2006, Nr. 61. P. 31-41

³⁰ Prapiestis J., Švedas G., Abramavičius A. [et al] Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai). Teisinės informacijos centras, 2004. P. 428-432.

³¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. vasario 21 d. nutarimas Nr. 220 „Dėl probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos ir probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“.// Valstybės Žinios, 2007-03- 03, NR. 27-989.

Nustatydamas nepilnamečiams taikomų poveikio priemonių sistemą ir numatydamas specialią jos paskirtį, įstatymų leidėjas sudarė teisinį pagrindą sudėtingam nepilnamečių resocializacijos³² procesui³³. Idėjas apie „modernią“ baudžiamąją teisę (ne kaip bausmę už padarytą veiką, bet kaip nusikalstamos veikos prevenciją – auklėjamąją resocializaciją) perėmė ir ėmėsi praktiškai realizuoti JAV ir Anglija³⁴. Resocializacijos įgyvendinimas praktikoje yra vertinamas per skiriamų baudžiamojo poveikio priemonių amplitudę. Užsienio valstybės (Anglija, Švedija, Olandija, Kanada) savo baudžiamuosiuose įstatymuose įtvirtino įvairias baudžiamosios teisės poveikio priemones, kurių pagrindinis tikslas ugdyti nepilnamečių ir padėti jam pakeisti savo deviantinį elgesį.

Apibendrinant išdėstytus faktus, galima teigti, kad nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė yra specifinė bendrosios baudžiamosios atsakomybės dalis. Jos turinį sudaro valstybės prievartos taikymas nusikalstamą veiką padariusiems nepilnamečiams ir pasireiškia baudžiamajame įstatyme apibrėžtu asmeninio ar turtinio pobūdžio suvaržymų kaltininkui taikymu. Atsižvelgiant į tai, kad nepilnamečiai dėl savo fizinių ir psichinių savybių yra specifiniai baudžiamosios justicijos subjektai, baudžiamajame įstatyme yra įtvirtintos taikomų bausmių ir auklėjimo poveikio priemonių sistemos bei kitų specialiai jiems įstatyme numatytų bendrųjų taisyklių išimtys.

---

³² Resocializacija – tai asmens socialinio statuso ir vertybinių orientacijų grąžinimas kryptingomis socialinėmis, pedagoginėmis, psichologinėmis, ugdymo ar kitomis priemonėmis siekiant integruoti asmenį į visuomenę.// Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gegužės 19d. nutarimas Nr. 600 “Dėl nepilnamečių justicijos 2004-2008 m. programos patvirtinimo“././ Valstybės žinios, 1995 05 12, Nr. 39-971.

³³ Drakšienė A. Vaiko teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimas nacionalinėje baudžiamojoje teisėje.// Teisė, 2005, Nr. 54. P. 59-69.

³⁴ Merkys G., Ruškus J., Juodraitis A. Nepilnamečių resocializacija: priežiūros įstaigų psichosocialinė ir edukacinė situacija Lietuvoje. Šiaulių universiteto Socialinių tyrimų mokslinis centras, 2001. P. 7.

2. TARPTAUTINIAI DOKUMENTAI, REGLAMENTUOJANTYS NEPILNAMEČIŲ BAUDŽIAMĄ ATSAKOMYBĘ

Besikeičiantys socialiniai teisiniai santykiai, tiesiogiai įtakoti valstybės ekonominio vystymosi, sąlygoja galiojančių normų koregavimą. Lietuvoje nepilnamečių justicijos reforma buvo siejama ne tik su teisės aktu, kuriuose įtvirtinta institucijų sistema, reformavimu. Pagal koncepciją turėjo būti suderinti nacionaliniai ir tarptautiniai teisės aktai, humanizuotos nepilnamečiams teisės pažeidėjams taikomos poveikio priemonės, mažinant jų represinį poveikį ir didinant resocializacijos bei adaptacijos visuomenėje galimybe³⁵. Tarptautiniai teisės aktai nustato vadovaujančius principus, susijusius su nepilnamečių teiseną. Jie grindžiami valstybės pareiga ginti kiekvieno vaiko interesus ir užtikrinti, kad priemonės taikomos tariamų ar pripažintų pažeidėjų atžvilgiu būtų proporcingos tariamo ar nustatyto nusikaltimo sunkumui ir nepilnamečio asmenybei³⁶.

Remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucijos 135 str. 1 d., kurioje yra numatyta, „Lietuvos Respublika pripažįsta visuotinai pripažintus tarptautinės teisės principus ir normas“³⁷ galima teigti, kad ši teisės norma suponuoja valstybės pareigą tam tikrų tarptautinių sutarčių nuostatas įtraukti į nacionalinę teisę arba įtvirtinti tiesioginį jų taikymą. Taip pat reikia pažymėti, kad Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymo³⁸ 11 str. 1 d. teigiama, kad „išgaliojusią Lietuvos Respublikos tarptautinę sutartį Lietuvos Respublikoje privaloma vykdyti“.

Šio darbo dalyje bus nagrinėjami tarptautiniai teisės aktai, kurie apžvelgia nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumus (pvz., amžių, bausmių sistemą, bausmės skyrimo specifiką). Spręsti apie valstybės prisiimtų tarptautinių įsipareigojimų bei visuotinai pripažįstamų tarptautinių teisės normų laikymąsi, galima tik vertinant Lietuvos baudžiamojo įstatymo turinį.

Visų pirma, siekiant užtikrinti, kad tarp valstybių būtų išvengta klaidų ir garantuotas tinkamas bendradarbiavimas, sprendžiant klausimus dėl nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės, nepilnamečių baudžiamojoje justicijoje turi būti vartojamos vieningos sąvokos. 1985 m. Jungtinių Tautų Standartinėse minimalios nepilnamečių teisenos įgyvendinimo taisyklėse (Pekino taisyklės), yra įtvirtintos sąvokos, kurios turi būti naudojamos visose valstybėse³⁹.

1. Nepilnametis – vaikas ar jaunuolis, su kuriuo už padarytą teisės pažeidimą atitinkamose teisinėse sistemose gali būti elgiamasi kitaip, negu elgiamasi su suaugusiu teisės pažeidėju.

³⁵ Jatkevičius A. Apie nepilnamečių kriminalinės justicijos reformos programą.// Teisės problemos. 1999. Nr. 4. P. 5-10.

³⁶ Girdauskas M. Tarptautinių teisės aktų, reglamentuojančių nepilnamečių baudžiamojo proceso ypatumus, apžvalga. Teisės institutas, 2001.// <http://www.nplc.lt/lit/lit14.doc> (Žiūrėta 2007-03-01)

³⁷ Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014.

³⁸ Valstybės žinios, 1999, Nr. 60-1948.

³⁹ Drakšas R. Svarbesni nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės klausimai. Eugrimas, 2005. P. 37.

2. Pažeidimas – bet koks elgesys (veikimas ar neveikimas), už kurį baudžiama pagal atitinkamų teisinių sistemų įstatymus.
3. Nepilnametis teisės pažeidėjas yra vaikas arba jaunuolis, kuris įtariamas pažeidęs teisę arba pripažintas ją pažeidęs.

Reikia pažymėti, kad Lietuvos BK nėra pateikiamos „nepilnamečio“ ir „nepilnamečio teisės pažeidėjo“ sąvokos. Lietuvos baudžiamajame įstatyme yra pateikta tik amžiaus riba, nuo kurios yra galima baudžiamoji atsakomybė. Bendriausia prasme, pagal Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo⁴⁰ 2 str., tai nepilnametis yra vaikas iki 18 metų. Ši nuostata iš esmės atitinka JTO Vaiko teisių konvencijos (toliau – Konvencija) 1 straipsnį „vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis 18 metų., jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta anksčiau“⁴¹. Autorės nuomone, BK turėtų būti įtvirtinta „nepilnamečio teisės pažeidėjo“ sąvoka arba vietoj jos vartojama – vaikas.

Antra, daug tarptautinių teisės aktų turėjo reikšmės reformuojant nepilnamečiams taikomą bausmių sistemą. Vienas iš paminėtų yra 1990 m. Jungtinių Tautų Normos netekusiems laisvės nepilnamečiams ginti (Havanos taisyklės).⁴² Šio tarptautinio teisės akto 1 str. pasakyta, kad „nepilnamečių justicijos sistemos turėtų užtikrinti nepilnamečių teises ir saugumą bei plėtoti jų fizinę ir psichinę sveikatą, siekiant reabilituoti jauną asmenį“. Šios nuostatos turinys yra perkeltas į Lietuvos BK 80 str., kur įstatymų leidėjas įtvirtina tikslą ne nubausti asmenį, o taikant baudžiamosios teisės poveikio priemones „padėti nepilnamečiui pakeisti gyvenimo būdą ir elgesį derinant baudimą už padarytą nusikalstamą veiką su jo asmenybės ugdymu, auklėjimu, neteisėto elgesio priežasčių šalinimu“.

Taip pat yra pažymėtina, kad ne visos baudžiamosios teisės poveikio priemonės gali būti taikomos nepilnamečiams. Šis teiginys yra įtvirtintas Rijado gairių⁴³ 5 str. e punkte pasakyta, kad „taikytinos priemonės turėtų būti parenkamos atsižvelgiant į faktą, kad jaunimo elgesys, kuris neatitinka bendroms socialinėms normoms ir vertybėms dažnai yra brendimo ir augimo proceso dalis ir linkęs išnykti savaime daugeliui asmenų, jiems suaugant“. Tai suponuoja valstybės pareigą taikyti tik tokias baudžiamosios teisės poveikio priemones, kurios padėtų nepilnamečiui teisės pažeidėjui pakeisti savo deviantinį elgesį ir adaptuotis visuomenėje.

Konvencijos⁴⁴ 37 straipsnio a dalyje nustatyta, kad „nei mirties bausmė, nei įkalinimas iki gyvos galvos, nenumatant išlaisvinimo galimybės, neskiriami už nusikaltimus, padarytus jaunesnių kaip 18 m.

⁴⁰ Valstybės Žinios, 1996, Nr. 33-807.

⁴¹ Lietuvos Respublikos Seimo priimtas įstatymas „Dėl JTO vaiko teisių konvencijos ratifikavimo“// Valstybės žinios, 1995, Nr. 60-1501.

⁴² http://www.nplc.lt/nj/Dokumentai/Uzs_teis_aktai/Havanos%20taisykles.htm (Žiūrėta 2006-11-06)

⁴³ 1990 m. Jungtinių Tautų Gairės nepilnamečių nusikalstamumo prevencijai (Rijado gairės)// http://www.nplc.lt/nj/Dokumentai/Uzs_teis_aktai/Rijado%20gaires.htm (Žiūrėta 2006-11-06)

⁴⁴ Kaip teigia doc.dr. A. Drakšienė, tai JTO Vaiko teisių konvencija įtvirtina pagrindinius su vaiko teisėmis susijusias etninius principus ir teisės elgesio normas. Ratifikavusi šį teisės aktą valstybė turi ne tik teisę, bet ir priedermę, atsižvelgusi į vaiko fizinį ir protinį nesubrendimą, reglamentuoti užtikrinančių ypatingą vaiko apsaugą ir priežiūrą priemonių sistemą, įskaitant ir reikiamas teises priemones// Drakšienė A. Vaiko teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimas nacionalinėje baudžiamojoje teisėje// Teisė, 2005, Nr. 54. P. 59-69.

asmenų“. Su šia nuostata glaudžiai siejasi kitas šios Konvencijos 40 straipsnis, kurio 4 d. yra nurodyta, kad „elgesys su vaiku nepakenktų jo interesams, jo padėčiai ir atitiktų nusikaltimo pobūdį, reikia būti numačius priežiūrai įstaigose alternatyvią priežiūros, globos ir vadovavimo tvarką, konsultacines paslaugas, bandomojo laikotarpio skyrimą, auklėjimą, mokymą ir profesinį rengimą bei kt.“. Lietuvoje reformuojant bausmių sistemą, buvo nustatyta alternatyva - skirti nepilnamečiams auklėjamojo poveikio priemonės ir numatytos tam tikros alternatyvos⁴⁵ įkalinimui. Tai iš esmės atitinka tarptautinių teisės aktų keliamus reikalavimus.

Trečia, nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai yra taikomi tik tam tikro amžiaus asmenims. Šiuo atveju tarptautiniai teisės aktai pabrėžia minimalią amžiaus ribą. Pagal Konvencijos nuostatus: „valstybė privalo nustatyti minimalų amžių, kurio nesulaukę vaikai laikomi negalinčiais pažeisti baudžiamųjų įstatymų“. Tai yra dispozityvi teisės norma. Tai reiškia, kad Lietuva nustatydamą kitokią baudžiamosios atsakomybės amžių nei Anglija, Olandija, Švedija, Kanada tarptautinio teisės akto nuostatų nepažeidė. Tačiau Pekino taisyklių 4 p. pažymėta, kad „tose teisinėse sistemose, kur pripažįstama nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės amžiaus samprata, mažiausia šio amžiaus riba nėra nustatoma nuo pernelyg jauno amžiaus, atsižvelgiant į emocinės, protinės ir intelektinės brandos faktus“. Šios nuostatos komentare yra teigiama, jog nustačius labai ankstyvą baudžiamosios atsakomybės amžių arba apskritai nesant žemiausios amžiaus ribos, atsakomybės sąvoka taps bereikišmė⁴⁶.

Reikia pažymėti, kad tarptautiniuose teisės aktuose pabrėžiama minimali amžiaus riba, tačiau nėra nurodoma iki kokio amžiaus gali ar turi būti taikomi nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai. Šiuo atveju, tai valstybės sprendžia atsižvelgdamos į savo kultūrą, teises tradicijas, socialines vertybes.

Ketvirta, Konvencijos 40 str. 3 d. įpareigoja valstybes, konvencijos dalyves, „siekti įtariamų, kaltinamų ar pripažintų kaltais nusikaltimo padarymu nepilnamečių atžvilgiu priimti specializuotus įstatymus, nustatyti specialias procedūras, paskirti specializuotus valdžios pareigūnus ir įsteigti specializuotas institucija“. Šios normos įgyvendinimas Lietuvos nepilnamečių baudžiamojoje justicijoje gali būti vertinamas įvairiai. Pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 111 str. 2 d. yra numatyta alternatyva valstybėje įsteigti specializuotus teismus: administracinių, darbo, šeimos ir kitų kategorijų byloms nagrinėti. 2002 m. buvo vykdomas tyrimas „Specializuotų teismų šeimos ir nepilnamečių byloms nagrinėti įsteigimo Lietuvoje poreikis ir galimybės“. Šio tyrimo tikslas buvo kompleksiskai ištirti ir įvertinti specializuotų teismų šeimos ir nepilnamečių byloms nagrinėti įsteigimo Lietuvoje tikslumą ir galimybes. Tačiau atlikus tyrimą buvo nuspręsta, kad Lietuvoje netikslinga steigti atskirus specializuotus teismus šeimos ir nepilnamečių byloms nagrinėti. Dabartinėse bendrosios kompetencijos teismų sistemos struktūrose tikslinga sudaryti specializuotus atskirus teismų skyrius ar paskirti teisėjus šeimos ir

⁴⁵ Plačiau žiūrėti 5 šio darbo dalyje.

⁴⁶ Girdauskas M. Tarptautinių teisės aktų, reglamentuojančių nepilnamečių baudžiamojo proceso ypatumus, apžvalga. Teisės institutas, 2001. // <http://www.nplc.lt/lit/lit14.doc> (Žiūrėta 2007-03-01)

nepilnamečių byloms nagrinėti. Tokie teismų skyriai sudarytini Lietuvos Aukščiausiajame Teisme, Lietuvos apeliaciniame teisme, apygardų teismuose, taip pat rajonų ir miestų apylinkių teismuose, kuriuose yra daugiau kaip dešimt teisėjų⁴⁷. Įdomus ir tai, kad jau 2002 m. Lietuvoje buvo apie 150 teisėjų, kurie specializavosi civilinėse ir baudžiamosiose nepilnamečių bylose⁴⁸.

Penkta, dar vienas iš nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų yra bausmių skyrimo specifika. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos⁴⁹ 5 str. d dalyje teigiama: „nepilnamečiui gali būti atimta laisvė tik pagal kompetentingos institucijos teisėtą sprendimą atiduot jį auklėjimo priežiūrai arba kai jis teisėtai suimamas, kad būtų pristatytas kompetentingai institucijai“. Asmens laisvė yra viena iš prigimtinių žmogaus teisių, kurios suvaržymas gali būti pateisinamas tik išimtiniais atvejais ir tik kompetentingos institucijos sprendimu (šiuo atveju - teismo).

Be to, kad bausmę gali skirti tik įstatymo įgaliojtas subjektas, tarptautinės teisės aktai nustato ir kitus bausmės skyrimo ypatumus. Pvz., Pekino taisyklių 16 str.1 p. nurodyta: „visose bylose, išskyrus dėl smulkių pažeidimų, iki kompetentingai institucijai priimant galutinį sprendimą ir skelbiant nuosprendį, tinkamai ištiriami biografijos faktai ir aplinkybės, kuriomis nepilnametis gyvena, arba sąlygos, kuriomis padarytas pažeidimas, šitaip padedant kompetentingai institucijai priimti teisinį bylos sprendimą“. Su pastaruoju punktu glaudžiai siejasi 17 str. 1 p. b pastraipa, kuri numato, kad „griežtas baudžiamasis požiūris nėra tinkamas ir svarstymą visada turėtų nusverti interesas užtikrinti jaunuolio gerovę ir ateitį“. Šie principai atsispindi Lietuvos BK 91 str., kur yra teigiama, kad teismas skirdamas bausmę, vadovaujasi bendrais bausmių skyrimo pagrindais ir numatytais ypatumais, t.y. atsižvelgia į: nepilnamečio gyvenimo ir auklėjimo sąlygas; nepilnamečio sveikatos būklę ir socialinę brandą; anksčiau taikytas poveikio priemones ir jų veiksmingumą; nepilnamečio elgesį po nusikalstamos veikos padarymo.

Reikia pažymėti tai, kad Europos Žmogaus Teisių Teismas⁵⁰ 1998 m. gruodžio 16 d. sprendimuose byloje T. prieš Jungtinę Karalystę ir V. prieš Jungtinę Karalystę taip pat pabrėžė, jog yra būtina, kad su vaiku, apkaltintu nusikalstamos veikos padarymu, būtų elgiama atsižvelgiant į jo amžių, subrendimą bei intelektines ir emocines savybes⁵¹. Šie teismo sprendimai tik dar kartą patvirtino, kad nepilnametis teisės pažeidėjas yra specialus baudžiamosios justicijos subjektas ir kurio asmeninės savybės turi lemiamos reikšmės bausmės individualizavimui.

⁴⁷ Tyrimas. „Specializuotų teismų šeimos ir nepilnamečių byloms nagrinėti įsteigimo Lietuvoje poreikis ir galimybės“// <http://www.teise.org/docs/upload/Tyrima3.pdf> (Žiūrėta 2007-03-03)

⁴⁸ Lietuva padarė nemenką pažangą nepilnamečių justicijos srityje. TM pranešimai spaudai, 2002.// <http://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=20&str=2451> (Žiūrėta 2007-01-01)

⁴⁹ Lietuvos Respublikos Seimo priimtas įstatymas „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, jos ketvirtojo, septintojo ir vienuoliktojo protokolų ratifikavimo“// Valstybės Žinios, 1995, Nr. 37-913.

⁵⁰ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas yra privaloma vykdyti, jų nesilaikymas negali būti pateisintas nacionaliniais teisės aktais. Tačiau Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija tiksliai numato mažiau ypatumų nepilnamečių atžvilgiu. Kita vertus, ji įtvirtina bendras procesines garantijas tiek suaugusiems, tiek nepilnamečiams.// Girdauskas M. Tarptautinių teisės aktų, reglamentuojančių nepilnamečių baudžiamąjį procesą ypatumus, apžvalga. Teisės institutas, 2001. <http://www.nplc.lt/lit/lit14.doc> (Žiūrėta 2007-03-01)

⁵¹ European Court of Human Rights. Case T v. The United Kingdom. Judgment. 16 December 1998.// <http://www.echr.coe.int> (Žiūrėta 2006-10-23)

Apibendrinat išdėstytus faktus, galima teigti, kad Lietuvoje reformuojant nepilnamečių baudžiamąją justiciją, tiesioginės įtakos turėjo tarptautinė teisė, nes Lietuvos baudžiamajame įstatyme numatyti nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai atitinka tarptautinių teisės aktų nuostatas⁵²:

- LR BK įtvirtinta minimali amžiaus riba, nuo kurios yra galima asmenį traukti baudžiamojon atsakomybėn;
- laisvės atėmimo bausmė gali būti taikoma tik kaip *ultima ratio* priemonė;
- iki 18 m. negalima nepilnamečio nubausti įkalinimu iki gyvos galvos be galimybės išeiti į laisvę;
- numatytos auklėjamojo poveikio priemonės.

Ir paminėtų tarptautinių teisės aktų nuostatų įgyvendinimas nacionalinėje teisėje užtikrina nepilnamečių baudžiamosios justicijos modernizavimą ir humanizavimą. Taip pat įtvirtino, kad nebūtų pažeistos nepilnamečio prigimtinės teisės, jam susidūrus su teisėsaugos institucijomis.

---

⁵² Drakšienė A. Vaiko teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimas nacionalinėje baudžiamojoje teisėje.// Teisė, 2005, Nr. 54. P. 59-69.

3. NEPILNAMEČIŲ BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS PRIELAIDOS

Pačia bendriausia prasme asmuo atsako pagal baudžiamąjį įstatymą tik tuo atveju, jeigu jis yra kaltas padaręs nusikalstamą veiką ir tik jeigu veikos padarymo metu iš jo galima buvo reikalauti įstatymus atitinkančio elgesio. Įstatymų leidėjas baudžiamosios atsakomybės atsiradimą sieja su tam tikrų prielaidų buvimu. Kaip teigia antropologinės baudžiamosios teisės krypties atstovai (pvz., Č. Lombrozo, R. Garofalo, E. Ferri), jei įgimti fiziniai ar psichiniai nukrypimai yra nusikalstamo elgesio priežastis, kriminalinės bausmės neturi jokios reikšmės⁵³. Tai tada baudžiamajai atsakomybei pagrįsti pakanka pripažinti, kad kiekvieno žmogaus poelgis turi psichinį (o ne mechaninį) ryšį⁵⁴.

Pagal Lietuvos baudžiamąjį įstatymą, baudžiamoji atsakomybė atsiranda tik tuomet, kai BK numatyta veika padaroma viena iš įstatyme numatytų kaltės formų⁵⁵. Kaltės principas iš baudžiamosios teisės eliminuoja objektyvų pakaltinamumą, t.y. asmens patraukimą baudžiamojai atsakomybėn už padarinius, kurie atsiranda be kaltės⁵⁶. Pati sąvoka „kaltė“ yra abstrakcija ir siejama su tam tikrais asmens gebėjimais valdyti elgesį, kuriais remiamasi žmogaus gali kontroliuoti įgimtas bei dėl aplinkos kylančias paskatas ir kartu priimti sprendimus atsižvelgiant į socialiai įpareigojančią normą ir vertybių suvokimą⁵⁷.

Tai baudžiamoji atsakomybė nepilnamečiui gali būti taikoma tik tuo atveju, kai nepilnamečių „asmenybės vystymosi lygis yra toks, kad jie gerai įsisąmonina draudimus ir liepimus kaip tam tikrus visuomenės reikalavimus ir tampa pajėgūs valdyti savo elgesį“⁵⁸. Gebėjimas kontroliuoti savo veiksmus ir jų suvokimas baudžiamajoje teisėje yra sietinas su dviem prielaidom: amžiumi ir pakaltinamumu. Tik tam tikro amžiaus ir pakaltinamas asmuo, gali suvokti savo veiksmus ir atsakyti už juos. Būtina aptarti kiekvienos prielaidos sampratą atskirai, nes nuo tinkamo pritaikymo priklauso nepilnamečių patraukimo baudžiamosios atsakomybėn galimybės ir teisingas poveikio priemonių skyrimas.

⁵³ Abramavičius A., Čepas A., Drakšienė A. [et al]. Baudžiamoji teisė. Antrasis papildytas leidimas. Eugrimas, 1998. P. 35.

⁵⁴ Drakšas R. Baudžiamosios atsakomybės filosofiniai aspektai.// Teisė, 2005, Nr. 54. P. 45-58.

⁵⁵ Asmuo pripažįstamas kaltu padaręs nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, jeigu jis šią veiką padarė tyčia ar dėl neatsargumo. Nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas yra padarytas tiesiogine tyčia, jeigu: 1) jį darydamas asmuo suvokė pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį ir norėjo taip veikti; 2) jį darydamas asmuo suvokė pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį, numatė, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti šiame kodekse numatyti padariniai, ir jų norėjo. Nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas yra padarytas netiesiogine tyčia, jeigu jį darydamas asmuo suvokė pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį, numatė, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti šiame kodekse numatyti padariniai, ir nors jų nenorėjo, bet sąmoningai leido jiems atsirasti. Nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas yra neatsargus, jeigu jis padarytas dėl nusikalstamo pasitikėjimo arba nusikalstamo nerūpestingumo. (LR BK 14-16 straipsniai).

⁵⁶ Prapiestis J., Švedas G., Abramavičius A. [et al] LR baudžiamojo kodekso komentaras I-IV dalys. Teisinės informacijos centras, 2004. P. 24.

⁵⁷ Wessels J. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra. Eugrimas, 2003. P. 126–130.

⁵⁸ Крайг Г. Психология развития. Санкт - Петербург, 2001. P. 355.

3.1 AMŽIUS

Žmogaus sąmoningumo vystymasis yra ilgas ir sudėtingas procesas, kurio metu individas, palaipsniui pažindamas paprastus faktus ir reiškinius, ima suvokti ir vertinti pasaulį⁵⁹. Nustatant baudžiamosios atsakomybės amžiaus ribą svarbu pabrėžti, kad tik tam tikro amžiaus žmogus gali įvertinti ne tik faktinį savo padarytų veikų aspektą, bet ir suvokti socialinį - teisinį jų reikšmingumą bei teisingai įsisąmoninti nubaudo paskirtį. Todėl asmens amžius yra pagrindinis objektyvusis nusikalstamos veikos sudėties požymis, apibūdinantis asmenį, padariusį nusikalstamą veiką ir trauktiną baudžiamojon atsakomybėn⁶⁰. Todėl reikia atsižvelgti ne tik į nepilnamečio biologinį ar kalendorinį amžių, bet ir į socialinį amžių, arba kitaip tariant, į nepilnamečio socialinę brandą. Įstatymų leidėjas, nustatydamas konkrečią amžiaus ribą, nuo kurios asmuo gali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, atsižvelgia į žmogaus sąmoningumo lygį⁶¹.

Remiantis Lietuvos baudžiamuoju įstatymu, teismas privalo tiksliai nustatyti nepilnamečio, traukiamo baudžiamojon atsakomybėn, amžių: gimimo metus, mėnesį ir dieną. Nepilnamečio amžius nustatomas pagal dokumentus, o jei dokumentų nėra, remiantis teismo medicinos ekspertize. Šiuo atveju nustatant jo gimimo metus, gimimo diena laikoma paskutinė tų metų diena, o nustatydamas amžių iš minimalaus ir maksimalaus metų skaičiaus teismas vadovaujasi spėjamu minimaliu amžiumi⁶². Pažymėtina, kad asmuo laikomas sulaukęs įstatymo nustatyto amžiaus tik kitą dieną po gimimo dienos.

Lietuvos BK yra įtvirtintas bendras principas, kad asmenys gali būti traukiami baudžiamojon atsakomybėn sulaukę 16 m. (BK 13 str.). Įstatymo leidėjas deklaruoja, kad tokio amžiaus žmogus sąmoningumas yra tokio lygio, kad jis gali suvokti socialinius reiškinius ir geba valdyti savo veiksmus. Bet reikia pažymėti, kad yra nustatytos tam tikros išimtys.

Visų pirma, nepilnametis sulaukęs 14 m., jau gali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybės, bet tik už labai sunkius nusikaltimus, pvz., nužudymą (BK 129 str.), sunkų sveikatos sutrikdymą (BK 135 str.), išžaginimą (BK 149 str.), seksualinį prievartavimą (BK 150 str.), vagystę (BK 178 str.), plėšimą (BK 180 str.), turto prievartavimą (BK 181 str.), turto sunaikinimą ar sugadinimą (BK 187 str. 2 d.), šaunamojo ginklo, šaudmenų, sprogmenų ar sprogstamųjų medžiagų pagrobimą (BK 254 str.), narkotinių ar psichotropinių medžiagų vagystę, prievartavimą ar kitokį neteisėtą užvaldymą (BK 263 str.), transporto priemonių ar kelių, juose esančių įrenginių sugadinimą (BK 280 str. 2 d.). Reikia pažymėti, kad tai baigtinis nusikalstamų veikų sąrašas. Tokius nusikaltimus galima įvardinti kaip pavojingiausius, kuriais kėsiamasi į

⁵⁹ Abramavičius A., Čepas A., Drakšienė A. [et al]. Baudžiamoji teisė. Antrasis papildytas leidimas. Eugrimas, 1998. P. 186-188.

⁶⁰ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. Justitia, 2006. P. 302.

⁶¹ Abramavičius A., Čepas A. [et al] Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Eugrimas, 2001. P.186.

⁶² Abramavičius A., Čepas A., Drakšienė A. [et al]. Baudžiamoji teisė. Antrasis papildytas leidimas. Eugrimas, 1998. P. 188.

labiausiai branginamas žmoniškąsias vertybes, todėl ir atsakomybė nustatyta nuo jaunesnio amžiaus, kadangi apie tokių veiksmų draudžiamumą ir baudžiamumą turėtų būti žinoma nuo pat vaikystės⁶³.

Antra, baudžiamajame įstatyme yra išskirta kita asmenų grupė t.y. asmenys nuo 18 iki 21 m., kuriems teismas, atsižvelgdamas į padarytos nusikalstamos veikos pobūdį, motyvus bei kitas aplinkybes, o prireikus ir į specialisto paaiškinimus ar išvadą, nusprendžia, kad toks asmuo pagal socialinę brandą prilygsta nepilnamečiui ir baudžiamosios atsakomybės ypatumų taikymas jam atitiktų šių ypatumų paskirtį. Kaip teigia BK komentaro autoriai, šio amžiaus asmenys pagal savo socialinę brandą iš tiesų nedaug skiriasi nuo nepilnamečių, jų nusikalstamos veikos sąlygojančios priežastys dažnai glūdi vaikystėje, jie dažnai būna priklausomi nuo tėvų, gyvena kartu su jais, tad jų nusikalstamos veikos dažnai būna vaikiškos, neapgalvotos, padarytos kartu su nepilnamečiais bendrininkais⁶⁴. Tačiau Lietuvos Aukščiausias Teismas yra konstatavęs, kad nors „iškreipta socialinė branda“ reiškia iškreiptą asmenybės raidą su tam tikra elgesio patologija, kai yra polinkis į asocialų gyvenimą, tačiau tai nereiškia, kad asmuo dėl to pagal savo socialinę brandą gali prilygti nepilnamečiui.“ Vadinasi, be BK komentaro autorių išvardintų savybių pilnametis nuo 18 iki 21 m. turi turėti ir psichinių nukrypimų, kurių visuma leistų pripažinti jį socialiai nesubrendusiu⁶⁵.

Šių grupių išskyrimas yra sietinas su socialine branda ir gebėjimais prisiimti įsipareigojimus. Iš esmės toks išskyrimas yra vertinamas teigiamai, nes remiantis statistiniais duomenimis, 2006 m. buvo nuteisti 174 asmenys 14 - 15 m. ir 394 asmenys 16 - 17 metų⁶⁶. Šie duomenys įrodo, kad daug sunkių nusikaltimų padaro jaunesni nei 16 m. asmenys ir jų nebaudžiamumas būtų visuomenėje nesuprantamas reiškinys.

Pagal LR BK, galima suskirstyti nepilnamečius į 4 grupes pagal amžių. Pažymėtina, kad amžius yra baudžiamosios teisės poveikio priemonių diferencijavimo pagrindas:

1. Iki 14 m.: asmeniui, kuriam pavojingos veikos padarymo metu nebuvo suėję 14 m., Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka gali būti taikomos auklėjamojo poveikio ar kitos priemonės.
2. 14 - 16 m.: šiems asmenims gali būti taikomos visos nepilnamečiams skirtos baudžiamosios teisės poveikio priemonės, bet tik už padarymą tų veikų, kurios numatytos LR BK 13 straipsnyje. Pažymėtina, kad tai baigtinis nusikalstamų veikų sąrašas.
3. 16 - 18 m.: taikomos visos baudžiamajoje teisėje numatytos poveikio priemonės.

⁶³ Specializuotų teismų Šeimos ir nepilnamečių byloms nagrinėti įsteigimo Lietuvoje poreikis ir galimybės. Mokslo taikomasis tyrimas. Teisės institutas, 2002.//

http://www.nplc.lt/nj/dokumentai/literatura/special_teim_tyrim/spec_teism_tyr.doc (Žiūrėta 2006-10-23)

⁶⁴ Prapiestis J., Švedas G., Abramavičius A. [et al] LR baudžiamajo kodekso komentaras I-IV dalys. Teisinės informacijos centras, 2004. P. 436.

⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 7 d. nutartis Nr.2K-325 / 2004.// http://www.Lietuvos_Aukščiausias_Teismas.lt/4_tpbiuleteniai/senos/nutartis.aspx?id=29405 (Žiūrėta 2007-04-04)

⁶⁶ Duomenys apie nepilnamečius asmenis. Asmens amžius.//

[http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/txt_file.phtml?fv=20072/f-30n-iti-20072.data.txt&ff=<!--\[30N-ITI\]13|--](http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/txt_file.phtml?fv=20072/f-30n-iti-20072.data.txt&ff=<!--[30N-ITI]13|--) (Žiūrėta 2007-03-01)

4. 18 - 21 m.: asmeniui, kuriam nusikalstamos veikos padarymo metu buvo suėję 18 m., tačiau nebuvo suėję 21, jeigu teismas, atsižvelgęs į padarytos nusikalstamos veikos pobūdį, motyvus bei kitas bylos aplinkybes, o prireikus ir į specialisto paaiškinimus ar išvadą, nusprendžia, kad toks asmuo pagal socialinę brandą prilygsta nepilnamečiui ir baudžiamosios atsakomybės ypatumų taikymas jam atitiktų šio kodekso 80 str. numatytą paskirtį, gali skirti 82 str. 1 d. 1p., 2p., 3p. ir 5 p. nustatytas auklėjamojo poveikio priemonės.

Baudžiamosios teisės praktikoje, buvo atveju, kai nusikalstamą veiką įvykdė asmuo 16m.(t.y. tinkamas baudžiamosios teisės subjektas), tačiau teisės psichiatrinės, psichologinės, narkologinės ekspertizės išvadose buvo nurodyta, kad įtariamasis yra žemo protinio išsivystymo, jo socialinė ir emocinė branda atitinka 11-12 m. vaiko amžių. Šiuo atveju nebuvo aišku, ar toks asmuo gali būti tinkamas baudžiamosios atsakomybės subjektu. Tačiau Aukščiausias Teismas 2001 m. gruodžio 4 d. nutartyje pažymėjo, kad „nuteistojo menkas intelektas, socialinė ir emocinė branda neturi reikšmės amžiaus ribai ir neatleidžia jo nuo baudžiamosios atsakomybės už padarytas pavojingas veikas“⁶⁷. Tai vadovaujantis šiuo teismo išaiškinimu, galima daryti išvadą, kad amžius yra formalusis baudžiamosios atsakomybės pagrindas.

Reikia paminėti, kad amžius yra labiausiai diskutuotinas baudžiamosios atsakomybės pagrindas. Kiekviena valstybė skirtingai įvertina, nuo kokio minimalaus amžiaus asmuo gali būti baudžiamosios atsakomybės subjektu. Pvz., Anglijoje yra taikoma visai kitokia praktika. Šioje valstybėje asmenį patraukti baudžiamojon atsakomybėn galima jam sulaukus 10 metų. Yra laikomasi pozicijos, kad tokio amžiaus asmuo yra pakankamai subrendęs. Iki šio amžiaus asmuo yra laikomas neveiksniu *not. capable of crime*⁶⁸ ir jam negali būti taikomos jokios teisinės prievartos priemonės.

Yra daug kritikos dėl tokios žemos baudžiamosios atsakomybės amžiaus ribos. Bet šios valstybės istoriniai faktai liudija, kad anksčiau, nepilnamečiai buvo laikomi subrendusiais atsakyti prieš baudžiamąjį įstatymą vos jiems sulaukus 7 metų. Tik priėmus Vaikų ir jaunimo įstatymą 1933 m. (*Children and Young Persons Act*) ši riba buvo padidinta iki 8 m., o 1963 m. priėmus minėto įstatymo pakeitimą, padidinta iki dabartinės amžiaus ribos⁶⁹. Bet tokia baudžiamosios atsakomybės amžiaus riba yra pateisinama, atsižvelgus į šios valstybės teises tradicijas.

Taip pat, kaip ir Lietuvoje, priklausomai nuo amžiaus, skirstomi į amžiaus grupes, pagal kurias jiems taikomos skirtingos baudžiamosios teisės poveikio priemonės⁷⁰.

---

⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. gruodžio 4 d. nutartis Nr. 2K-1066/2001.// http://www.Lietuvos Aukščiausias Teismas.lt/4_tpbuletiniai/senos/nutartis.aspx?id=20031 (2007-04-04)

⁶⁸ Criminal Litigation & Sentencing. Inns of Court School of Law, 2001/2002. P. 128.

⁶⁹ Philip S. J. Introduction to English Law; twelfth Edition. London, 1989. P. 106-108.

⁷⁰ Criminal Litigation & Sentencing. Inns of Court School of Law, 2001/2002. P. 321.

NEPILNAMEČIAI (JUVENILE)	JAUNI PILNAMEČIAI (YOUNG ADULTS)
1. Vaikai (<i>children</i>) - 10–13 m. amžiaus;	18–20 metų
2. Jauni asmenys (<i>young person</i>) - 14–17 m.	

Visiškai kitokia praktika taikoma Švedijoje. Šioje valstybėje baudžiamosios atsakomybės amžius yra 15 metų. Asmenys iki 18 m. gali būti įkalinti tik išimtiniais atvejais. Paprastai jiems turėtų būti skiriama nepilnamečio globa (*the care of the young*)⁷¹. Tuo tarpu Olandijoje nepilnamečiams nuo 12 iki 17 m. galima taikyti baudžiamosios teisės poveikio priemones⁷². Vaikai iki 12 m. negali būti teisiami, jiems negali būti ar skiriamos jokios baudžiamosios teisės poveikio priemonės. Taip pat, kaip ir prieš tai paminėtose valstybėse, Olandijoje yra išskiriami 18 iki 20 m. asmenys, kuriems gali būti taikomi nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai. Bet šiuo atveju įstatymų leidėjas sieja su asmens mentalitetu, kuris turi atitikti jaunesnio žmogaus socialinę brandą⁷³. O Kanadoje nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės amžius yra 12 metų⁷⁴. Bet kaip ir prieš tai paminėtose valstybėse nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai gali būti taikomi ir asmenims neturintiems 21 metų.

Analizuojant užsienio valstybių ir Lietuvos baudžiamuosius įstatymus, buvo išskirtas vienas bendras bruožas; nėra pateikiama pati amžiaus sąvoka, juose tik nurodomos amžiaus ribos, nuo kurių kyla baudžiamoji atsakomybė, jei asmuo padarė vienokio ar kitokio pobūdžio nusikaltimą⁷⁵. Reikia pastebėti, kad minimali amžiaus riba Lietuvoje palyginus su Anglija, Olandija, Švedija, Kanada yra aukščiausia.

Apibendrinant galima teigti, kad valstybėse minimali amžiaus riba siejama su asmens socialine branda, deklaruojant, kad asmenybės vystymosi lygis yra toks, kad gerai įsisąmoninami draudimai ir liepimai kaip tam tikri visuomenės reikalavimai ir asmenys tampa pajėgūs valdyti savo elgesį. Skirtingo amžiaus įtvirtinimas yra siejamas su skirtinga valstybių kultūra, tradicijomis ir kitais aspektais.

Remiantis amžiumi ne tik asmenys traukiami baudžiamojon atsakomybėn, bet ir diferencijuojamos baudsmės. Taip pat reikia pažymėti, kad visos valstybės išskiria 18-21 m. asmenų grupę, kuriai gali būti taikomi nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai. Visose aptartose valstybėse galimybė taikyti

⁷¹ Factsheet. Ministry of Justice. Sweden, 2006.// <http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/07/16/92/68d81cee.pdf> (Žiūrėta 2007-03-01)

⁷² Sakalauskas G., Gečėnienė S., Jatkevičius A., Michailovič I. Vaikų ir jaunimo baudžiamoji atsakomybė: užsienio šalių patirtis. Vokietija, Austrija, Olandija, Lenkija, Estija, Rusija. Nusikalstamumo Prevencijos Lietuvoje centras, Teisės institutas, 2001. P. 75–77.

⁷³ Junger-Tas J., Decker S. H. (eds.), *International Handbook of Juvenile Justice*, 2006. P. 145–170.// <http://www.esc-eurocrim.org/files/ch06.pdf> (Žiūrėta 2007-03-06)

⁷⁴ Youth Criminal Justice Act.// <http://www.justice.gc.ca/en/news/nr/1999/yoaback.html>. (Žiūrėta 2007-03-06)

⁷⁵ Павлов В. Г. Субъект преступления. Юридический центр, Санкт-Петербург, 2001. P. 83.

nepilnamečių justicijos normas yra siejama su šios grupės asmenų socialine branda, kuri turi prilygti nepilnamečiams.

3.2 PAKALTINAMUMAS

Kaip jau buvo minėta, pakaltinamumas yra vienas iš kriterijų, norint asmenį patraukti baudžiamojon atsakomybėn. Teisėsaugos institucijos privalo ne tik formaliai, atsižvelgdamos tik į asmens amžių, traukti nepilnamečių baudžiamojon atsakomybėn, bet taip pat atsižvelgti į jo intelektualio, moralinio bei valios išsivystymo lygį bei kitas asmens ypatybes, turinčias įtakos baudžiamosios atsakomybės individualizavimui⁷⁶. Didesnis paauglio sąmonės ir savimonės lygis padeda paaugliui suprasti tuos gyvenimo tikrovės reiškinius, kurių dar nesupranta vaikas. Visi šie kriterijai yra svarbūs nustatant pakaltinamumo formavimosi procesą⁷⁷.

Pakaltinamumas yra teisinė sąvoka, apibūdinanti asmens, padariusio baudžiamajame įstatyme numatytą veiką, psichinę būklę darant veiką, ir turinti esminės reikšmės jo atsakomybei⁷⁸. Reikia pridurti, kad nei dabartinis, nei iki šiol galiojęs Lietuvos baudžiamieji kodeksai nepateikia pakaltinamumo apibrėžimo, o pagrindinį dėmesį skiria nepakaltinamumui. Nepakaltinamų asmenų padarytoje pavojingoje veikoje nebūna kaltės nei tyčios, nei neatsargumo formos⁷⁹, todėl asmuo negali būti baudžiamosios atsakomybės subjektu.

Kad asmenį pripažintų nepakaltinamu, teismas turi įvertinti du kriterijus: medicininį ir juridinį⁸⁰. Juridinis nepakaltinamumo kriterijus baudžiamajame įstatyme apibrėžtas taip: „negalėjo suvokti veikos pavojingumo ar valdyti savo veiksmus“⁸¹. Siekiant išsiaiškinti dėl kokių priežasčių asmuo negalėjo suvokti ir valdyti savo veiksmų, reikia nustatyti medicininį nepakaltinamumo kriterijų, kuris paaiškina asmens protinės veiklos sugebėjimus.

Nustatinėjant medicininį nepakaltinamumo kriterijų yra kreipiamasi į medicinos specialistus (dažniausiai psichiatrus). Pvz., doc. D. Pūras savo darbuose pabrėžia, kad nepilnamečių psichikos sutrikimai yra reakcija į išorinius traumuojančius įvykius. Baimė, depresija, psichozė ar vadinamieji psichosomatiniai sutrikimai tēra simptomai, išsiskiriantys nepilnamečio psichikoje. Kiekvienas žmogus tik

---

⁷⁶ Мельникова Э. Б. Ювенальная юстиция: проблемы уголовного права, уголовного процесса и криминологии. Академия народного хозяйства при правительстве Российской Федерации, Российская правовая академия Министерства юстиции Российской Федерации. Дело, Москва, 2000. P. 128.

⁷⁷ Drakšienė A. Amžius kaip nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės prielaida.// Justitia, 1996. P. 93.

⁷⁸ Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. Justitia, 2006. P. 325-330.

⁷⁹ Klimka A.. Nusikaltimo sudėtis (objektas, objektyvinė pusė ir subjektas). Vilnius, 1971. P. 36.

⁸⁰ Prapiestis J., Švedas G., Abramavičius A. [et al] LR baudžiamojo kodekso komentaras I-IV dalyse. Vilnius, Teisinės informacijos centras, 2004. P 114-115.

⁸¹ V.Piesliakas. Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. Justitia, 2006. P. 325-330.

jam būdingu būdu reaguoja į tai, kas vyksta. Ši reakcija atsiranda kaip dabarties įvykių, asmeninės kiekvieno nepilnamečio patirties ir dvasinės struktūros sąveikos padarinys⁸².

Reikia pažymėti, kad gali būti atveju, kad asmuo serga psichine liga, tačiau nepakerta asmens sugebėjimo, todėl padaręs pavojingus visuomenei veiksmus, jis pripažįstamas pakaltinamu⁸³. Medicininis kriterijus būtent ir parodo, kokiems psichinės veiklos sutrikimams esant, kokiomis ligomis sergant yra pagrindas pripažinti asmenį nepakaltinamu. Bendriausia prasme sąlygiškai psichikos ligos skirstomos⁸⁴ į:

1. Turinčias fiziologinės kilmės priežastis (pvz., silpnaprotystė, epilepsija) ir gydomas psichiatrijos metodais.
2. Psichologinės kilmės (pvz., neurozė, depresija) ir gydomas psichoterapiniais būdais.

Jei yra nustatomi šie du kriterijai, yra pripažįstama, kad asmuo yra nepakaltinamas ir todėl negali būti traukiamas baudžiamajon atsakomybėn. Reikia pažymėti, kad nepakaltinamumas yra taip pat suvokiamas ir kitose užsienio valstybėse (Anglijoje, Olandijoje, Kanadoje, Švedijoje)⁸⁵. Yra deklaruojama, kad nepakaltinamas asmuo veikia be kaltės ir negali būti baudžiamosios teisės subjektu.

Be nepakaltinamumo baudžiamojoje teisėje yra išskiriama ir riboto pakaltinamumo sąvoka, kuri skiriasi nuo nepakaltinamumo, nes riboto pakaltinamumo kategorijoje yra toji aplinkybė, kuri sušvelnina atsakomybę, bet teismas gali ir neatsižvelgti į ją, ji gali likti nepanaudota, neturėti įtakos bausmei, bet sąlygoti prievartinio gydymo taikymą⁸⁶. Riboto pakaltinamumo idėją XIX amžiuje teoriškai pagrindė baudžiamosios teisės sociologinė mokykla. Šios mokyklos atstovai (F. Listas, A. Prinsas) teigė, kad tarp normalios ir nenormalios žmogaus reakcijos į konfliktines situacijas gyvenime nėra griežtos ribos, todėl būtinas riboto pakaltinamumo institutas. Šio instituto atsiradimui didelę įtaką turėjo kriminologinių tyrimų rezultatai, rodę ryšį tarp psichinių anomalijų ir nusikalstamo elgesio⁸⁷.

Ribotas pakaltinamumas siejamas su asmenimis, turinčiais psichinių anomalijų, t.y. įgimtų arba įgytų smegenų funkcinių arba organinių pasikeitimų, kurie daro įtaką socialiai vertingo žmogaus elgesio turiniui⁸⁸. Kaip ir nepakaltinamumo atveju, norint įrodyti, kad asmuo ribotai pakaltinamas, reikia nustatyti medicininį ir juridinį kriterijus. Tik reikia paminėti, kad medicininis riboto pakaltinamumo kriterijus yra daug platesnis nei nepakaltinamumo atveju. Jį gali sudaryti ir psichinės veiklos sutrikimai, sudarantys nepakaltinamumo medicininį kriterijų, ir kitos psichinės patologijos formos, pavyzdžiui, charakterio nukrypimai, ribinės būsenos ir pan. Lietuvos Aukščiausiasis teismas frustracijos⁸⁹ būklę 2006 m. vasario 7

⁸² <http://www.ssinstitu.lt/lt/straipsniai> (Žiūrėta 2006 10 15)

⁸³ Abramavičius A., Čepas A. [et al] Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Eugrimas, 2001. P. 186.

⁸⁴ Drakšienė A. Pakaltinamumas kaip nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės prielaida.// Teisė, 2006, Nr. 58. P. 54-67.

⁸⁵ Retributivism in need of reasons - Consequentialist morality, distributed responsibility, Liberty and the mentor state.// http://www.naturalism.org/maximizing_liberty.htm (Žiūrėta 2007-04-01)

⁸⁶ Dembinskas A. [et al] Psichiatrija. Vaistų žinios, 2003. P. 666-670.

⁸⁷ Abramavičius A., Čepas A., Drakšienė A. [et al] Baudžiamoji teisė. Antrasis papildytas leidimas. Eugrimas, 1998. P.192.

⁸⁸ Abramavičius A., Čepas A. [et al] Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Eugrimas, 2001. P. 193.

⁸⁹ Frustracija - nemaloni įtempta psichinė būsena, kurią sukelia objektyviai neįveikiami arba įsivaizduojami sunkumai, trukdantys pasiekti tikslą, patenkinti poreikį; frustracija dažniausiai kyla nerandant priemonių tikslui pasiekti, netekus artimo

d. baudžiamojoje byloje įvardija kaip pagrindą pripažinti asmenį ribotai pakaltinamu. Nors pati būklė medicininiu požiūriu nėra įvardijama kaip diagnozė, tačiau, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teigimu, dėl jauno kaltininko amžiaus, dėl persekiojimo ir grasinimų baimės, jam buvo sukelta tokia psichinė būseną, dėl kurios jis negalėjo visiškai suvokti savo veiksmų ir jų valdyti⁹⁰. Lietuvos kriminologė doc. dr. A. Drakšienė pažymėjo, kad dėl nepilnamečio frustracijos gali ne tik pakisti jo asmenybės bruožai, atsirasti įvairių charakterio nuokrypių ir įvairių neurozių, psychopatija ir kt. Todėl manytina, kad teismų praktika visiškai pagrįstai pripažįsta asmens ribotą pakaltinamumą ir dėl jo frustracijos būsenos⁹¹.

Nepilnamečio, pripažinto ribotai pakaltinamu, baudžiamoji atsakomybė turėtų būti nustatoma pagal bendrusius reikalavimus, bet teismas, skirdamas bausmę, turi įvertinti jaunuolio gebėjimą suprasti įvykdyto poelgio faktinio ir visuomeninio pavojaus laipsnį. Minėtas gebėjimas yra sietinas ne tik su lėtiniais ir laikiniais psichikos sutrikimais, bet ir su nepilnamečių socialine branda⁹².

Apibendrinant galima teigti, kad pakaltinamumas yra kaltės ir baudžiamosios atsakomybės sąlyga. Tačiau tokia sąvoka Lietuvos BK nėra pateikiama. Yra naudojama nepakaltinamumo ir riboto pakaltinamumo sąvokos. Šie institutai yra labai svarbūs, vertinant, ar asmuo yra tinkamas baudžiamosios atsakomybės subjektas ir jam gali kilti teisinės pasekmės. Ribotai pakaltinamas asmuo gali būti pripažįstamas ne tik dėl psichinės ligos, bet ir dėl frustacinės būsenos.

žmogaus, praradus pasitikėjimą, po nesėkmės, konflikto; bet ne kiekviena kliūtis ją sukelia, dar svarbu, kokią jai reikšmę teikia žmogus. // Tarptautinių žodžių žodynas. Alma littera, 2001. P. 255.

Frustracija jokių būdu ne atskiras psichikos sutrikimas. Tačiau asmenys, kurie sunkiai sugeba išverti frustraciją (t.y. jie turi žemą frustracijos tolerancijos slenkstį), ji gali pastūmėti įvykdyti nusikalstamą veiką. Vien tik žema frustracijos tolerancija retai gali būti laikoma riboto nepakaltinamumo priežastimi.// Dembinskas A. [et al] Psichiatrija. Vaistų žinios, 2003. P.665-698)

⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. birželio 29 d. nutartis Nr. 2K-325/2004.//

http://www.LietuvosAuksciausiasTeismas.lt/4_tpbiuleteniai/senos/nutartis.aspx?id=25458 (Žiūrėta 2006 12 20)

⁹¹ Drakšienė A. Pakaltinamumas kaip nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės prielaida.// Teisė, 2006. Nr. 58. P. 54-67.

⁹² Dembinskas A. [et al] Psichiatrija. Vaistų žinios, 2003. P. 666-670.

4. BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS POVEIKIO PRIEMONĖS

Baudžiamosios teisės poveikio priemonės sudaro bausmių sistemą, t.y. baudžiamajame įstatyme tam tikra tvarka išdėstytas, išsamus ir teismams privalomas bausmių sąrašas, kuris turi didelę reikšmę baudžiamosios politikos kryptingumui jau vien todėl, kad nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui teismas gali paskirti tik joje numatytą bausmę⁹³. Taip pat įstatymo leidėjas įtvirtindamas bausmių sistemą, nurodo tikslus, kurių siekia valstybė. Šiai nuomonei pritaria penitencinės teisės mokslininkas N. S. Tagancevas, kuris teigia, kad „bausmė už padarytas nusikalstamas veikas kaltam asmeniui sukelti kentėjimus, turi būti organizuota taip, kad tarnautų ar galėtų tarnauti tiems tikslams, kurių bausdama siekia valstybė“⁹⁴.

Baudžiamojoje literatūroje yra įvairių teorijų dėl bausmės paskirties socialinėje visuomenėje. R. Duffas, apibendrindamas pagrindines pastaruosius tris dešimtmečius dominuojančias bausmės teorijas, išskyrė tris autorių grupes:

1. Autoriai, kurie teigia, kad bausme galima pasiekti tam tikrų teigiamų visuomenės tikslų, t.y. sulaukyti asmenis nuo nusikaltimų darymo, keisti nusikaltusių asmenų elgesį, atimti galimybę pavojingiems nusikaltėliams daryti naujus nusikaltimus.
2. Autoriai, kurie teigia, kad bausmė tėra pelnytas atpildas.
3. Autoriai, kurie teigia, kad bausmė yra netinkamas reagavimo į teisės pažeidimus būdas, nes ignoruoja auką, todėl valstybė turėtų orientuotis į padarytos žalos kompensaciją ir konfliktuojančių šalių sutaikymą⁹⁵.

Lietuvoje vertinant bausmės paskirtį, ypač nepilnamečių teisės pažeidėjų atžvilgiu, yra pritariama pirmosios grupės autoriams, nes siekiama ne tik nubausti asmenį, o padėti nepilnamečiui pakeisti gyvenimo būdą ir elgesį, derinant baudimą už padarytą nusikalstamą veiką su jo asmenybės ugdymu, auklėjimu, neteisėto elgesio priežasčių šalinimu (BK 80 str. 3 d.). Taip pat reikia pažymėti, kad prevencija, asmenybės ugdymas, auklėjimas, neteisėto elgesio priežasčių šalinimas Anglijos, Olandijos, Švedijos, Kanados nepilnamečių baudžiamojoje justicijoje nurodomi, kaip pagrindiniai tikslai, kurių siekiama taikant bausmes⁹⁶.

Prieš apžvelgiant nepilnamečiams taikomas baudžiamosios teisės poveikio priemones, būtina aptarti bausmės sampratą iš esmės. Tai kriminalinė bausmė yra valstybės prievartos taikymo priemonė, skiriama teismo apkaltinamuoju nuosprendžiu asmeniui, padariusiam nusikaltimą veika⁹⁷. Reikia pažymėti, kad pati

⁹³ Švedas G. Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje. Teisinės informacijos centras, 2006. P. 147.

⁹⁴ Таганцев Н. С. Русское уголовное прав. Москва: Наука, 1994. Т. 97.

⁹⁵ Duff R. Punishment, Communication and Community. New York, 2001. P. 3-35.

⁹⁶ Youth Criminal Justice Act.// <http://laws.justice.gc.ca/en/ShowTdm/cs/Y-1.5> (Žiūrėta 2007-03-06)

⁹⁷ Abramavičius A., Čepas A., Drakšienė A. [et al]. Baudžiamoji teisė. Antrasis papildytas leidimas. Eugrimas, 1998. P. 343.

sąvoka – bausmė, yra teisinė kategorija, kuri gali būti vartojama turint omenyje visas taikytinas baudžiamosios teisės poveikio priemonės (plačiąja prasme). Tačiau ji gali būti suprantama ir siauriau tuo atveju, kai baudžiamosios teisės poveikio priemonės yra skirstomos į bausmes ir auklėjamojo poveikio priemonės. Čia priklauso nuo konkrečios valstybės pasirinkto bausmių sistemos modelio.

Lietuvoje 2003 m., įsigaliojus naujam BK, buvo pakeista nepilnamečiams taikoma bausmių sistema, kurią sudaro⁹⁸:

1. Auklėjamojo poveikio priemonės, kurios skiriamos nepilnamečiui, padariusiam baudžiamąjį nusizengimą, atleidžiant jį nuo baudžiamosios atsakomybės, atidedant bausmės vykdymą.
2. Bausmės.

Tuo tarpu užsienio valstybėse yra visai kitokia bausmių sistema nei Lietuvoje. Pavyzdžiui, Olandijoje baudžiamosios teisės poveikio priemonės nepilnamečių baudžiamajame justicijoje skirstomos į bausmes ir alternatyvias poveikio priemones⁹⁹. Anglijoje baudžiamosios teisės poveikio priemonės yra diferencijuojamos pagal padarytos nusikalstamos veikos sunkumą ir skirstomos pagal lygius (t.y. bausmės sunkumą)¹⁰⁰. Pvz., Kanadoje bausmės yra skirstomos į teismines ir neteismines, pagal tai kokie subjektai priima sprendimą¹⁰¹. O Švedijoje yra visiškai kitokia bausmių sistema nei Lietuvoje ir jau paminėtose užsienio valstybėse, nes bausmių sistemą sudaro: ikiteisminės priemonės, visuomeninės bausmės ir įkalinimo bausmės¹⁰².

Nors analizuojamų valstybių bausmių sistema yra skirtinga nei Lietuvoje, tačiau svarbu kokioms bausmėms (plačiąja prasme) yra teikiamas prioritetas. Pasauliniu mastu galima išskirti du pagrindinius jaunimo baudžiamosios atsakomybės principus, vyraujančius tose šalyse (pvz., Anglijoje, Olandijoje, Kanadoje, Švedijoje), kur ji yra reglamentuota atskirai nuo suaugusiųjų:

1. prioritetas teikiamas alternatyvioms laisvės atėmimo bausmei poveikio priemonėms;
2. Bausmės ir baudžiamojo proceso atžvilgiu laikomasi subsidiarumo principo (taikomas tik tada, kai byla negali būti išspręsta kitaip)¹⁰³.

Nors bausmė neretai yra suvokiama kaip veiksminga priemonė nusikaltimo motyvacijai silpninti ir gero (socialaus) elgesio motyvacijai skatinti¹⁰⁴. Tačiau kaip teigia amerikiečių psichologas B. F. Skinner:

---

⁹⁸ Michailovič I. Baudžiamajame įstatyme numatytų nepilnamečių resocializacijos priemonių taikymas. Vilniaus universiteto leidykla, 2001. P. 36-38.

⁹⁹ Žiūrėti lentelę Nr. 12

¹⁰⁰ Žiūrėti lentelę Nr. 14

¹⁰¹ Žiūrėti lentelę Nr. 13

¹⁰² Žiūrėti lentelę Nr. 15

¹⁰³ Sakalauskas G. Vaikų ir jaunimo baudžiamosios atsakomybės užsienio šalyse raidos tendencijos.//

Teisės problemos, 2000, Nr. 3-4. P. 25-28.

¹⁰⁴ Mills, C. W. The Sociological Imagination. Oxford Universitypress. Saraga, E. (Ed.). (1998). Embodying the social: constructions of difference. London.// <http://apliij.oxfordjournals.org/help/citetrack/index.dtl> (Žiūrėta 2007-03-02)

„bausmė yra visada neefektyvi, nes net ir ją taikant netinkamas vaiko elgesys nedings. Naudojant bausmes, neigiamas vaiko elgesys, tik „užgesinamas“ ir jis vėl pasireiškia ateityje¹⁰⁵.

„Kaip rodo šimtmečių kriminalinė praktika ir kriminologinė (sociologinė) teorija, vien bausme, dar labiau bausmės griežtumu ir izoliacija, nusikalstamumo prevencinių tikslų nepasiekama, nes tolstama nuo reabilitacinio tikslo“¹⁰⁶. Č. Lombrozo pasekėjas E. Ferri (1856-1928) pirmasis pasiūlė kriminalines bausmes pakeisti socialinio poveikio ir apsaugos priemonėmis¹⁰⁷. Šių idėjų pagrindu, daugelis valstybių, tuo tarpu ir Lietuva, modernizavo bausmių sistemą, įtvirtindamos alternatyvias laisvės atėmimo bausmei poveikio priemones. Pagal nepilnamečių gerovės atkūrimo modelį, orientuojamasi į pagalbos teikimą nepilnamečiui, jo globą, resocializaciją ir terapinį auklėjamąjį poveikį, o ne į bausmės, kaip atpildo, akcentavimą. Tačiau net laisvės atėmimo bausmę reikia suvokti kaip laikiną socialinės teisinės pagalbos nepilnamečiams priemonę¹⁰⁸.

Tai auklėjamojo poveikio priemonės ir bausmės sudaro baudžiamosios teisės poveikio priemones, kurios skiriamos nepilnamečiui, padariusiam nusikalstamą veiką. Reikia pažymėti, kad auklėjamojo poveikio priemonės yra panašios į bausmes, nes yra realizuojami tikslai, kuriuos apibrėžė įstatymų leidėjas, įtvirtindamas baudžiamajame įstatyme - bausmę. Tačiau yra paminėtini esminiai skirtumai¹⁰⁹:

1. Neturi tokio didelio neigiamo kriminalinės bausmės stigmatizuojamojo poveikio.
2. Daugiau skiriama ne tiek pačiam nubaudimui, kiek jauno žmogaus asmenybės korekcijai ir tolesnei jo integracijai į pozityvią mikrosocialinę aplinką.
3. Savo esme auklėjamojo poveikio priemonės skirtos ateičiai.

Svarbu tik tai, kad taikant nepilnamečiams baudžiamosios teisės poveikio priemones, ryšys tarp trijų pagrindinių bausmės elementų (parodyti nusižengimo rimtumą, įpareigoti atlyginti žalą, suteikti galimybę pradėti viską iš pradžių) nepilnamečio atžvilgiu vykdomo teisingumo sistemoje būtų dar stipresnis¹¹⁰. Reikia atsižvelgti į tai, kad šalutinių neigiamų veiksnių įtakos nepilnamečiui yra kur kas didesnis nei suaugusiajam, o paprastos galimybės jiems atsieina daug daugiau ir daro įtaką jų gyvenimui gerokai ilgiau.

Nors analizuojamose valstybėse palyginus su Lietuva bausmių sistemos yra skirtingos, bet yra bausmių ar auklėjamojo poveikio priemonių, kurios sutampa (pvz., įkalinimas). Tačiau netgi tuomet, kai baudžiamosios teisės poveikio priemonės savo forma atrodo panašios, jų turinys (kokybė) įvairiose šalyse

¹⁰⁵ Merkys G., Ruškus J., Juodraitis A. Nepilnamečių resocializacija: priežiūros įstaigų psichosocialinė ir edukacinė situacija Lietuvoje. Šiaulių universiteto Socialinių tyrimų mokslinis centras, 2001. P. 18.

¹⁰⁶ Urmonas A. Nepilnamečių nusikalstamumo kontrolės objektyvieji poreikiai ir institucijų teisinis statusas.// Jurisprudencija, 2002, Nr. 26(18). P. 119-127.

¹⁰⁷ Курс советского уголовного права. Часть общая. Том 2. Ленинград. 1970. P. 214.

¹⁰⁸ Valionio A. pokalbis su Teisės instituto direktoriumi A. Dapšiu. Nepilnamečio įkalinimas- kraštutinė priemonė.// Kryžkelė. 1998. Nr. 1. P. 37-38.

¹⁰⁹ Drakšienė A. Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse// Teisė, Nr. 48, 2003. P. 66-77.

¹¹⁰ Sakalauskas G., Jatkevičius A. Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė Lietuvoje: reglamentavimo problemos ir galimų jų sprendimai.// Teisės problemos, 2000, Nr. 3-4. P. 7-13.

gali būti skirtingas dėl nevienodo socialinio ar ekonominio išsivystymo¹¹¹. Šio darbo paskesnėje dalyje bus analizuojami nepilnamečiams taikomų baudžiamosios teisės poveikio priemonių skirtumai ir panašumai pagal Lietuvos baudžiamąjį įstatymą.

4.1 AUKLĖJAMOJO POVEIKIO PRIEMONĖS

Kaip jau buvo paminėta, vienas iš nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų yra auklėjamojo poveikio priemonės. Kurios kartu yra sudedamoji nepilnamečiams taikomų bausmių sistemos dalis. Pagal Lietuvos BK 82 str. auklėjamojo poveikio priemonės, kurios gali būti skiriamos nepilnamečiui teisės pažeidėjui yra:

- 1) įspėjimas;
- 2) turtinės žalos atlyginimas arba jos pašalinimas;
- 3) nemokami auklėjamojo pobūdžio darbai;
- 4) atidavimas tėvams ar kitiems fiziniams ar juridiniams asmenims, kurie rūpinasi vaikais, ugdyti ir prižiūrėti;
- 5) elgesio apribojimas;
- 6) atidavimas į specialią auklėjimo įstaigą.

Šios auklėjamojo poveikio priemonės gali būti skiriamos tik tokiam nepilnamečiui, kuris padarė:

- baudžiamąjį nusižengimą¹¹²;
- nusikaltimą (ir laisvės atėmimo bausmės vykdymas atidėtas; ir atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės; ir lygtinai atleistas nuo laisvės atėmimo bausmės prieš terminą arba laisvės atėmimo bausmė pakeičiama švelnesne bausme).

Esant išvardintiems pagrindams teismas *ex officio* sprendžia, kurią auklėjamojo poveikio priemonę ar kiek jų paskirti nepilnamečiui, tačiau negali skirti daugiau nei tris tarpusavyje susijusias (LR BK 82 str. 2 d.). Pažymėtina, kad auklėjamojo poveikio priemonės yra pateiktos sąrašo principu, kuris teismui yra privalomas t.y. teismas turi skirti nuo lengviausios iki sunkiausios.

Siekiant atskleisti nepilnamečiams taikomos auklėjamojo poveikio priemonės turinį ir paskirtį, aptarsime kiekvieną atskirai. **Įspėjimas** yra auklėjamojo poveikio priemonė, kuri gali būti skiriama nepilnamečiui kaip savarankiška priemonė arba kartu su kitomis panašiomis priemonėmis. Tai, kad įstatymo leidėjas ją nurodo pirmą sąrašą, patvirtina, kad tai yra lengviausia auklėjamojo poveikio priemonė iš visų, t.y. nepilnametis teisės pažeidėjas patiria mažiausiai neigiamų padarinių.

---

¹¹¹ Sakalauskas G. Vaikų ir jaunimo baudžiamosios atsakomybės užsienio šalyse raidos tendencijos.// Teisės problemos, 2000, Nr. 3-4. P. 25-28.

¹¹² Išimtis. LR BK 82 str. 3 d. „kai nepilnametis padaro du ar daugiau baudžiamųjų nusižengimų, teismas nepilnamečiui gali skirti bausmę, bet gali ir atidėti bausmės vykdymą“.

Įspėjimas teismo gali būti skiriamas tik tokiam asmeniui, kuris charakterizuojamas teigiamai. Teismas asmenį vertina atsižvelgdamas į jo elgesį keliais aspektais¹¹³:

- elgesys prieš nusikaltimo padarymą;
- elgesys darant nusikalstamą veiką;
- elgesys po nusikalstamos veikos padarymo.

Teismas turi būti įsitikinęs, kad įspėjimas yra ta auklėjamojo poveikio priemonė, kuri turės pozityvios reikšmės jauno kaltininko asmenybei ir užkirs kelią tolesniam nusikalstamumui¹¹⁴. Deja, analizuojant statistinius duomenis, įspėjimas kaip auklėjamojo poveikio priemonė skirta nepilnamečiams nebuvo. Taip pat reikia pažymėti, kad įspėjimas kaip baudžiamosios teisės poveikio priemonė, analizuojamose valstybėse turi visai kitokią reikšmę.

Pavyzdžiui, Olandijoje įspėjimas, iki nepilnamečių baudžiamosios justicijos reformos, buvo įvardinamas kaip pati lengviausia bausmė, kurią galima skirti nepilnamečiui¹¹⁵. O po reformos įspėjimas yra taikomas tik kaip civilinė priemonė. Tuo tarpu Švedijoje, Kanadoje, Anglijoje įspėjimas skiriamas kaip neteisminė priemonė, taikoma esant neformaliai ikiteisminiam procesui.

Apibendrinant galima teigti, kad analizuojant užsienio valstybių baudžiamuosius įstatymus, buvo nustatyta, kad įspėjimas nėra taikomas kaip bausmė nepilnamečiui, nes naudojama kaip neteisminė priemonė, siekiant išvengti formalaus proceso¹¹⁶. Tuo tarpu Lietuvoje, įspėjimas yra lengviausia auklėjamojo poveikio priemonė, nes sukelia mažiausiai neigiamų padarinių nepilnamečiui, bet praktikoje nėra taikoma.

LR BK auklėjamojo poveikio priemonių sąrašo antroje vietoje, yra išskiriamas turtinės **žalos atlyginimas arba jos pašalinimas**. Žalos atlyginimas nukentėjusiam asmeniui svarbus kaip žmogaus teisių apsaugos užtikrinimas. Dėl padarytos nusikalstamos veikos, žmogus gali patirti įvairaus pobūdžio žalą, t.y. fizinę, psichinę, turtinę, moralinę ir kt. Tai žala gali būti turtinė ar neturinė. Šios sąvokos yra įtvirtintos Lietuvos Respublikos Civiliniame kodekse¹¹⁷ (toliau - CK):

- turtinė žala - asmens turto netekimas arba sužalojimas, turėtos išlaidos (tiesioginiai nuostoliai), taip pat negautos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jei nebūtų buvę neteisėtų veiksmų (CK 6.249 str.1 d.);

¹¹³ Jatkevičius A. Nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevencija. Daktaro disertacijos santrauka. Socialiniai mokslai, teisė, 2003.// <http://www.nplc.lt/lit/lit23/lit23santr.doc> (Žiūrėta 2007-04-03)

¹¹⁴ Darbo su nepilnamečiais, esančiais regionų pataisos inspekcijų teritorinių padalinių įskaitoje, suvestinė.// http://www.kalejimudepartamentas.lt/?item=vkl_at_kt&lang=1 (Žiūrėta 2006-10-10).

¹¹⁵ Sakalauskas G., Gečėnienė S., Jatkevičius A., Michailovič I. Vaikų ir jaunimo baudžiamoji atsakomybė: užsienio šalių patirtis. Vokietija, Austrija, Olandija, Lenkija, Estija, Rusija. Nusikalstamumo Prevencijos Lietuvoje centras, Teisės institutas, 2001. P. 80.

¹¹⁶ Plačiau žiūrėti 5.2 šio darbo dalį.

¹¹⁷ Valstybės Žinios, 2000, Nr. 74-2262.

- neturtinė žala - asmens fizinis skausmas, dvasiniai išgyvenimai, nepatogumai, dvasinis sukrėtimas, emocinė depresija, pažeminimas, reputacijos pablogėjimas, bendravimo galimybių sumažėjimas ir kita (CK 6.250 str.1 d.).

Reikia pažymėti, kad neturtinės žalos atlyginimą reglamentuoja LR Smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymas¹¹⁸. Šiame įstatyme įtvirtinta, kad neturtinė žala atsiradusi dėl asmens nusikalstamos veikos privalo būti atlyginta visais atvejais išskyrus įstatymo numatytas išimtis. Tačiau tai nereiškia, kad neturtinės žalos atlyginimui teikiamas prioritetas. Šiuo atveju Lietuvos Aukščiausias Teismas 2001 m. spalio 11 d. nutartyje yra pažymėjęs, kad atsakomybė už padarytą neturtinę žalą nėra tiesiogiai priklausoma nuo turtinės žalos atlyginimo fakto ir gali būti taikoma tiek atskirai, tiek kartu su turtine atsakomybe¹¹⁹.

Grįžtant prie to, kad žalos atlyginimas arba jos pašalinimas yra auklėjamojo poveikio priemonė, reikia pažymėti, kad remiantis 2003 iki 2006 m. statistinių duomenų analize¹²⁰ galima daryti išvadą, kad kiekvienais metais žalos atlyginimas skiriamas vis rečiau. Tai būtų galima paaiškinti tuo faktu, kad 16 – 18 m. nepilnamečiai retai turi savo asmeninių lėšų, o reikalavimas atlyginti turtinę žalą yra tiesiogiai siejamas su nepilnamečio asmenine prievole. Tačiau pagal CK 6.276 str. 2 d. tais atvejais, kai 14 – 18 m. asmuo neturi turto ar uždarbio, kurio pakaktų jo padarytai žalai atlyginti ir atitinkamą žalos dalį turi atlyginti jo tėvai ar rūpintojas, jei neįrodo, kad žala atsirado ne dėl jų kaltės. Bet baudžiamosios teisės komentaro autoriai teigia, kad „teismas neturėtų tokios priemonės taikyti nepilnamečiui, neturinčiam lėšų, kuriomis savarankiškai disponuoja, arba negalinčiam padarytos žalos pašalinti savo darbu, kadangi toks žalos atlyginimo būdas, kai auklėjamojo poveikio priemonę įvykdo ne pats nepilnametis, neatitiktų numatytos nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų paskirties“¹²¹. Toks požiūris atsispindi teismų praktikoje.

Užsienio valstybėse (pvz., Anglijoje), teismas gali kaip auklėjamojo poveikio priemonę skirti įpareigojimą atlyginti žalą¹²². Įstatymas imperatyviai nurodo, kad teismas kiekvieną kartą atsižvelgdamas į bylos aplinkybes, turi analizuoti šios priemonės pritaikymo galimybes. Be to (kaip ir Lietuvoje) žalos atlyginimo dydis priklauso ir nuo kaltininko materialinės padėties. Bet priešingai nei Lietuvoje, Anglijoje yra numatyta teismo teisė įpareigoti nepilnamečio iki 16 m tėvus sumokėti už savo vaiką, o atsižvelgdamas į bylos aplinkybes, teismas gali įpareigoti tėvus sumokėti už nepilnametį, kuris yra 16 - 17 metų.

¹¹⁸ Valstybės Žinios, 2005, Nr. 85-3140.

¹¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 spalio 11 d. nutartis Nr. 3K-7-688/2001// http://www.lat.lt/4_tpbuletiniai/senos/nutartis.aspx?id=27702 (Žiūrėta 2007-04-06)

¹²⁰ Žiūrėti lentelę Nr. 8

¹²¹ Prapiestis J., Švedas G., Abramavičius A. [et al] Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai). Teisinės informacijos centras, 2004. P. 440-441.

¹²² Criminal Litigation & Sentencing. Inns of Court School of Law, 2001/2002. P. 322-323.

Kanados nepilnamečių baudžiamajame įstatyme nėra tiesiogiai įvardintos žalos atlyginimo sąvokos. Tačiau yra numatyta galimybė teismo skirti nepilnamečiui kompensuoti padarytą žalą ar atlyginti savo darbu¹²³.

Apibendrinant galima teigti, kad ši auklėjamojo poveikio priemonė užtikrina socialinės taikos atstatymą ir nukentėjusiojo teisių apsaugą. Todėl turėtų būti taikoma visais atvejais, kai tai yra įmanoma atsižvelgus į bylos aplinkybes ir kaltininko materialinę padėtį.

Nemokami auklėjamojo pobūdžio darbai yra trečias punktas auklėjamojo poveikio priemonių sąrašė, kurios tikslas yra padėti nepilnamečiui pakeisti gyvenimo būdą ir elgesį derinant baudimą už padarytą nusikalstamą veiką su jo asmenybės ugdymu, auklėjimu. Ši auklėjamojo poveikio priemonė pasižymi tuo, kad teismas *ex officio* negali nuspręsti dėl šios priemonės skyrimo nepilnamečiui, nes turi būti gautas nepilnamečio sutikimas, kuris yra reikalingas dėl dviejų priežasčių. Pirma, tik asmeniui sutikus, galima tikėtis, kad jis pats norės pasikeisti ir tuo atveju pakeis savo antisocialinį elgesį. Antra, asmens savanoriškas sutikimas eliminuoja Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 4 str. 2 d. nuostatų pažeidimą, t.y. „niekas negali būti verčiamas dirbti priverčiamąjį ar privalomąjį darbą“.

Tai esant nepilnamečio sutikimui, teismas gali įpareigoti atlikti nemokamus auklėjamojo poveikio darbus, pavyzdžiui, 20 - 100 valandų darbo sveikatos priežiūros, globos ir rūpybos ar kitose valstybinėse ar nevalstybinėse įstaigose ar organizacijose. Atsižvelgiant į prieš tai paminėtą šios auklėjamojo poveikio priemonės tikslą, atliekami darbai turi turėti auklėjamąjį pobūdį. Deja, remiantis statistiniais duomenimis, nuo naujojo BK įsigaliojimo, galima teigti, kad teismas neskiria šios priemonės. Šią situaciją būtų galima paaiškinti tuo, kad nėra teisės aktų, reglamentuojančių šios poveikio priemonės vykdymą. Be to ir paties jauno kaltininko amžius sąlygoja jo nenorą dirbti nemokamus auklėjamojo poveikio darbus.

Analizuojant užsienio šalių baudžiamuosius įstatymus, buvo nustatyta, kad visuomenei naudingi nemokami darbai yra suprantami kaip viešieji darbai. Reikia pažymėti, kad tai yra alternatyva bausmei. Iš pradžių ši priemonė buvo įvesta kaip eksperimentas (Olandijoje), o vėliau tapo dažniausiai taikoma priemonė¹²⁴. Iš esmės šios priemonės savo esme ir tikslais yra panašios ir pagal Lietuvos baudžiamąjį įstatymą. Tačiau skiriasi teisinės pasekmės.

Tai apibendrinant galima daryti išvadą, kad įstatymo leidėjo tikslas - padėti nepilnamečiui pakeisti gyvenimo būdą ir elgesį derinant baudimą už padarytą nusikalstamą veiką su jo asmenybės ugdymu, auklėjimu, nepasiekta, nes ši auklėjamojo poveikio priemonė nepilnamečiui nėra taikoma praktikoje. O užsienio valstybėse yra traktuojama kaip viešieji darbai.

¹²³ Youth Criminal Justice Act (2002, c. 1)// <http://canada.justice.gc.ca/en/ps/yj/> (Žiūrėta 2007-03-06)

¹²⁴ Sakalauskas G., Gečėnienė S., Jatkevičius A., Michailovič I. Vaikų ir jaunimo baudžiamoji atsakomybė: užsienio šalių patirtis. Vokietija, Austrija, Olandija, Lenkija, Estija, Rusija. Nusikalstamumo Prevencijos Lietuvoje centras, Teisės institutas, 2001. P. 79.

Atidavimas tėvams ar kitiems fiziniams ar juridiniams asmenims, yra specifinė auklėjamojo poveikio priemonė, taikoma nepilnamečiams. Įstatymų leidėjas siekia, kad nepilnametį suptų tokia socialinė aplinka, kuri padėtų jam pakeisti gyvenimo būdą ir elgesį, sulaikytų nuo naujų nusikalstamų veikų darymo. „Šeima yra svarbiausioji vaikų ugdymo institucija, svarbiausia mikroaplinka, kurioje vykdoma vaikų socializacija“¹²⁵. O nepatenkinus ar nepaisius asmenybės fundamentalių (biologinių, saugumo) ir psichologinių (prisirišimo, pagarbos, meilės) poreikių šeimoje, dažnas baudimas ankstyvoje vaikystėje tolygus asocialaus elgesio formavimuisi¹²⁶. Šie faktai pagrindžia šios auklėjamosios poveikio priemonės vietą ir svarbą bausmių sistemoje.

Siekiant užtikrinti, kad būtų pasiekti tikslai, įstatymo leidėjas nustato ne tik subjektus, kurie gali sudaryti tinkamą socialinę aplinką nepilnamečiui augti, bet nustato tam tikrus reikalavimus. Visų pirma, pagal baudžiamąjį įstatymą atiduoti auklėti ir prižiūrėti vaikus prioritetas teikiamas tėvams. Kiti fiziniai ar juridiniai asmenys baudžiamosios teisės teorijoje suprantami kaip tėviai, giminaičiai, globėjai, rūpintojai, taip pat šeimynos, valstybinės ar nevalstybinės vaikų globos ar rūpybos įstaigos, kitos įstaigos, besirūpinančios vaikais, užsiimančios jų ugdymu ir priežiūra¹²⁷. Antra, yra atsižvelgiama į tai, ar šie subjektai, kurie sutinka ugdyti ir prižiūrėti nepilnametį, nedaro neigiamos įtakos; turi galimybių sudaryti tinkamas sąlygas jo asmenybei ugdyti; sutinka teikti būtiną informaciją šios priemonės vykdymą kontroliuojančioms institucijoms. Jei siekiantys rūpintis vaiku asmenys atitinka įstatymo keliamus reikalavimus, dar reikalingas paties nepilnamečio sutikimas.

Reikia pažymėti, kad ši auklėjamojo poveikio priemonė gali būti skiriama tik tol, kol nepilnametis nėra sulaukęs pilnametystės. Tačiau remiantis 2003 – 2006 m statistinių duomenų analize, teismas netaiko šios auklėjamosios poveikio priemonės. Analizuojamose užsienio valstybėse taip pat tokia baudžiamosios teisės poveikio priemonė neišskiriama. Tačiau, Olandijoje nepilnamečių baudžiamajoje justicijoje tokia priemonė buvo, o po įvykusios reformos. gali būti taikoma tik kaip civilinė priemonė¹²⁸. Pagrindinis dėmesys yra skiriamas ne nubaudimui, bet vaiko auklėjimui ir rūpinimuisi juo, siekiant kuo mažiau apriboti laisvę.

Elgesio apribojimas pagal Lietuvos BK yra viena iš sunkiausių auklėjamojo poveikio priemonių, nes taikant įpareigojimus ir draudimus, suvaržoma nepilnamečio veiksmų laisvė. Šitaip siekiama sulaikyti nepilnametį nuo naujų nusikalstamų veikų darymo. Reikia pastebėti, kad Anglijoje, Švedijoje, Kanadoje tokios auklėjamojo poveikio priemonės nėra. Bet tai nereiškia, kad šių valstybių baudžiamuosiuose

¹²⁵ Šulsienė O. Ar tvirtos mūsų šeimos? Krikščioniškos minties, kultūros ir visuomenės laikraštis, 2005.// http://xxiamzius.lt/numeriai/2005/05/20/mraso_01.html (Žiūrėta 2007-04-04)

¹²⁶ Barkauskaitė M., Juodkaitė D. Smurtiniai nepilnamečių nusikaltimai. Ugdymo problemos. Mokslo darbai, 1998. P. 182.

¹²⁷ Papiestis J., Švedas G., Abramavičius A. [et al] Lietuvos Respublikos baudžiamajo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai). Teisinės informacijos centras, 2004. P. 444-446.

¹²⁸ Sakalauskas G., Gečėnienė S., Jatkevičius A., Michailovič I. Vaikų ir jaunimo baudžiamoji atsakomybė: užsienio šalių patirtis. Vokietija, Austrija, Olandija, Lenkija, Estija, Rusija. Nusikalstamumo Prevencijos Lietuvoje centras, Teisės institutas, 2001. P. 82.

įstatymuose nėra bausmių, kurios atitiktų vieno iš elgesio apribojimo įpareigojimo ar draudimo. Šiuos aspektus aptarsime paskesnėje šio darbo dalyje.

Šios auklėjamos poveikio priemonės turinį sudaro įpareigojimai ir draudimai, kuriuos galima skirti nepilnamečiui. Visų pirma, teismas pagal Lietuvos BK 87 str. 2 d. gali nepilnamečiui skirti tokius įpareigojimus:

1. Būti namuose nustatytu laiku.
2. Mokytis, tęsti mokslą arba dirbti.
3. Įgyti tam tikrų žinių ar išmokti draudimus (saugaus eismo, mokinio taisykles ir pan.).
4. Atlikti visą gydymosi nuo alkoholizmo, narkomanijos, toksikomanijos ar venerinės ligos kursą. Šis įpareigojimas skiriamas tėvų ar globėjų prašymu, jeigu nepilnametis sutinka.
5. Dalyvauti valstybinių ar nevalstybinių įstaigų bei organizacijų rengiamose socialinio ugdymo ar reabilitacijos priemonėse.

Pirmasis įpareigojimas, kurį galima skirti nepilnamečiui - **būti namuose nustatytu laiku**. Kokiais kriterijais remdamasis teismas nusprendžia dėl valandos, nėra aišku. Bet reikia pažymėti, kad 2003 – 2006 m. statistinių duomenų analizė¹²⁹ leidžia daryti išvadą, kad šį įpareigojimą teismas vis dažniau taiko nepilnamečiams, kaip efektyvią auklėjamojo poveikio priemonę. Bet dažniau taiko atidėjus bausmės vykdymą ar nuteisus nepilnametį laisvės apribojimo bausme, nei taikant kaip auklėjamojo poveikio priemonę – elgesio apribojimu.

Tačiau užsienio valstybių praktika kiek kitokia. Pavyzdžiui, Anglijoje yra nustatoma komendanto valanda (*curfew orders*)¹³⁰, kuri gali būti skiriama 16-17 m. nepilnamečiams. Šios bausmės trukmė turi būti proporcinga padarytam nusikaltimui (tuo tarpu Lietuvoje nustatomas konkretus terminas nuo 30 d. iki 12 mėn.). Pažymėtina, kad skiriant šią priemonę yra taikomi tokie pat principai kaip ir suaugusiems. Taip pat nėra privalomas išankstinis pranešimas apie bausmės skyrimą ir gali būti pridėta prie kitų įpareigojimų kaip esminė sąlyga. O Švedijoje komendanto valanda yra suprantama kaip poveikio priemonė, kuri gali būti skiriama prie kiekvienos bausmės. Įdomu tai, kad šioje valstybėje yra nustatomas ne tik konkretus šios priemonės terminas (ne ilgiau 6 mėn. jei asmuo yra 16 m. ar vyresni; 3 mėnesiai tiems, kurie neturi 16 m.), bet ir nustatomas maksimalus apribojimo valandų skaičius per dieną, t.y. nuo 2 iki 12 valandų per dieną¹³¹.

Apibendrinant galima teigti, kad šis įpareigojimas yra veiksminga resocializacinė priemonė, kurią taiko tiek Lietuvoje tiek analizuotose užsienio valstybėse (Anglijoje ir Švedijoje). Tačiau šiose valstybėse yra numatyta galimybė šį įpareigojimą skirti su kiekviena kita bausme.

---

¹²⁹ Žiūrėti lentelę Nr. 10

¹³⁰ Criminal Litigation & Sentencing. Inns of Court School of Law, 2001/2002. P 322-323.

¹³¹ Youth Justice System: Sentences, Orders and Agreements.// <http://www.yjb.gov.uk/en-gb/yjs/SentencesOrdersandAgreements/> (2007-03-06)

Įpareigojimas mokytis, tęsti mokslą ar dirbti yra vienas iš svarbiausių įpareigojimų, kurį gali skirti teismas. Vaiko mokymasis yra vienas iš esminių resocializacijos elementų. Todėl Anglijoje, Olandijoje, Kanadoje, Švedijoje šis įpareigojimas nėra išskirtas kaip atskira auklėjamojo poveikio priemonė, nes yra taikomas beveik su kiekviena bausme. Tačiau Lietuvoje šis įpareigojimas nėra taikomas.

Įpareigojimas atlikti visą gydymosi nuo alkoholizmo, narkomanijos, toksikomanijos ar venerinės ligos kursą, skiriamas tėvų ar globėjų prašymu, jeigu nepilnametis sutinka. Yra vykdomos įvairios terapinės programos. Nors remiantis 2003 - 2006 m statistinių duomenų analize¹³², galima daryti išvadą, kad šis įpareigojimas skiriamas nepilnamečiams tik vienetinais atvejais. Skiriant šį įpareigojimą, teismas turi gauti nepilnamečio sutikimą. O sergantis žmonės nesuvokia gydymosi esmės ir nesutinka gydytis. Tuo tarpu užsienio valstybėse šis įpareigojimas yra taikomas. Pvz., Švedijoje šis įpareigojimas gali būti taikomas su kiekviena bausme, su kuria tik yra suderinamas¹³³.

Įpareigojimas dalyvauti valstybinių ar nevalstybinių įstaigų bei organizacijų rengiamose socialinio ugdymo ar reabilitacijos priemonėse yra paskutinis įpareigojimas, kurio dar neaptarėme. Pagal Lietuvos baudžiamosios teisės komentaro autorių pateikiamą sampratą, socialinio ugdymo ar reabilitacijos priemonės gali būti, pvz., kognityvinių (pažinimo) įgūdžių kursai, grupinė arba individuali psichoterapija, pykčio valdymo pamokos ir pan. Vienintelis keliamas reikalavimas, kad šis įpareigojimas būtų vykdomas nepilnamečio gyvenamojoje teritorijoje¹³⁴. Deja, šis įpareigojimas nėra taikomas praktikoje, nes nėra reikiamos įstatyminės bazės. Lietuvoje tik 2001 m. policijos pareigūnai inicijavo pirmą Policijos jaunimo klubą. Šis klubas yra vienas iš tų nevyriausybinų organizacijų, kuri pagal savo galimybes teikia pagalbą ir paramą marginaliniam jaunimui ir jų šeimoms. Kaip teigia patys klubo iniciatoriai, efektyvi tik visų suinteresuotų institucijų pagalba konkrečiam vaikui bei jo šeimai. Vaikams, kurie visuomenėje laikomi "nurašytais", klube įsteigtas dienos centras, kuriame įvairių sričių specialistai teikia ilgalaikę sistemingą pagalbą. Šį centrą lanko vaikai ir jaunuoliai iš socialiai remtinų šeimų ir esantys policija dominuojančių asmenų sąrašuose bei profilaktinėje įskaitoje, Vilniaus priklausomybės ligų centre besigydantys jaunuoliai. (šį centrą lanko 6 iki 25 m. asmenys)¹³⁵.

Siekiant užtikrinti, kad šį įpareigojimą būtų galima vykdyti praktikoje, 2003 m. buvo parengtas LR vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo projektas¹³⁶. Šio įstatymo tikslas – sukurti vaiko teises ir teisėtus interesus bei visuomenės saugumo poreikius atitinkančią priežiūros priemonių sistemą; vaiko, turinčio elgesio sutrikimų, socializacijai, ugdymui bei socialinės, pedagoginės, psichologinės, specialiosios

¹³² Žiūrėti lentelę Nr. 11

¹³³ Youth Justice System: Sentences, Orders and Agreements.// <http://www.yjb.gov.uk/en-gb/yjs/SentencesOrdersandAgreements/> (Žiūrėta 2007-03-06)

¹³⁴ Prapiestis J., Švedas G., Abramavičius A. [et al] Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai). Teisinės informacijos centras, 2004. P. 449.

¹³⁵ Konferencija: "Nepilnamečių justicijos sistema Lietuvoje: situacija ir perspektyvos". Marginalinio jaunimo resocializacijos tinklo kūrimas. Vilnius, 2006.// Darbo su nepilnamečiais, esančiais regionų pataisos inspekcijų teritorinių padalinių įskaitoje, suvestinė. http://www.kalejimudepartamentas.lt/?item=vkl_at_kt&lang=1./reng/ren54/ren54-tatjanos.doc (Žiūrėti 2006-11-06).

¹³⁶ http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_1?p_id=276303&p_query=&p_tr2= (Žiūrėta 2006-02-10)

pedagoginės, informacinės arba kitos pagalbos teikimui skirtą vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros priemonių sistemą, kuri padėtų vaikui įveikti susiformavusį ydingą elgesį, išsiugdyti prasmingo individualaus ir visuomeninio gyvenimo sampratą. Nors šio įstatymo projektas buvo keistas ir tobulintas, tačiau šiandien jis dar nėra priimtas. Tai tik patvirtina faktą, kad minimaliai nepilnamečių priežiūrai skiriama labai mažai dėmesio. Šalyje veikia įvairių minimalios priežiūros institucijų tinklas (dienos centrai, socialinių įgūdžių ugdymo programas vykdančios įstaigos, vaikų ir jų šeimų konsultavimo centrai ir t.t.), tačiau šio tikslo veikimas nėra reglamentuotas teisės aktais, trūksta šios veiklos strategijos, koordinavimo.

Tuo tarpu, Anglijoje yra daugiau nei 100 nepilnamečių centrų, kurių pagrindinis tikslas yra apriboti jaunų žmonių (nėra taikomas nepilnamečius iki 14 m.) laisvalaikį vos kelioms valandoms ir įtraukti juos į tam tikrą įvairią veiklą. Per šiuos užsiėmimus siekiama per trumpą laiką efektyviai paveikti jaunos nusikaltėlius¹³⁷. Maksimalus terminas gali būti 24 valandos nepilnamečiui iki 16 m. ir 36 valandos - nepilnamečiui nuo 16 - 21 metų.

Olandijoje pagal naują jaunimo baudžiamosios teisės koncepciją, teisėjas gali vietoj bausmės paskirti vieną iš alternatyvių priemonių, t.y. socialinių įgūdžių lavinimo kursų lankymą arba dalyvavimą mokomajame projekte. Maksimalus terminas 100 valandų per 6 mėn., o jei gresia 5 mėn. laisvės atėmimo bausmė - 360 valandų. Kriminologas G. Sakalauskas, nagrinėdamas nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumus Olandijoje padarė tokias išvadas, kad nors ši priemonė priskirta prie alternatyvių priemonių ir ją galima taikyti vietoj bausmės, praktikoje ji taikoma kartu su bausme¹³⁸.

Apibendrinant galima teigti, kad įpareigojimas dalyvauti valstybinių ar nevalstybinių įstaigų bei organizacijų rengiamose socialinio ugdymo ar reabilitacijos priemonėse nėra efektyvi priemonė, nes nėra įstatyminės bazės, reikalingos šios priemonės veikimui. Tuo tarpu užsienio valstybės (Anglijoje ir Švedijoje) šiai poveikio priemonei skiriama daug dėmesio, nes suvokiama kaip viena iš resocializacijos priemonių.

Iš esmės buvo aptarti įpareigojimai, kuriuos teismas gali skirti nepilnamečiui. Tačiau elgesio apribojimo turinį sudaro draudimai. Pagal Lietuvos BK 87 str. 3 d. teismas gali uždrausti:

1. Žaisti azartinius žaidimus.
2. Užsiimti tam tikra veikla.
3. Vairuoti motorinę transporto priemonę (motociklą, savaeigę mašiną ir pan.).
4. Lankytis vietose, kuriose daroma neigiama įtaka nepilnamečio elgesiui, arba bendrauti su žmonėmis, darančiais jam neigiamą įtaką.
5. Keisti gyvenamąją vietą be šios priemonės vykdymą kontroliuojančių institucijų žinios.

¹³⁷ Uglow S. Criminal Justice. London, 1995. P. 323-326.

¹³⁸ Sakalauskas G., Gečėnienė S., Jatkevičius A., Michailovič I. Vaikų ir jaunimo baudžiamoji atsakomybė: užsienio šalių patirtis. Vokietija, Austrija, Olandija, Lenkija, Estija, Rusija. Nusikalstamumo Prevencijos Lietuvoje centras, Teisės institutas, 2001. P. 79.

Iš esmės buvo aptarti elgesio apribojimo turinį sudarantys elementai. Kaip jau buvo paminėta, tokiu pavadinimu ir turiniu priemonės analizuojamų užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose rasta nebuvo. Tačiau Anglijoje ir Švedijoje yra numatyta bausmė - veiksmų plano nurodymas (*action plan order*). Ši bausmė savo turiniu atitiktų mūsų analizuojamos priemonės sampratą¹³⁹. Tačiau, nėra įvardinami įpareigojimai ir draudimai, kuriuos galima skirti nepilnamečiui. Teismas savo nuožiūra skiria.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad elgesio apribojimas yra veiksminga auklėjamojo poveikio priemonė, nes numatyti įpareigojimai ir draudimai, apriboja nepilnamečio veiksmų laisvę. Analizuojamose valstybėse (Anglijoje, Švedijoje, Kanadoje, Olandijoje) analogiškos baudžiamosios teisės poveikio priemonės nebuvo rasta, tačiau elgesio apribojimo turinį sudarantys kai kurie įpareigojimai, užsienio valstybėse yra išskiriami kaip baudžiamosios teisės poveikio priemonės, kurios gali būti kaip alternatyva bausmei.

Atidavimas į specialią auklėjimo įstaigą yra pati griežčiausia auklėjamojo poveikio priemonė. Ją rekomenduojama skirti tik tuomet, kai nebegalima skirti kitų, švelnesnių priemonių arba kai kitos auklėjamojo poveikio priemonės jau buvo taikytos anksčiau, tačiau nedavė pageidaujamo rezultato, taip pat kai yra duomenų, jog nepilnametis yra linkęs ir toliau daryti nusikalstamas veikas, kai nepilnamečiui nepakanka daryti vien auklėjamąjį poveikį, neribojant jo laisvės, jį reikia kuriam laikui ir izoliuoti¹⁴⁰. Tačiau ši auklėjamojo poveikio priemonė turi esminių trūkumų.

Pirma, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gegužės 19 d. nutarime Nr. 600 „Nepilnamečių justicijos 2004 – 2008 m. programa“ buvo paminėta, kad viena iš svarbiausių dabar galiojančios teisinės norminės bazės problemų yra tai, kad teisės pažeidimus padariusių nepilnamečių patekimo į specialiąsias auklėjimo įstaigas procesas nėra tinkamai reglamentuotas. Specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų veiklą reglamentuoja Specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų laikinieji nuostatai, patvirtinti Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gegužės 5 d. nutarimu Nr. 643¹⁴¹. Nepilnamečių priežiūra patenka į žmogaus teisių suvaržymo sritį, todėl ji turi būti reguliuojama įstatymo. Antra, atsižvelgiant į tai, kad nepilnamečiai imliausi nusikalstamai subkultūrai asmenų kategorija, atidavimas į specialią auklėjimo įstaigą, sudaro palankią terpę nusikalstamų veikų recidyvui¹⁴².

Išdėstyti teiginiai verčia abejoti šios auklėjamojo poveikio priemonės efektyvumu ir tikslingumu bausmių sistemoje. Ši teiginį patvirtina ir užsienio šalių praktika, nes analizuojamose valstybėse tokios baudžiamosios teisės poveikio priemonės nerasta. Tiesa, Olandijoje iki reformos į specialią globos įstaigą buvo numatytas kaip baudžiamojimo poveikio priemonė. Pagal seną šios priemonės sampratą, ji buvo taikoma

¹³⁹ Criminal Litigation & Sentencing. Inns of Court School of Law, 2001/2002. P 322-323.

¹⁴⁰ Prapiestis J., Švedas G., Abramavičius A. [et al] Lietuvos Respublikos baudžiamojimo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai). Teisinės informacijos centras, 2004. P.450-452.

¹⁴¹ Valstybės žinios, 1995 05 12, Nr. 39-971.

¹⁴² Jurgelaitienė G. Galiojančių baudžiamųjų įstatymų įtakos nusikalstamų veikų recidyvui kriminologinė analizė.// Jurisprudencija, 2004, Nr. 51(43). P. 90-98.

vardinamiesiems asocialaus elgesio vaikams (sunkiai auklėjamiems, sutrikusio vystymosi ir turintiems psichikos sutrikimų), kurie negali būti siunčiami į paprastus auklėjimo namus. Šios priemonės taikymo pagrįstumą reguliariai turėdavo tikrinti teismas. O po reformos ši priemonė buvo sujungta su globos skyrimu ir suprantama kaip jaunimo apgyvendinimas tam skirtose įstaigose, apribojant buvimo joje trukmę¹⁴³.

Išanalizavus nepilnamečiams taikomas auklėjamojo poveikio priemones, galima daryti tokias išvadas. Pirma, taikant auklėjamojo poveikio priemones ne tik įgyvendinami bendrieji bausmei keliami tikslai, bet ir užtikrinama nepilnamečio asmenybės korekcija ir resocializacija. Nors šie tikslai yra įgyvendinami minimaliomis represinėmis ir materialinėmis sąnaudomis, tačiau praktikoje tai vis dar silpna nepilnamečių baudžiamosios justicijos grandis, nes teismai nelinkę jų taikyti. Antra, Lietuvos baudžiamajame įstatyme numatytas platus auklėjamojo poveikio priemonių sąrašas. Palyginus su analizuojamomis valstybėmis, buvo nustatyta, kad daugelis Lietuvoje taikomų auklėjamojo poveikio priemonių savo turiniu skiriasi nuo užsienio valstybėse taikomų priemonių. Tai gali būti pagrindas apsvarstant auklėjamojo poveikio priemonės efektyvumą ir tikslingumą bausmių sistemoje, taikomas nepilnamečiams.

4.2 BAUSMĖS

Nepilnamečiams taikomas bausmių sąrašas yra dar vienas iš nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumą. Bausmė yra griežčiausia prievartos priemonė, suvaržanti nepilnamečių teises ir laisves bei lemianti sunkiausias pasekmes (teistumą)¹⁴⁴. Todėl bausmė turi būti taikoma tik kaip *ultima ratio* priemonė, kai paaiškėja, jog nepilnametis padarė tokią nusikalstamą veiką, už kurią jam negali būti taikomos švelnesnės baudžiamosios teisės poveikio priemonės. Pagal Lietuvos BK 90 str., nepilnamečiui gali būti skiriamos šios bausmės:

- 1) viešieji darbai;
- 2) bauda;
- 3) laisvės apribojimas;
- 4) areštas;
- 5) terminuotas laisvės atėmimas.

---

¹⁴³ Sakalauskas G., Gečėnienė S., Jatkevičius A., Michailovič I. Vaikų ir jaunimo baudžiamoji atsakomybė: užsienio šalių patirtis. Vokietija, Austrija, Olandija, Lenkija, Estija, Rusija. Nusikalstamumo Prevencijos Lietuvoje centras, Teisės institutas, 2001. P. 79.

¹⁴⁴ Prapiestis J., Švedas G., Abramavičius A. [et al] LR baudžiamojo kodekso komentaras I-IV dalys. Vilnius, Teisinės informacijos centras, 2004. P. 429.

Šis sąrašas išdėstytas nuo švelniausios iki griežčiausios bausmės ir turi esminę reikšmę, kai¹⁴⁵: a) teismas skiria nepilnamečiui galutinę bausmę už kelis nusikaltimus (BK 63 str.); b) kai teismas skiria bausmę pagal kelis nuosprendžius (BK 64 str.); c) kai teismas pripažįsta, jog nuteistam nepilnamečiui reikia paskirti švelnesnę¹⁴⁶ negu įstatymo numatytą bausmę (BK 62 str.); d) kai laisvės atėmimo bausmę reikia pakeisti švelnesne bausme (BK 94 str.). Pačia bendriausia prasme nepilnamečiui, padariusiam vieną nusikaltimą, gali būti skiriama tik viena bausmė (BK 42 str. 3 d.). Bet yra numatyta, kad remiantis baudžiamojo įstatymo numatytais atvejais, gali būti skiriamos dvi bausmės (BK 63 str. ir 64 str.) ir kartu su bausme galima skirti turto konfiskavimą (BK 72str.).

1) Šioje darbo dalyje aptarsime kiekvienos bausmės turinį ir bausmės veiksmingumą, remiantis statistinių duomenų analize. Pati lengviausia bausmė, kurią teismas gali skirti nepilnamečiui yra **viešieji darbai**. „Ši bausmė turi svarbią prevencinę ir auklėjamąją reikšmę asmenims, kurie padaro nelabai pavojingus nusikaltimus arba baudžiamuosius nusižengimus ir gali pasitaisyti neizoliuoti nuo visuomenės“¹⁴⁷. Viešieji darbai yra apibūdinami kaip įpareigojimas per teismo nustatytą laiką (ne daugiau nei 240 h) neatlygintinai dirbti visuomenės labui, jei kaltinamasis sutinka.

Pažymėtina, kad viešieji darbai yra įvardinami kaip pati moderniausia XX a. sukurta bausmė, nes ją lengva atlikti¹⁴⁸. Tačiau remiantis 2003 – 2006 m. statistinių duomenų analize¹⁴⁹, matoma šios bausmės skyrimo mažėjimo tendencija. Iš esmės argumentai dėl šios situacijos, būtų tokie pat kaip ir kalbant apie auklėjamojo poveikio priemonę – nemokamus auklėjamojo pobūdžio darbus.

Tuo tarpu užsienio valstybėse ši bausmė numatyta ir taikoma su kitomis bausmėmis. Pvz. Švedijoje viešieji darbai (*community servise*) yra bausmė, kuri gali būti teismo taikoma 16-17 m. nepilnamečiams kartu su probacija ar sąlyginėmis bausmėmis (*Conditional sentence*) nuo 40 iki 240 valandų. Šie darbai yra edukacinio pobūdžio (pvz., staliaus, konservavimo, dekoravimo, darbas su vyresnio amžiaus ar neįgaliaisiais asmenimis ir pan.) ir teigiamai veikia nepilnamečių¹⁵⁰. O darbai rūpinasi labdaringos

---

¹⁴⁵ Prapiestis J., Švedas G., Abramavičius A. [et al] Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai). Teisinės informacijos centras, 2004. P. 457.

¹⁴⁶ Įstatymas įtvirtina nuostatą, kad „jei straipsnio sankcijoje numatytas bausmės paskyrimas aiškiai prieštarautų teisingumo principui, teismai, vadovaudamiesi bausmės paskirtimi, gali motyvuotai paskirti švelnesnę bausmę, *inter alia* reiškia, kad teismas, įvertinęs veikos pavojingumą ir kitus baudžiamosios bylos aplinkybes, nepažeisdamas asmens lygybės įstatymo principo ir padaręs išvadą, kad nepilnamečiui konkrečios straipsnio sankcijoje numatyta švelniausioji bausmė yra per griežta (nėra teisinga), gali motyvuotai skirti švelnesnę, negu įstatymas numato, bausmę“// Drakšienė A. Numatytų nepilnamečių baudžiamųjų sankcijų paskirtis.// Teisė, 2006, Nr. 61. P. 31-41.

¹⁴⁷ Kačerauskas J. 2000 metų Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įteisintų bausmių, alternatyvių laisvės atėmimui, vertinimas, remiantis baudžiamosios politikos kontekstu.// Jurisprudencija, 2004, Nr. 57(49). P. 106-117.

¹⁴⁸ Šulija G. Turtinių bausmių reforma naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse.// Jurisprudencija, 2004, Nr. 52(44). P. 58-69.

¹⁴⁹ Žiūrėti lentelę Nr. 7

¹⁵⁰ Youth Justice System: Sentences, Orders and Agreements.//

<http://www.yjb.gov.uk/en-gb/yjs/SentencesOrdersandAgreements/> (Žiūrėta 2007-03-06)

organizacijos, religinės grupės ir pelno nesiekiančios organizacijos. Darbai gali būti atliekami ir grupėmis¹⁵¹.

Vertinant šios bausmės efektyvumą Lietuvoje, reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad „nemokami darbai“ (kaip auklėjamojo poveikio priemonė) ir „viešieji darbai“ (kaip bausmė) iš esmės yra ta pati bausmė, taikoma nepilnamečiui, tačiau skiriasi tik teisinės pasekmės. Tik priešingai nei auklėjamosios poveikio priemonės atveju, šios bausmės vykdymo mechanizmas yra reglamentuotas Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodekse¹⁵².

2) Remiantis ekonomikos teisės teorija, valstybė turi siekti optimalaus įbauginimo ir tinkamai paskirstyti savo ribotus išteklius, siekdama sulaikyti asmenį nuo nusikaltimų darymo. Todėl tiek ekonomikos teisės pradininkai (Č. Bekarija, Dž. Bentamas), tiek paskutiniųjų dešimtmečių garsiausi šios teisinės krypties mokslininkai (Š. Sliavel, M. Polinskij) vieningai sutaria, kad skiriant bausmę dažniausiai turi būti skiriamos **baudos** nei kitos priemonės, kurioms reikia daugiau išlaidų, jeigu asmuo gali šią baudą sumokėti¹⁵³.

Bet, reikia pažymėti, kad yra išskiriami tam tikri šios bausmės trūkumai. Visų pirma, jei baudą sumoka ne kaltininkas, tokiu atveju galima abejoti bausmės tikslingumu. Antra, gali susidaryti įspūdis, kad kaltininkui sumokėjus už nusikaltimą, nebelieka įbauginimo poveikio. Trečia, baudos sumokėjimas tiesiogiai sąlygoja šeimos biudžeto sumažėjimą¹⁵⁴. Kaip dar vieną esminį šios bausmės trūkumą galima įvardinti tai, kad žala nėra atlyginama nukentėjusiajam, o naudą gauna valstybė. Todėl nėra įgyvendinamas atkuriamasis teisingumas.

Bauda yra bausmė, kuri skiriama nepilnamečiui tik tada, kai yra numatyta BK specialios dalies sankcijoje. Yra nustatyta, kad minimalus baudos dydis yra 1 minimalus gyvenimo lygio, t.y. 130 LT (toliau – MGL), o maksimalus - 50 MGL (t.y. 6500 LT). Tačiau teismas gali skirti baudą tik tokiam nepilnamečiui, kuris turi savo turto arba yra dirbantis. Tačiau kaip jau buvo paminėta kalbant apie žalos atlyginimą nukentėjusiam, nepilnametis retai kada atitinka įstatymo keliamus reikalavimus. Šis teiginys tiesiogiai atsispindi ir teismų praktikoje¹⁵⁵. Įsigaliojus naujam BK, bauda kaip bausmė skiriama nepilnamečiui vis rečiau.

Anglijoje nepilnamečiams taip pat gali būti paskirta bauda, bet, priešingai nei Lietuvoje, ši bausmė gali būti skiriama tik už mažiausiai pavojingus nusikaltimus¹⁵⁶. Ji yra skiriama 10-15 m. nepilnamečiams.

---

¹⁵¹ Factsheet. Ministry of Justice. Sweden, 2006.// <http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/07/16/92/68d81cee.pdf> (Žiūrėta 2007-03-01)

¹⁵² Valstybės Žinios, 2002, NR. 73-3084.

¹⁵³ Šulija G. Baudos bausmė ir jos paplitimas Europos Sąjungos valstybėse.// Teisė, 2004, Nr. 52. P. 108-119.

¹⁵⁴ Grebing G. Die Geldsstrafe im deutsches Recht nach Einführung des Tagessatz systems. Die Geldsstrafe im deutschen and ausländischen Recht. Bade, 1978. P. 1293.

¹⁵⁵ Žiūrėti lentelę Nr. 6

¹⁵⁶ Youth Justice System:..Sentences, Orders and Agreements.// <http://www.yjb.gov.uk/en-gb/yjs/SentencesOrdersandAgreements/> (Žiūrėta 2007-03-06)

Yra numatyta teismo pareiga skiriant baudą atsižvelgti į tai, kas ją sumoka, t.y. nepilnametis ar jo tėvai. Už nusikalstamas veikas, kurias padaro 16-17 m. nepilnamečiai, teismas gali įpareigoti baudą sumokėti kaltininko tėvus. Skirdamas baudą teismas taip pat turi atsižvelgti į tai, ar nepilnametis yra globojamas valstybės ar ne¹⁵⁷.

Švedijoje bauda yra įvardijama kaip viena iš visuomeninių bausmių. Įstatyme yra nurodyta, kad skiriant baudą, reikia atsižvelgti į padaryto nusikaltimo sunkumą ir kaltininko finansinę padėtį. Tačiau jei asmuo dar neturi 16 m., teismas gali įpareigoti sumokėti baudą nepilnamečio tėvai, atsižvelgiant į jų finansinę padėtį. Tokios pačios praktikos laikosi Olandija ir Kanada, todėl siekiant nebesikartoti, nenagrinėsime atskirai.

Apibendrinant išdėstytus faktus galima teigti, kad nors bauda yra laikoma efektyvia ekonomine bausme, kuri sąlygoja mažiausiai neigiamų padarinių kaltinamajam, tačiau teismai šią bausmę taiko vis rečiau, nes nepilnametis neturi savo asmeninių lėšų ar darbu. Tuo tarpu užsienio valstybėse yra numatyta alternatyva baudą sumokėti nepilnamečio tėvams. Deja, kaip ir Lietuvoje, šiose valstybėse bauda yra sumokama į valstybės ar miesto biudžetą, todėl nėra atlyginama žala nukentėjusiajam.

3) **Laisvės apribojimo** esmę sudaro įstatyme numatytų ir teismo paskirtų draudimų ir įpareigojimų taikymas nepilnamečiui. Tačiau reikia pažymėti, kad ši bausmė turi tam tikrų panašumų su kitomis baudžiamosios teisės poveikio priemonėmis. Visų pirma, ši bausmė turi panašumų su BK numatyta auklėjamojo poveikio priemone – elgesio apribojimu (LR BK 87 str.). Tačiau yra išskiriami tokie skirtumai¹⁵⁸:

- elgesio apribojimas yra skiriamas nepilnamečiui, padariusiam baudžiamąjį nusižengimą; gali būti skiriamas padariusiam nusikaltimą ir nuo baudžiamosios atsakomybės ar bausmės atleistam nepilnamečiui. O laisvės apribojimas gali būti skiriamas už nusikaltimus, kai nėra pagrindo nepilnametį atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės ar bausmės;
- skirtinga trukmė;
- skirtingas iš dalies pats įpareigojimų ir draudimų turinys;
- skirdamas elgesio apribojimą, teismas negali paskirti nepilnamečiui kitų BK numatytų draudimų ar įpareigojimų;
- skirtingos teisinės nevykdymo pasekmės.

Antra, laisvės apribojimą būtų galima pavadinti bausmės vykdymo atidėjimu. Šį teiginį galima paaiškinti tuo, kad atidedant bausmės vykdymą, paskiriami įpareigojimai, kuriuos asmuo privalo vykdyti per teismo nustatytą terminą. Susidaro analogiška situacija kaip ir paskiriant laisvės apribojimo bausmę.

---

¹⁵⁷ Criminal Litigation & Sentencing. Inns of Court School of Law, 2001/2002. P. 321-322.

¹⁵⁸ Prapiestis J., Švedas G., Abramavičius A. [et al] LR baudžiamojo kodekso komentaras I-IV dalys. Teisinės informacijos centras, 2004. P. 460.

Tačiau yra tam tikri esminiai skirtumai¹⁵⁹. Pirma, tai bausmės vykdymo atidėjimas gali būti taikomas dažniau nei galima šią bausmę taikyti nepilnamečiui. Antra, bausmės vykdymo atidėjimo atveju teismas privalo paskirti vieną ar kelis įpareigojimus, o paskyrus laisvės apribojimo bausmę, teismas gali (o ne privalo) nustatyti vieną ar kelis draudimus ar įpareigojimus.

Tačiau nepaisant šių panašumų, laisvės apribojimas yra savarankiška bausmė, kurios paskirtis yra suvaržant nepilnamečio laisvę, padėti nepilnamečiui pakeisti gyvenimo būdą ir užkirsti kelią tolesnių nusikalstamų veikų darymui. O galimybė teismui pačiam spręsti, kokius įpareigojimus ir draudimus skirti nepilnamečiui, neužkerta kelio naujoms ir perspektyvioms priemonėms, kurios dėl ekonominių ar kitų priežasčių dar negali būti taikomos Lietuvoje¹⁶⁰.

Pažymėtina ir tai, kad 2003 - 2006 m. statistinių duomenų analizė¹⁶¹ leidžia pastebėti šios bausmės skyrimo didėjimo tendenciją. O tai tik patvirtina šios bausmės taikymo svarbą ir vietą bausmių sistemoje. Tačiau analizuojant užsienio šalių (Anglijoje, Olandijoje, Švedijoje, Kanadoje) praktiką, buvo nustatyta, kad laisvės apribojimas kaip atskira bausmės rūšis nėra išskiriama, nes laisvės apribojimas yra suprantamas kaip bausmės elementas

4) **Areštas** yra trumpalaikis nepilnamečio laisvės atėmimas, kurio trukmė nustatoma nuo 5 iki 45 parų (BK 90 str. 4 d.). Pabrėžtina, kad skiriant tokią bausmę, įstatymų leidėjas nenustato nepilnamečiui jokių specialių amžiaus ribų, todėl areštas gali būti skiriamas asmeniui, sulaukusiam 14 metų. Svarbu paminėti, kad areštas už nesunkius ir apysunkius nusikaltimus nepilnamečiams gali būti skiriamas tada, kai anksčiau atidėtas bausmės vykdymas ar taikytos kitos bausmės, nesusijusios su laisvės atėmimu, nesulaikė jo nuo naujų nusikalstamų veikų padarymo¹⁶².

Šios bausmės tikslas yra apriboti galimybę toliau daryti nusikalstamą veiką. O tai pasiekti norima taikant šoko principą, t.y. asmuo trumpai yra atskiriamas nuo visuomenės, tikint, kad tai jį paveiks (išgąsdins ar pan.) ir atims norą ateityje kartoti nusikalstamas veikas¹⁶³. Tai yra tarsi įspėjimas, kad po šios bausmės skyrimo, galima būti skiriama sunkesnė bausmė – terminuotas laisvės atėmimas.

Remiantis 2003 – 2006 m. statistinių duomenų analize, galima teigti, kad reformavus Lietuvoje bausmių sistemą ir numačius joje alternatyvių auklėjamojo poveikio priemonių, teismas vis rečiau taiko šią bausmę¹⁶⁴. Tokia praktika iš esmės atitinka įstatymo leidėjo numatytą tikslą - riboti laisvės atėmimo bausmės ir didinti auklėjamojo poveikio priemonių taikymo šiems asmenims galimybes. Pažymėtina ir tai, kad analizuojamose užsienio valstybėse tokia bausmės rūšis nėra išskiriama, nes šių valstybių baudžiamoji

¹⁵⁹ Kačerauskas J. 2000 metų Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įteisintų bausmių, alternatyvių laisvės atėmimui, vertinimas, remiantis baudžiamosios politikos kontekstu.// Jurisprudencija, 2004, Nr. 57(49). P. 106-117.

¹⁶⁰ Kačerauskas J. 2000 metų Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įteisintų bausmių, alternatyvių laisvės atėmimui, vertinimas, remiantis baudžiamosios politikos kontekstu.// Jurisprudencija, 2004, Nr. 57(49). P. 106-117.

¹⁶¹ Žiūrėti lentelę Nr. 5

¹⁶² LR baudžiamąjo kodekso komentaras I-IV dalys. Teisinės informacijos centras, 2004. P. 462.

¹⁶³ Kačerauskas J. 2000 metų Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įteisintų bausmių, alternatyvių laisvės atėmimui, vertinimas, remiantis baudžiamosios politikos kontekstu.// Jurisprudencija, 2004, Nr. 57(49). P. 106-117.

¹⁶⁴ Žiūrėti lentelę Nr. 4

politika yra nukreipta į nepilnamečių įkalinimo skaičiaus mažinimą. Pvz., Olandijoje anksčiau, prieš teisinę reformą, buvo skiriamos dvi laisvės atėmimo formos: įkalinimas ir areštas, o po reformos abi buvo sujungtos į vieną – įkalinimą¹⁶⁵. Tai vienas iš pavyzdžių, kaip siekiant sumažinti nepilnamečių įkalinimą areštas yra taikomas tik kaip *ultima ratio* priemonė.

5) **Terminuotas laisvės atėmimas** – nusikaltimą padariusio asmens izoliavimas apibrėžtam terminui specialioje valstybinėje įstaigoje remiantis teismo kaltinamuoju nuosprendžiu. Atsižvelgiant į tai, kad nusikaltusių nepilnamečių izoliacija, kaltininko etiketės klijavimas sustiprina socialinę nepilnamečių atskirtį ir marginalumą (buvimą socialiniame užribyje)¹⁶⁶, o bausmių vykdymo teisės teorijoje nurodoma, kad po penkerių laisvės atėmimo metų, prasideda negrįžtami asmenybės degradacijos procesai, kurie itin apriboja asmens galimybes prisitaikyti prie visuomenės gyvenimo taisyklių po bausmės atlikimo¹⁶⁷, leidžia teigti, kad ši bausmė gali būti taikoma tik kaip *ultima ratio* priemonė. Taip pat reikia atsižvelgti į tai, kad daugelis žmonių nepilnametystėje yra bent kartą pažeidę įstatymus, tačiau nebuvo nubausti ir būdami vyresni nepadarė naujų nusikaltimų¹⁶⁸.

Tačiau Lietuvos baudžiamajame įstatyme įtvirtintas nuostata, kad teismas turi motyvuoti, kodėl jis asmeniui, pirmą kartą padariusiam nesunkų ar apysunkį nusikaltimą, skiria laisvės atėmimo bausmę. Tai tarsi imperatyvas teismui norint skirti šią bausmę. Tačiau 1998 - 2006 m. statistinių duomenų analizė¹⁶⁹ leidžia teigti, kad dar didesnis laisvės atėmimo bausmių skyrimo padidėjimas įsigaliojus naujam BK matyti nepilnamečių atžvilgiu. Tai reiškia, kad tikslas - riboti laisvės atėmimo bausmės ir didinti auklėjamojo poveikio priemonių taikymą, nėra pasiektas.

Tuo tarpu nagrinėjamosiose valstybėse, įkalinimas kaip bausmė yra numatyta visų valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose, tik skiriasi tam tikri aspektai. Pvz., Olandijoje pagal naują nepilnamečių justiciją, įkalinimo bausmės trukmė 12 - 15 m. jaunuoliams yra 1 - 12 mėn., o 16 - 17 m. jaunuoliams – iki 24 mėnesių. Nors maksimali laisvės atėmimo trukmė jaunuoliams Olandijoje buvo gerokai padidinta, ji vis tiek yra labai maža palyginus su kitomis Europos valstybėmis¹⁷⁰. Lyginant šiuos duomenis su Lietuva, pastebima akivaizdi takoskyra. Pagal Lietuvos BK nepilnamečiams gali būti skirtas terminuotas laisvės

¹⁶⁵ Sakalauskas G., Gečėnienė S., Jatkevičius A., Michailovič I. Vaikų ir jaunimo baudžiamoji atsakomybė: užsienio šalių patirtis. Vokietija, Austrija, Olandija, Lenkija, Estija, Rusija. Nusikalstamumo Prevencijos Lietuvoje centras, Teisės institutas, 2001. P. 78.

¹⁶⁶ Urmonas A. Nepilnamečių nusikalstamumo kontrolės objektyvieji poreikiai ir institucijų teisinis statusas.// Jurisprudencija, 2002, Nr. 26(18). P. 119-127.

¹⁶⁷ Švedas G. Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje. Teisinės informacijos centras, 2006. P. 42.

¹⁶⁸ Drakšienė A. Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso projekte.// Teisė, 1998, Nr. 32. P. 32-53.

¹⁶⁹ Žiūrėti lentelę Nr. 9

¹⁷⁰ Sakalauskas G., Gečėnienė S., Jatkevičius A., Michailovič I. Vaikų ir jaunimo baudžiamoji atsakomybė: užsienio šalių patirtis. Vokietija, Austrija, Olandija, Lenkija, Estija, Rusija. Nusikalstamumo Prevencijos Lietuvoje centras, Teisės institutas, 2001. P. 80.

atėmimas nuo 3 mėn. iki 10 metų¹⁷¹. Tiesa 10 m. maksimalus terminas yra nustatytas ir Anglijos įstatymuose¹⁷².

Kai kurios valstybės (Anglija, Švedija ir Kanada) pasirinko modernesnę būdą, nes jau taiko kitoki terminuoto laisvės atėmimo modelį. Pvz., Švedijoje pagrindinės laisvės atėmimo bausmės (*custodial sentence*) skiriamos asmenims nuo 12 iki 17 m. yra: sulaikymas (*detention*) ir ugdymas visuomenėje (*training order*). Tai yra jungtinės bausmės susidedančios iš dviejų etapų: įkalinimo ir supervizijos¹⁷³. Vieną bausmės dalį nepilnametis praleidžia įkalinamoje įstaigoje, o kita dalį yra stebimas ir dalyvauja įvairiose mokymosi programose. Bausmės terminas gali būti nuo 4 mėn. iki 2 m. ir gali būti sutrumpintas ar įkalinimas palengvintas, atsižvelgiant į nepilnamečio padarytą pažangą¹⁷⁴. Palyginus statistinius duomenis, buvo nustatyta, kad 2005 m. Švedijos kalėjimuose iš viso buvo 10 nepilnamečių, iš jų vienas - 16 m., o devyni - 17 metų¹⁷⁵. Šie statistiniai duomenys patvirtina, kad įkalinimas yra taikomas tik išimtiniais atvejais. O Lietuvoje per pastarąjį dešimtmetį buvo skirta daugiau laisvės atėmimo bausmių nepilnamečiams.

Terminuotas laisvės atėmimas yra neefektyvi bausmė, nes yra neekonomiška, o pagrindinis tikslas - sulaikyti nepilnametį nuo naujų nusikalstamų veikų padarymo, vertinant pagal žmogiškųjų kaštų kriterijų, nėra pasiekiamas. Tačiau yra nuomonių, kad bausmės reikia vertinti ne kvestionuojant bausmės taikymo tikslingumą, o nagrinėjant, kokios bausmės vykdymo priemonės sudarytų galimybes padidinti taikomos bausmės veiksmingumą¹⁷⁶. Šiuo atveju taip ir turėtų būti, nes nė viena visuomenė neegzistavo ir negali egzistuoti be tam tikrų fizinės ar psichinės prievartos formų.

Buvo aptartas bausmių sąrašas iš esmės, tačiau pagal Lietuvos BK kartu su bausme yra numatyta alternatyva skirti turto konfiskavimą, t.y. priverstinis, neatlygintinas konfiskuotino bet kokio pavidalo turto, esančio pas kaltininką, jo bendrininką ar kitus asmenis paėmimas¹⁷⁷. Bendriausia prasme turto konfiskavimas yra priskiriamas prie baudžiamųjų poveikio priemonių¹⁷⁸, kurios gali būti skiriamos

¹⁷¹ Analizuojant Lietuvos istorinius faktus, buvo užfiksuota, kad į koloniją patekdavo teismo nubausti nepilnamečiai nuo 10 iki 17 m., kurie kolonijos administracijos nuožiūra būdavo paleidžiami iš įstaigos tik tada, kai geriau pradėdavo elgtis arba kai baigdavosi teismo nustatytas bausmės terminas. Todėl neatsitiktinai teisingumo ministro V. Karoblio 1926 m. gegužės 31 d. aplinkraštyje Nr. 59 nurodyta, kad apygardos teismai ir taikos teisėjai, sprendami nepilnamečių bylas, kuriose nutariama nepilnametį išsiųsti į nepilnamečių auklėjimo įstaigą, neturi nurodyti laiko, kurį nepilnametis nusikaltėlis toje įstaigoje privalo išbūti.¹⁷¹ Remiantis Baudžiamojo statuto 55 straipsnio 2 pastaba, nepilnametis turi būti auklėjimo įstaigoje tol, kol pradeda geriau elgtis.// Šipelis J. Mažamečių nusikaltimai ir kova su jais Lietuvoje ir kitose valstybėse.// Teisė, 1929, Nr. 16. P. 54.

¹⁷² Criminal Litigation & Sentencing. Inns of Court School of Law, 2001/2002. P. 321-327.

¹⁷³ Tai yra stebėjimo programa, kurios metu nuteistas nepilnametis yra prižiūrimas jaunų nusikaltėlių grupės (youth offending team). Jis gali būti įpareigotas dalyvauti programose, kurios padėtų pakeisti jaunam teisės pažeidėjui savo antisocialinį elgesį.

¹⁷⁴ Youth Justice System: Sentences, Orders and Agreements.//

<http://www.yjb.gov.uk/en-gb/yjs/SentencesOrdersandAgreements/> (Žiūrėta 2007-01-12)

¹⁷⁵ Factsheet. Ministry of Justice. Sweden, 2006.// <http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/07/16/92/68d81cee.pdf> (Žiūrėta 2007-03-06)

¹⁷⁶ Jurgelaitienė G. Galiojančių baudžiamųjų įstatymų įtakos nusikalstamų veikų recidyvui kriminologinė analizė.// Jurisprudencija, 2004, Nr. 51(43). P. 90-98.

¹⁷⁷ LR BK 72 str.

¹⁷⁸ Teismo skiriama valstybės prievartos priemonė, apriboja nepilnamečio asmens, atleisto nuo baudžiamosios atsakomybės arba bausmės, teises ir laisves bei nustatanti specialias pareigas ir padedanti įgyvendinti bausmės paskirtį.// Prapiestis J., Švedas G., Abramavičius A. [et al] Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai). Teisinės informacijos centras, 2004. P. 374-383.

pilnamečiui, tačiau BK 67 str. 4 d. numatyta išimtis, t.y. kad ji gali būti taikoma ir nepilnamečiui. Tokia įstatymo leidėjo poziciją būtų galima paaiškinti remiantis šio instituto paskirtimi baudžiamojoje teisėje.

Gali būti konfiskuotas tik tas turtas, kuris buvo nusikaltimo padarymo įrankis, priemonė ar nusikalstamos veikos rezultatas. Šio instituto egzistavimą patvirtina šiuolaikinė baudžiamoji teisė, nes sprendžiant nusikalstamų veikų prevencijos baudžiamosiomis priemonėmis problemą realizuojama idėja, kad daryti nusikalstamą veiką „neapsimoka“ ne tik dėl gresiančios bausmės, bet ir dėl to, kad iš kaltininko paimama viskas, kas buvo tiesiogiai ar netiesiogiai gauta padarius nusikalstamą veiką¹⁷⁹. Lietuvos Aukščiausias Teismas 2004 m. balandžio 27 d. nutarime yra pažymėjęs, kad „turto konfiskavimas neteko bausmės savybių. Iš esmės jis tapo panašesnis į civilinio poveikio priemones, kadangi paimama tik tai, kas neteisėtai gauta. Kita vertus, turto konfiskavimas kaip baudžiamojo poveikio priemonė skiriasi nuo civilinio poveikio priemonių tuo, kad konfiskuojant turtą jis atitenka valstybei, tuo tarpu taikant civilinės atsakomybės priemones – nukentėjusiam (civiliniam ieškovui)“¹⁸⁰.

Apibendrinant išdėstytus faktus galima teigti, kad reformuojant nepilnamečių baudžiamąją justiciją įtvirtintas tikslas - riboti laisvės atėmimo bausmės ir didinti auklėjamojo poveikio priemonių taikymą, nebuvo pasiektas, nes statistinių duomenų analizė parodė, kad įsigaliojus naujam BK, pastebėta dar didesnė laisvės atėmimo bausmių skyrimo nepilnamečiams tendencija. Tuo tarpu užsienio valstybės (Anglija, Švedija, Kanada) skirdamos daug dėmesio nepilnamečio resocializacijai, savo baudžiamuosiuose įstatymuose numato naują įkalinimo bausmės modelis - jungtinė bausmė, sudaryta iš dviejų etapų: įkalinimo ir supervizijos.

---

¹⁷⁹ Prapiestis J., Švedas G., Abramavičius A. [et al] Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai). Teisinės informacijos centras, 2004. P. 388-394.

¹⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. balandžio 27 d. nutartis Nr. 2K-270/2004. Teismų praktika. Nr. 21. P. 89-93.

5. ALTERNATYVIOS BAUDŽIAMOJO TEISINGUMO VYKDYMO FORMOS

5.1 ATLEIDIMAS NUO BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS

Teisingumo vykdymas baudžiamojoje byloje - tai ne tik asmens, padariusio nusikaltimą, teisingas nubaudimas, bet ir asmens, nukentėjusio nuo nusikalstamos veikos, teisių ir teisėtų interesų atstatymas ir apsauga. Viena iš tokių baudžiamosios teisės santykių racionalaus sureguliuavimo priemonių yra atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutas¹⁸¹. Baudžiamosios teisės teorijoje yra teigiama, kad tai yra reikšmingas institutas, nes juo remiantis realizuojami humanizmo, atsakomybės individualizavimo ir teisingumo principai¹⁸².

Atsižvelgiant į nepilnamečio socialinį nebrandumą, atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės gali būti alternatyvi baudžiamojo teisingumo vykdymo forma. Atsižvelgus į nepilnamečio amžių ir socialinį nebrandumą tikslas - padėti nepilnamečiui pakeisti gyvenimo būdą ir elgesį derinant baudimą už padarytą nusikalstamą veiką su jo asmenybės ugdymu, auklėjimu, neteisėto elgesio priežasčių šalinimu, gali būti pasiektas ir be bausmės paskyrimo. Jau pats tas faktas, kad nepilnametis susiduria su teisėsaugos institucijomis, tam tikrais atvejais gali būti kaip prevencinė priemonė. Pažymėtina ir tai, kad nusikaltimas, už kurio padarymą nepilnametis nuo baudžiamosios atsakomybės atleistas, nesudaro recidyvo naujai padarytam nusikaltimui ir negali būti atsakomybe sunkinančia aplinkybe. Nepilnametis, net ir keletą kartų atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, negali būti pripažintas recidyvistu¹⁸³.

Nors yra pripažįstama, kad ši baudžiamosios teisės poveikio priemonė gali būti veiksminga priemonė, užkertant kelią tolesnėms nusikalstamoms veikoms, tačiau 2003 – 2006 m. statistinių duomenų analizė¹⁸⁴ leidžia daryti išvadą, kad teismas atleidžia nuo baudžiamosios atsakomybės tik 1 proc. visų nuteistų nepilnamečių. Yra autorių, kurie mano, kad ši priemonė nėra taikoma, nes yra netinkamos tradicijos, dėl teismų nenoro plėsti taikomų priemonių ratą asmenims, padariusiems nesunkius nusikaltimus, ir tai, kad Lietuvos baudžiamojo proceso kodekse nenumatomas išsamesnis šios priemonės taikymo procesas¹⁸⁵. Taip pat galima teigti, kad atleidus nepilnametį nuo baudžiamosios atsakomybės, šis nepatiria neigiamų teisinių padarinių, kuriuos galėjo patirti. Todėl teismas turi atsargiai įvertinti visus įstatymo keliamus reikalavimus, kad nepažeistų teisingumo principo.

---

¹⁸¹ Baranskaitė A., Prapiestis J. Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės Konstitucijos ir Konstitucinės jurisprudencijos kontekste.// Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2006, Nr. 7(85). P. 30-41.

¹⁸² Abramavičius A., Čepas A., Drakšienė A. [et al]. Baudžiamoji teisė. Antrasis papildytas leidimas. Eugrimas, 1998. P. 368.

¹⁸³ Prapiestis J., Švedas G., Abramavičius A. [et al] LR baudžiamojo kodekso komentaras I-IV dalys. Teisinės informacijos centras, 2004. P. 483.

¹⁸⁴ Žiūrėti lentelę Nr. 1

¹⁸⁵ Abramavičius A., Čepas A., Drakšienė A. [et al]. Baudžiamoji teisė. Antrasis papildytas leidimas. Eugrimas, 1998. P. 459-460.

Pagal Lietuvos BK 93 str. nepilnametis gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės esant šiems pagrindams:

- nepilnametis nusikalto pirmą kartą nusikalto;
- nepilnametis padarė neatsargų arba nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą.

Lietuvos Aukščiausiojo teismo Senato 2001 m. birželio 15 d. nutarime Nr. 30 „Dėl teismų praktikos atleidžiant nepilnamečius nuo baudžiamosios atsakomybės“ išaiškinta, kad nepilnametis yra laikomas pirmą kartą padaręs nusikaltimą jei:

- anksčiau nėra padaręs nusikaltimo;
- anksčiau padarytam nusikaltimui yra suėjęs patraukimo baudžiamojon atsakomybėn senaties terminai;
- teistumas išnykęs;
- suteikta malonė;
- atleistas nuo visos ankstesniu nuosprendžiu paskirtos ir neatliktos bausmės.

Be šių dviejų sąlygų, baudžiamasis įstatymas numato tam tikras prielaidas, kurioms esant teismas sprendžia dėl šio instituto taikymo:

1. Kaltininkas nukentėjusio asmens atsiprašė ir visiškai ar iš dalies savo darbu ar pinigais atlygino arba pašalino padarytą turtinę žalą.
2. Kaltininkas pripažintas ribotai pakaltinamu.
3. Kaltininkas pripažino savo kaltę ir gailisi padaręs nusikalstamą veiką arba yra kitų pagrindų manyti, kad nepilnametis laikysis įstatymų ir nedarys naujų nusikalstamų veikų.

Taip pat reiktų pažymėti, kad pagal Lietuvos BK nepilnamečiai gali būti atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės bendrais pagrindais. Teismas, atsižvelgęs į aplinkybių visumą, sprendžia ar atleisti nepilnametį nuo baudžiamosios atsakomybės ar ne. Taigi būti atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės nėra subjektyvinė kaltininko teisė. Jei vis dėl to nepilnametis yra atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės, tai teismas, skiria jam BK numatytas auklėjamojo poveikio priemones¹⁸⁶.

Tuo tarpu, Olandijoje kaltininkas gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės ar bausmės, kai jis atlygina nusikalstama veika padarytą žalą¹⁸⁷. Pagal Olandijos baudžiamojo kodekso 74–74 c straipsnius galima sudaryti vadinamąsias sutartis, kai sprendimas baudžiamojoje byloje priimamas jai nepatenkant į teismą. Pagal šias nuostatas prokuroras iškelia kaltininkui vieną ar kelias sąlygas. Jei kaltininkas tokias sąlygas įvykdo, tolesnis baudžiamosios bylos tyrimas nutraukiamas ir asmuo atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės. Praktikoje dažniausiai keliami sąlyga atlyginti dėl nusikaltimo padarytą visą

¹⁸⁶ Jau buvo aptartos šio darbo 4.1 dalyje.

¹⁸⁷ Baranskaitė A. Kaltininko ir nukentėjusiojo susitaikymo institutas Lietuvos respublikos baudžiamajame kodekse: istorinis lyginamasis aspektas.// Jurisprudencija, 2003, Nr. 45(37). P. 59–69.

žalą ar jos dalį. Beje, atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės tokių sutarčių pagrindu Olandijoje yra plačiai paplitęs, nes pritaikomi daugiau nei pusei iškeltų baudžiamųjų bylų¹⁸⁸.

Taip pat reikia pažymėti, kad analizuojant užsienio šalių praktiką (Anglijos, Švedijos Kanados, Olandijos), buvo nustatyta, kad šiose valstybėse yra taikomos kitokios atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės formos, t.y. mediacija ir diversija, kurias aptarsime iš esmės, siekiant palyginti nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumus pagal Lietuvos ir užsienio baudžiamuosius įstatymus.

1. **Diversija**, t.y. bet kuri veikla, kurios esmė yra bylos nenukreipimas oficialiam teisingumo vykdymo procesui arba baudžiamojo proceso pradėto nepilnamečiui nutraukimas, švelnesnių kontrolės, įvairių alternatyvių laisvės atėmimo bausmei priemonių taikymas¹⁸⁹. Šio instituto įtvirtinimas yra paremtas stigmatizacijos teorija („etikečių teorija“). Yra teigiama, kad asmuo, padaręs nusikalstamą veiką (dažnai atsitiktinai), stigmatizuojamas visos teisingumo vykdymo sistemos, gauna kaltininko etiketę ir tuomet toliau prisitaiko prie šio vaidmens, elgiasi kaip nusikaltėlis¹⁹⁰. Todėl nepilnamečio bylos nenukreipimas oficialiam teisingumo vykdymo procesui, padeda išvengti stigmatizacijos. Šį institutą savo įstatyminėse bazėse yra išplėtojusios Anglija, Švedija, Olandija ir Kanada.

Anglijoje diversijos sistema buvo įtvirtinta, siekiant, kad nepilnametis nebūtų perduotas formaliam teisminiam procesui. Šioje valstybėje šis institutas yra išskirtinis, nes atsakinga už šio instituto funkcionavimą yra policija, kuri konsultuojasi su jaunų nusikaltėlių grupėmis¹⁹¹ (toliau – JNG). Policija turi dvi alternatyvas. Pirmoji - neformali sistema, kurią taikanti nusprendžiama, kad užteks tik bendravimo su jaunu teisės pažeidėju ir jo tėvais. Antroji - tai formalus procesas, kurio metu yra nusprendžiama, kad neformalus pabendravimas nėra tikslingas, tada jaunam teisės pažeidėjui gali būti skiriama viena iš priemonių:¹⁹²

- papeikimas (*reprimands*);
- galutinis įspėjimas (*final warning*).

Policijos pareigūnai turi atsižvelgti į tam tikrus kriterijus: turi būti pakankamai įrodymų pagrindžiančių nepilnamečio kaltę; nepilnametis apklausiant policijoje turi būti pripažinęs savo kaltę

¹⁸⁸ Уголовный кодекс Голландии. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001. P. 32.

¹⁸⁹ Informacijos kaupimo, sisteminimo ir analizavimo apie nepilnamečių nusikalstamumo, teistumo, jų teisių bei interesų pažeidimo būklę ir tendencijas metodikos nustatymas // Tyrimą atliko prie Teisės instituto sudaryta darbo grupė, vykdančią nepilnamečių justicijos programą pagal Generalinės prokuratūros ir Teisės instituto pasirašytą sutartį. // http://www.npc.lt/nj/Dokumentai/Literaturaform_kaup_minnplentaitodika/Inform_apie_nep_metodika.doc (Žiūrėta 2006-10-08)

¹⁹⁰ Michailovič I. Baudžiamajame įstatyme numatytų nepilnamečių resocializacijos priemonių taikymas. Vilniaus universiteto leidykla, 2001. P. 66.

¹⁹¹ (*Youth Offender Teams*) Tai yra grupės sudarytos kiekvienoje Anglijos teritorijoje iš: policijos, probacijos tarnybos, socialinės tarnybos, sveikatos, mokymo, priklausomi nuo narkotikų ir alkoholio ir prieglaudos pareigūnai. Kiekvienoje šių grupių yra atstovų iš įvairiausių tarnybų, gali reaguoti į nepilnamečio poreikius visapusiškai. Šių grupių pagrindinis tikslas - socialinė, emocinė, fizinė, psichologinė pagalba jauniems teisės pažeidėjams, siekiant užkirsti kelią naujų nusikalstamų veikų darymui ateityje. Ši programa pradėjo veikti 2003 m. birželio 1 d. // Youth Justice System. Youth offending teams- who are they? // <http://www.yjb.gov.uk/en-gb/yjs/YouthOffendingTeams/> (Žiūrėta 2007-04-04)

¹⁹² The Youth Justice System in England and Wales by Peter Smith and Martin Ryan, Crown Prosecution Service of England and Wales. // <http://www.iap.nl.com/regconference/reg3.html> (Žiūrėta 2007-03-03)

visiškai; nepilnametis neturi būti teistas; viešasis interesas nėra pažeidžiamas. Taip pat yra atsižvelgiama į nusikaltimo sunkumą. Pvz., galutinis išpėjimas bus pareiškiamas nepilnamečiui, jei prieš tai buvo skirtas papeikimas ir buvo padarytas nesunkus nusikaltimas.

Olandijoje kaip ir Anglijoje diversija yra alternatyva formaliam procesui, t.y. teisminiam procesui. Tačiau yra tam tikrų skirtumų. Šioje valstybėje diversijos institutą taikyti gali ne tik policijos pareigūnai, bet ir prokuroras. Tai policijos pareigūnai gali taikyti diversiją tik esant tam tikroms sąlygoms: ji taikoma nepilnamečiams nuo 12 iki 17 metų; reikia nepilnamečio sutikimo; diversijos priemonės (pvz., mokymasis, užduočių atlikimas visuomeniniuose centruose) gali trukti ne ilgiau nei 20 valandų; padarytas nesunkus nusikaltimas. Jei nepilnametis nevykdo savo įsipareigojimų, policijos pareigūnai praneša apie netinkamą nepilnamečio elgesį prokurorui, kuris turi įgaliojimus atsisakyti kaltinimo, kai nepilnamečiui yra paskiriamas žalos atlyginimas, įsidarbinimas, mokymasis¹⁹³.

Kanadoje taikoma diversijos programa jau senai. Šios valstybės Nepilnamečių baudžiamajame įstatyme yra pabrėžiama, kad formalus teisminis procesas galimas tik tada, kai padaryti sunkūs nusikaltimai¹⁹⁴. Tačiau yra pareikšta pastabų dėl šio instituto taikymo. Pirma, diversijos programos neturi aiškiai apibrėžtų tikslų. Antra, dalyvauti programose siunčiami daugiausia nepilnamečiai, kurie anksčiau, kai nebuvo programų, nebūtų buvę įtraukti į intervenciją ir todėl diversijos proceso metu yra didinamas bendras kontroliuojamų nepilnamečių skaičius¹⁹⁵. Tačiau šioje valstybėje šis institutas plačiai taikomas.

O Švedijoje kaip ir anksčiau apžvelgtose valstybėse, taip pat daug dėmesio skiriama neformalioms procedūroms. Tačiau šioje valstybėje, skirtingai nei prieš tai aptartose, labiausiai akcentuojamas faktas, kad nusikaltimas padarytas pirmą kartą. Yra atsižvelgiama į tai, kad nepilnamečiai dėl savo socialinio ir fizinio nesubrendimo padaro nusikalstamą veiką, bet užaugę jų nebedaro. Asocialus elgesys gali būti pataisomas įsikišus policijai ir vietinei valdžiai, sudarant daug įpareigojimų ir susitarimų¹⁹⁶.

Tuo tarpu analizuojant Lietuvos BK galima teigti, kad diversijos institutas nėra taikomas. Tačiau hipotetiškai būtų galima nepilnamečio atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės įvardinti kaip diversijos formą. Tačiau Lietuvoje net atleidžiant nepilnametį nuo baudžiamosios atsakomybės, nėra išvengiama teismo proceso. Tai jei diversiją vertinsime tik kaip alternatyvą išvengti formalaus proceso, tai galima daryti išvadą, kad diversija nėra taikoma nepilnamečiams teisės pažeidėjams kaip alternatyvi baudžiamojo teisingumo vykdymo forma.

---

¹⁹³ Diversion in the Netherlands by Elisabeth Mijnarends, Prosecutor at Utrecht. 2002.// <http://www.iap.nl.com/regconference/reg14.html> (Žiūrėta 2007-03-22)

¹⁹⁴ Youth Criminal Justice Act (2002, c. 1)// <http://canada.justice.gc.ca/en/ps/yj/> (Žiūrėta 2007-03-06)

¹⁹⁵ Michailovič I. Baudžiamajame įstatyme numatytų nepilnamečių resocializacijos priemonių taikymas. Vilniaus universiteto leidykla, 2001. P. 69.

¹⁹⁶ Youth Justice System: Sentences, Orders and Agreements.// <http://www.yjb.gov.uk/en-gb/yjs/SentencesOrdersandAgreements/> (Žiūrėta 2007-01-12)

Išanalizavus diversijos instituto taikymo ypatumus užsienio valstybėse (Anglijoje, Švedijoje, Kanadoje, Olandijoje) galima daryti išvadą, kad diversija yra suprantama kaip nepilnamečių resocializacijos priemonė, kurios pagrindinis tikslas išvengiant teismo proceso, apsaugoti nepilnamečių nuo stigmatizacijos, mažinant oficialiųjų institucijų prievartą ir kontrolę. Tačiau reikia pažymėti, kad vieningo diversijos modelio nėra, nes kiekviena valstybė nustato skirtingas priemones ir reikalavimus.

2. **Mediacijos** taikymas susijęs su atkuriamojo teisingumo vykdymo nepilnamečiams modeliu, todėl yra suvokiamas kaip savanoriškas abiejų šalių (įtariamojo ir nukentėjusiojo) bandymas išspręsti konfliktą, kilusį iš nusikaltimo, bei sudaryti kaltininko ir nukentėjusiojo sutartį dėl atlyginimo, tarpininkaujant nešališkam (objektyviam) mediatoriumi¹⁹⁷. Pažymėtina, kad nukentėjusiojo ir kaltininko mediacijos koncepcija daugiausia kyla iš diversijos, nes diversijos projektai buvo nukreipti išvengti baudmės ar baudžiamojo proceso¹⁹⁸, o susitaikius proceso šalims yra išvengiamas formalus procesas.

Nors nėra veiksmingų priemonių, padedančių pasiekti nusikaltimo nukentėjusiojo ir kaltininko susitaikymą, jų pažeistų pozityvių tarpusavio santykių atkūrimą arba sukūrimą, tačiau nukentėjusio ir kaltininko mediacija gali būti labai veiksminga priemonė, kuria pasiekiamas šalių susitaikymas arba susitarimas¹⁹⁹. Pažymėtina tai, kad susitaikymas tėra viena iš mediacijos sąlygų. Kad mediacija įvyktų dar reikia, kad kaltininkas pripažintų padaręs nusikalstamą veiką. Taip pat svarbu, kad bylos aplinkybės būtų aiškios ir byla neturi kelti abejonių. Tik esant šioms trimis paminėtoms sąlygoms, mediacijos procesas yra įgyvendinamas²⁰⁰.

Šio instituto esmė ta, kad naudą gauna ne tik kaltininkas su nukentėjusiuoju, bet ir valstybė. Visų pirma, nukentėjusiam yra atlyginama patirta žala, patiria moralinio pobūdžio satisfakciją, išvengia formalaus teismo proceso. Antra, kaltininkas išvengia realios baudmės ir teisinių pasekmių. Trečia, valstybė sutaupo lėšas²⁰¹. Todėl šis institutas nepilnamečių teisės pažeidėjų atveju turėtų būti taikomas dažniausiai.

Mediacijos modelis daugiausia yra išplėtotas Švedijoje. Ilgą laiką mediacija kaip socialinė paslauga buvo teikiama be detalesnio reglamentavimo, t.y. įstatymai mediacijos nenumatė kaip oficialios nukentėjusiojo ir kaltininko konfliktų sprendimo procedūros²⁰². Paminėtina ir tai, kad ne visos pirmosios nukentėjusiojo ir kaltininko tarpininkavimo programos buvo įvardytos „mediacijos“ terminu, kuris Švedijoje buvo pradėtas vartoti tik 1990 m. pradžioje²⁰³.

---

¹⁹⁷ Michailovič I. Nepilnamečio kaltininko ir nukentėjusiojo mediacijos galimybės Lietuvoje.// Teisė. 2000. Nr. 35. P. 69-79.

¹⁹⁸ Michailovič I. Baudžiamajame įstatyme numatytų nepilnamečių resocializacijos priemonių taikymas. Vilniaus universiteto leidykla, 2001. P. 76.

¹⁹⁹ Uscila R. Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio mediacija Skandinavijos šalyse.// Jurisprudencija, 2002, Nr. 29(21). P. 93-108.

²⁰⁰ Michailovič I. Baudžiamajame įstatyme numatytų nepilnamečių resocializacijos priemonių taikymas. Vilniaus universiteto leidykla, 2001. P. 84.

²⁰¹ Michailovič I. Mediacijos teorinių ir praktinių problemų paskaitų medžiaga. 2006.

²⁰² Uscila R. Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio mediacijos įdiegimo galimybės Lietuvoje. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, 2006. P. 12.

²⁰³ Uscila R. Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio mediacija Skandinavijos šalyse.// Jurisprudencija, 2002, Nr. 29(21). P. 93-108.

1994 m. Švedijos Vyriausybė priėmė sprendimą, kuriuo įpareigojo Generalinį prokurorą atlikti nukentėjusiojo ir kaltininko mediacijos programų taikymo analizę bei pateikti jos ataskaitą. Pateiktame pranešime nurodyta, kad nukentėjusiojo ir kaltininko mediacijos institutas gali būti išplėtotas kaip alternatyvaus arba papildomo pobūdžio baudžiamųjų bylų nagrinėjimo procesas²⁰⁴. 2002 m. Švedijoje mediacija buvo teisiškai reglamentuota specialiu mediacijos įstatymu (*The Mediation Act* (2002:445)). Mediacijoje amžius nėra ribojamas, bet yra viena svarbi sąlyga, kad abi šalys savanoriškai sutiktų dėl proceso inicijavimo. Tai iš esmės nusikaltusiam padeda suvokti, kokį nusikaltimą padarė, o nukentėjusiajam išsakyti savo jausmus. Bet, reikia pažymėti, kad nuo 2008 m. sausio 1 d. įsigalios šio įstatymo pakeitimas. Pagrindinė naujovė bus tai, kad municipalitetai bus atsakingi už mediacijos proceso funkcionavimą pagal minėtą įstatymą ir bus taikomas asmenims iki 21 metų. Siekdamas sustiprinti mediacijos statusą baudžiamojoje teisėje, prokuroras spęs ar atsisakyti kaltinimo ir taikyti mediacijos procesą²⁰⁵.

Lietuvoje BK mediacijos institutas nėra įtvirtintas tiesiogiai. Bet baudžiamajame įstatyme yra numatyta galimybė šalims susitaikyti (susitaikymas yra viena iš esminių mediacijos sąlygų), kuris galimas beveik visose baudžiamojo proceso stadijose: ikiteisminiame tyrime, baudžiamosios bylos nagrinėjimo metu, baudžiamosios bylos parengtinio nagrinėjimo teisme metu ir apeliaciniame procese. Tačiau yra numatytos tam tikros sąlygos, kurių turinys atskleistas Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje.

1) Kaltininkas turi prisipažinti padaręs nusikalstamą veiką ir šis prisipažinimas turi būti savanoriškas. Pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išaiškinimą, „aplinkybė, ar kaltininkas savanoriškai prisipažino padaręs nusikalstamą veiką, negali būti vertinama formaliai. Kaltininkas gali klysti vertindamas situaciją ar veikos juridinę kvalifikaciją. Teismas, sprenddamas, ar yra ši sąlyga, turi įvertinti parodymų visumą, nustatyti, ar kaltinamasis ikiteisminio tyrimo metu ir teisme duoda teisingus parodymus apie esmines padarytos veikos aplinkybes ir ar prisipažįsta padaręs veiką ir kaltas dėl padarinių“²⁰⁶.

2) Šalys turi susitaikyti. Visų pirma, susitaikymas yra suprantamas kaip socialinės taikos atkūrimas tarp šalių. Pagal anksčiau galiojusį BK, pats susitaikymas buvo siejamas tarp tiesioginių baudžiamojo proceso dalyvių: kaltininko ir nukentėjusiojo. Bet Lietuvos Aukščiausias Teismas viename iš savo nutarimų pažymėjo, kad jei „susitaikymas būtų galimas tik su nuo nusikalstamos veikos tiesiogiai nukentėjusiu asmeniu, tai tada neatitiktų įstatymo prasmės. Kai nuo nusikalstamos veikos tiesiogiai nukentėjęs asmuo miršta, pripažįstami nukentėjusiais - jo šeimos nariai ir artimieji giminaičiai, kuriems padaroma moralinė (dvasiniai išgyvenimai) ir turtinė (gydymo, laidojimo išlaidos) žala“²⁰⁷.

²⁰⁴ Uscila R. Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio mediacija Skandinavijos šalyse.// Jurisprudencija, 2002, Nr. 29(21). P. 93-108.

²⁰⁵ Factsheet. Ministry of Justice, Sweden, 2006.//

<http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/07/16/92/68d81cee.pdf> (Žiūrėta 2007-03-06)

²⁰⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. lapkričio 14 d. nutartis Nr. 2K-P-464/2005.//

http://www.lat.lt/4_tpbuuletiniai/senos/nutartis.aspx?id=29057 (Žiūrėta 2007-02-28)

²⁰⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. lapkričio 22 d. nutartis Nr. 2K-550/2005.//

http://www.lat.lt/4_tpbuuletiniai/senos/nutartis.aspx?id=29040 (Žiūrėta 2007-02-28)

3) Yra pagrindo manyti, kad ateityje kaltininkas nebedarys naujų nusikalstamų veikų. Kaip išaiškinta Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2000 m. birželio 16 d. nutarimo Nr. 25 „Dėl teismų praktikos atidedant paskirtųjų bausmių vykdymą” 5 punkte, „svarstydami, <...> ar bausmės tikslai bus pasiekti be realaus bausmės atlikimo, teismai turi atsižvelgti į visas bylos aplinkybes: turi įvertinti nusikaltimo pavojingumo laipsnį, kaltės formą ir rūšį, išsiaiškinti nusikaltimo motyvą ir tikslus, kaltininko asmenybę, įvertinti jo atsakomybę lengvinančias ir sunkinančias aplinkybes“²⁰⁸.

4) Kaltininkas savo noru atlygina ir pašalina ar susitaria su nukentėjusiuoju dėl žalos pašalinimo. Žalos atlyginimas yra viena iš svarbiausių mediacijos sąlygų. Ankstesni viktimologinio tyrimų duomenys parodė, kad greičiau atgauti žalos atlyginimą dažniausiai nori turtinių nusikaltimų nukentėjusiojo, kai šalių konflikto pagrindas yra pinigai²⁰⁹. Tai yra ypatingai aktualu, nes nepilnamečiai daugiausiai padaro turtinių nusikaltimų. Ši tendencija atsispindi ir Anglijos, Olandijos, Švedijos, statistiniuose duomenyse²¹⁰. Užsienio šalių praktika rodo, kad pirmieji mediacijos projektai (modeliai) buvo orientuoti į nepilnamečius teisės pažeidėjus, pirmą kartą prasikaltusius asmenis, kurie padarė turtinio pobūdžio nusikaltimus²¹¹.

Esant visoms aptartoms sąlygoms, teismas gali patvirtinti šalių taikos sutartį ir atleisti kaltininką nuo baudžiamosios atsakomybės. Tačiau nors Lietuvos teisinėje sistemoje yra galimybė nusikaltimo nukentėjusysis ir nusikaltėliui susitaikyti, t. y. taikiai išspręsti iškilusį konfliktą, tačiau ji yra labai ribojama. Baudžiamosios teisės teorijoje yra išskiriamos tam tikros prielaidos, dėl kurių mediacija nepritampa Lietuvoje:²¹²

- sovietinis palikimas;
- žmonių nepasitikėjimas institucijomis;
- žmonių nuomonė, kad mediacija kainuoja;
- per mažai žinių apie mediaciją.

Toks ribotas mediacijos proceso taikymas Lietuvos baudžiamajame procese yra vertinamas neigiamai. Bet, reikia paminėti, kad mediacijos modelis Lietuvoje yra dar tik kūrimosi procese ir dar daug ką reikia pakeisti.

Apibendrinant išdėstytus faktus, galima teigti, kad atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės yra alternatyvi baudžiamojo teisingumo vykdymo forma, nes tai ne tik asmens, padariusio nusikaltimą, teisingas nubaudimas, bet ir asmens, nukentėjusio nuo nusikalstamos veikos, teisių ir teisėtų interesų atstatymas. Deja, remiantis statistiniais duomenimis galima teigti, kad Lietuvoje teismai atleidžia nuo baudžiamosios atsakomybės tik 1 proc. visų nuteistų nepilnamečių. Tuo tarpu užsienio valstybėse

²⁰⁸ http://www.lat.lt/4_tpbiuleteniai/senos/nutartis.aspx?id=26338 (Žiūrėta 2007-02-02)

²⁰⁹ Uscila R. Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio mediacijos įdiegimo galimybės Lietuvoje. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, 2006. P. 12.

²¹⁰ European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics// <http://www.europeansourcebook.org/> (Žiūrėta 2007-03-20)

²¹¹ Uscila R. Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio mediacijos įdiegimo galimybės Lietuvoje. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, 2006. P. 12.

²¹² Michailovič I. Mediacijos dalyko paskaitų medžiaga. 2006.

(Anglijoje, Švedijoje, Kanadoje, Olandijoje) daug dėmesio skiriama ne tik atleidimui nuo baudžiamosios atsakomybės, bet ir kitoms atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės formoms: mediacijai ir diversijai, kurios yra priskiriamos prie nepilnamečių resocializacijos priemonių.

5.2 BAUSMĖS VYKDYMO ATIDĖJIMAS

Laisvės atėmimo bausmės taikymo praktika ir atlikti kriminologiniai tyrimai paneigė vyravusią nuomonę dėl laisvės atėmimo bausmės veiksmingumo ir įrodė, kad alternatyvios baudžiamosios atsakomybės realizavimo formos yra efektyvesnės nei laisvės atėmimas²¹³. Bausmės vykdymo atidėjimas yra viena svarbiausių alternatyvų laisvės atėmimo bausmei²¹⁴. Šio instituto esmė yra ta, kad nepilnametis, teismo pripažintas kaltu dėl nusikalstamos veikos padarymo, realiai paskirtos bausmės neatlieka. Jam suteikiama galimybė pasitaisyti ir išvengti realaus bausmės atlikimo.

Lietuvoje nepilnamečiui, nuteistam laisvės atėmimu už vieną ar kelis neatsargius nusikaltimus arba laisvės atėmimu ne daugiau kaip 4 m. už vieną ar kelis tyčinius nusikaltimus, teismas gali atidėti paskirtos bausmės vykdymą, jei mano, kad bausmės tikslai bus pasiekti be realaus bausmės atlikimo. Vertinant, ar bausmės tikslai gali būti pasiekti, „teismas turi įvertinti šių tikslų pasiekimo <...> galimybę atsižvelgdamas ne tik į kaltės formą, kaltininko asmenybę, jo atsakomybę lengvinančias ar sunkinančias aplinkybes, bet ir į nusikalstamos veikos pavojingumą bei jos padarinius“²¹⁵.

Atidėdamas bausmės vykdymą (nuo 1 iki 3 m.), teismas nepilnamečiui paskiria vieną ar kelias auklėjamojo poveikio priemones, išskyrus išsiuntimą į specialią auklėjimo įstaigą. Paskirtų auklėjimo poveikio priemonių (ne)vykdymas turi esminės reikšmės tolesniems teisiniams padariniams. Yra galimi keli variantai (pagal BK 92 str. 3 d. 1, 2, 3, 4 p.):

1. Jei vykdė teismo paskirtas auklėjamojo poveikio priemones, nepadarė pažeidimų ir yra pagrindas manyti, kad jis laikysis įstatymų, nedarys naujų nusikalstamų veikų, teismas atleidžia nuteistąjį nuo bausmės, kai sueina bausmės vykdymo atidėjimo terminas.
2. Jei vykdo teismo paskirtas auklėjamojo poveikio priemones, tačiau padaro kitų teisės pažeidimų, už kuriuos jam taikytos administracinės nuobaudos ar drausminio poveikio priemonės, teismas gali 1 m. pratęsti bausmės vykdymo atidėjimo terminą.

²¹³ Chui W. H., Nellis M. *Moving Probation Forward. Evidence, Arguments and Practice*. London, 2003. P. 83.

²¹⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. vasario 21 d. nutarimas Nr. 220 „Dėl probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos ir probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“ // Valstybės Žinios, 2007-03-03, NR. 27-989.

²¹⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. birželio 1 d. nutartis Nr. 2K-389/2004 // http://www.LietuvosAuksciausiasTeismas.lt/4_tpbuletiniai/senos/nutartis.aspx?id=25393 (Žiūrėta 2007-04-04)

3. Jei be pateisinamų priežasčių nevykdo teismo paskirtų auklėjamojo poveikio priemonių arba pažeidinėja viešąją tvarką, girtauja ar padaro kitų teisės pažeidimų, už kuriuos jam ne mažiau kaip du kartus taikytos administracinės nuobaudos ar drausminio poveikio priemonės, teismas nuteistojo elgesį kontroliuojančios institucijos teikimu išpėja nuteistąjį, kad bausmės vykdymo atidėjimas gali būti panaikintas. Jeigu išpėtas nuteistasis toliau nevykdo teismo paskirtų auklėjamojo poveikio priemonių ar daro teisės pažeidimus, teismas nuteistojo elgesį kontroliuojančios institucijos teikimu priima sprendimą panaikinti bausmės vykdymo atidėjimą ir vykdyti pagal nuosprendį paskirtą bausmę;
4. Jei padaro naują nusikalstamą veiką, teismas skiria jam bausmę pagal baudžiamojo įstatymo taisykles.

Reikia pažymėti, kad remiantis 2003 – 2006 m. statistinių duomenų analize²¹⁶, galima teigti, kad teismai dažnai taiko šį institutą praktikoje (dažniau nei atleidžia nuo baudžiamosios atsakomybės). Tačiau taip pat matoma, kad nuo 2004 m. šio instituto taikymas sumažėjo net 26,8 procentų. Toks reiškinys turėtų būti vertinamas neigiamai, nes bausmės vykdymo atidėjimas yra viena iš resocializacijos priemonių, taikomų nepilnamečiams.

Analizuojant užsienio šalių baudžiamuosius įstatymus buvo nustatyta, kad vietoj atleidimo nuo bausmės yra vartojama probacijos sąvoka, t.y. teismo ir pripažinto kaltu asmens susitarimas, kad asmuo nebus pasiūstas į bausmės vykdymo instituciją, jeigu gyvens pagal taisykles, kurias nustatė teismas bandomajam laikotarpiui, veikiamas ir prižiūrimas probacijos pareigūno²¹⁷. Galima išskirti tokius esminius probacijos bruožus²¹⁸:

- 1) paskirtos bausmės vykdymo sustabdymas apibrėžtam laikotarpiui;
- 2) subjektyvių apribojimų nuteistajam bandomuoju metu nustatymas;
- 3) nuolatinė probuojamo asmens priežiūra;
- 4) teisiniai padariniai, kylantys sėkmingai išbandymą bei nesėkmės atveju.

Šie paminėti požymiai iš esmės atitinka bausmės vykdymo atidėjimo turinį, taikomą Lietuvoje, tačiau nėra baudžiamajame įstatyme įtvirtintos probacijos sąvokos. Bet Lietuvoje vienas pirmųjų probacijos terminą Lietuvoje pradėjo taikyti Nusikalstamumo prevencijos centras (NPLC), parengęs ir 1998 m. vykdamas projektą „Probacija kriminalinės justicijos sistemos programa“²¹⁹. O pati sąvoka yra įtvirtinta 2004 m. gegužės 19 d. Nutarime Nr. 600 patvirtintoje Nepilnamečių justicijos 2004-2008 m. programoje, „probacija - baudžiamosios atsakomybės realizavimo forma, teismo sprendimu taikoma nusikalstamą veiką

---

²¹⁶ Žiūrėti lentelę Nr.2

²¹⁷ Rimkus V. Bausmės vykdymo atidėjimas (istorinis – lyginamasis tyrimas). Kriminalinė justicija, 1997, Nr. 7(8). P. 34-44.

²¹⁸ Rimkus V. Bausmės vykdymo atidėjimas (istorinis – lyginamasis tyrimas). Kriminalinė justicija, 1997, Nr. 7(8). P. 34-44.

²¹⁹ Mackevičius T. Probacijos prielaidos Lietuvos Respublikos teisės sistemoje. Alternatyviomis bausmėmis nuteistųjų asmenų socialinė integracija probleminiuose regionuose. 2002. P. 40.

padariusiems asmenims kaip lygtinio pobūdžio alternatyva paskirtos bausmės atlikimui ir pasireiškianti nuteistųjų priežiūra, jų elgesio kontrole ir socialine parama jiems“.

Probacijos sistemos sukūrimas numatytas Nacionalinėje nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programoje²²⁰, kurioje pripažįstama būtinybė sukurti organizacine prasme veiksmingą probacijos tarnybų tinklą, diegti atkuriamojo teisingumo sistemą, užtikrinti nusikaltusių asmenų noro daugiau nebe nusikalsti ir resocializacijos prioritetą. Taip pat LR Seimo 2002 m. lapkričio 12 d. nutarime Nr. IX-1187 patvirtintoje Valstybės ilgalaikės raidos strategijoje, probacija įvardinama kaip vienas svarbiausių teisėkūros priemonių²²¹. Remiantis šiais teisės aktais Lietuvos Respublikos Vyriausybė 2007 m. vasario 21 d. priėmė nutarimą Nr. 220 „Dėl probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos ir probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“²²², kuriame apibrėžiami probacijos sistemos principai ir tikslai. Iš esmės galima kalbėti, apie probacijos modelio įtvirtinimą Lietuvos baudžiamojoje teisėje, nes yra siekiama: tobulinti probacijos teisinį reguliavimą; sudaryti tinkamas metodologines probacijos priežiūros sąlygas; sukurti vientisą institucijų, vykdančių probaciją, tinklą; užtikrinant socialinių paslaugų prieinamumą nuteistiesiems; skatinant visuomenės dalyvavimą probacijos procese.

Tuo tarpu pasaulyje probacija yra jau žinoma maždaug nuo XVIII amžiaus. Kaip jos atsiradimo socialinį pagrindą galima įvardinti Dž. Hovardo (1726-1790) iniciatyvinę veiklą, kai 1778 metais. Anglijoje buvo įvykdyta bausmių sistemos reforma²²³. Buvo perimtos idėjos apie „modernią“ baudžiamąją teisę (ne kaip bausmės už padarytą veiką, bet kelio užkirtimas nusikalsti ateityje - auklėjamąją resocializaciją)²²⁴. Tačiau įstatymiškai ji reglamentuota buvo tik 1879 metais. O Švedijoje probacija²²⁵ yra skiriama ne tik tuo atveju kai asmuo atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės ar bausmės realaus vykdymo, bet ir tuomet, kai skiriama bausmė²²⁶. Probacijai priskirtinos ir kitos bausmės bei baudžiamosios atsakomybės realizavimo formos, kurios taikomos probacijos realizacijos metu: viešieji darbai (Kanada, Švedija), elektroninis monitoringas (Anglija), turtinės žalos atlyginimas ar pašalinimas (Olandija)²²⁷. Būtina pabrėžti, kad Švedijoje (taip pat ir Anglijoje), probacijos metu nuteistasis ne tik prižiūrimas, bet, siekiant sėkmingos

²²⁰ Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. kovo 20 d. Nr. IX-1383 nutarimas „Dėl nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo“ // Valstybės Žinios, 2003, Nr.32-1318.

²²¹ Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. lapkričio 12 d. Nr. IX-1187 nutarimas „Dėl valstybės ilgalaikės raidos strategijos“ // Valstybės Žinios, 2002, Nr. 113-5029.

²²² Valstybės Žinios, 2007, Nr. 27-989.

²²³ Mackevičius T. Probacijos prielaidos Lietuvos Respublikos teisės sistemoje. Alternatyviomis bausmėmis nuteistųjų asmenų socialinė integracija probleminiuose regionuose. 2002. P. 33.

²²⁴ Merkys G., Ruškus J., Juodraitis A. Nepilnamečių resocializacija: priežiūros įstaigų psichosocialinė ir edukacinė situacija Lietuvoje. Šiaulių universiteto Socialinių tyrimų mokslinis centras, 2001. P. 7.

²²⁵ Šios valstybės baudžiamajame įstatyme yra išskiriamos šios probacijos rūšys: probacija ir viešieji darbai (*probation with community service*). Probacija yra papildyta įpareigojimu atlikti viešuosius darbus. Teismas gali nustatyti terminą nuo 40 iki 240 h; probacija ir gydymas (*probation with contract treatment*). Tai yra alternatyva įkalinimui iki 2 metų. Bet būtina sąlyga, kad asmuo būtų gydomas nuo to, kas įtakojo jo nusikalstamą elgesį // Ministry of Justice. Sweden, 2006 // <http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/07/16/92/68d81cee.pdf> (Žiūrėta 2007-03-06)

²²⁶ Factsheet. Ministry of Justice. Sweden, 2006 // <http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/07/16/92/68d81cee.pdf> (Žiūrėta 2007-03-03)

²²⁷ Mackevičius T. Probacijos prielaidos Lietuvos Respublikos teisės sistemoje. Alternatyviomis bausmėmis nuteistųjų asmenų socialinė integracija probleminiuose regionuose. 2002. P. 39.

nuteistojo resocializacijos, jam teikiama socialinė parama sprendžiant asmenines ir socialines problemas, taip pat yra taikoma nuteistojo socialinė rehabilitacija²²⁸.

Apibendrinant išdėstytus faktus galima teigti, kad užsienio valstybių patirtis rodo, kad skiriamų laisvės atėmimo bausmių skaičių galima sumažinti naudojant du būdus: taikant baudžiamosios atsakomybės realizavimo formas, nesusijusias su laisvės atėmimo bausme, ir taikant kitas priemones, kurios padėtų sutrumpinti laisvės atėmimo bausmės terminą. Bausmės vykdymo atidėjimas yra alternatyvi baudžiamojo teisingumo vykdymo forma, kurios esmė yra teismo suteikta galimybė nuteistam nepilnamečiui, neizoliuotam nuo visuomenės, per nustatytą terminą ir vykdant paskirtus įpareigojimus pakeisti savo elgesį. Šis laikotarpis yra įvardinamas probacijos sąvoka, kuri nors dar nėra taikoma Lietuvos BK, tačiau jau yra sukurta probacijos koncepcija, kurios pagrindu bus sukurtas vieningas probacijos veikimo mechanizmas.

---

²²⁸Пробация в уголовном праве зарубежных стран учебю пособие. М.Р.Гетаю- устькаменогорскю изд- во ВКГУ имю С.Аманжолова. 2004. Р. 12-18.

IŠVADOS

- Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė yra specifinė bendrosios baudžiamosios atsakomybės dalis. Jos turinį sudaro valstybės prievartos taikymas nusikalstamą veiką padariusiems nepilnamečiams ir pasireiškia baudžiamajame įstatyme apibrėžtų asmeninio ar turinio pobūdžio suvaržymų kaltininkui taikymu.
- Lietuvoje reformuojant nepilnamečių baudžiamąją justiciją tiesioginę įtaką turėjo tarptautiniai teisės aktai, kurių įgyvendinimas nacionalinėje teisėje užtikrino, kad nepilnamečių baudžiamoji justicija būtų modernizuota ir humanizuota.
- Nepilnamečio baudžiamoji atsakomybė yra siejama su visapusišku nepilnamečių amžiaus, jų fizinių ir psichinių ypatumų įvertinimu.
- Nustatydamas nepilnamečiams taikomų poveikio priemonių sistemą ir numatydamas specialią jos paskirtį, įstatymų leidėjas sudarė teisinę pagrindą sudėtingam nepilnamečių resocializacijos procesui.
- Nors bausmių sistemos analizuotose valstybėse yra skirtingos, tačiau yra bausmių ar auklėjamojo poveikio priemonių, kurios sutampa (pvz., įkalinimas). Bet netgi tuomet, kai baudžiamosios teisės poveikio priemonės savo forma atrodo panašios, jų turinys (kokybė) skiriasi (pvz., išpėjimas) dėl nevienodo socialinio ar ekonominio išsivystymo.
- Reformuojant Lietuvos nepilnamečiams taikomą bausmių sistemą, buvo įtvirtintos auklėjamojo poveikio priemonės, siekiant sumažinti terminuotą laisvės atėmimo skyrimą nepilnamečiams. Tačiau remiantis statistinių duomenų analize, nepilnamečiams skiriamų laisvės atėmimo bausmių skaičius po nepilnamečių baudžiamosios justicijos reformos padidėjo.
- Lietuvoje minimaliai nepilnamečių priežiūrai skiriama labai mažai dėmesio. Nors veikia įvairių minimalios priežiūros institucijų tinklas (dienos centrai, socialinių įgūdžių ugdymo programos vykdančios įstaigos, vaikų ir jų šeimų konsultavimo centrai ir t.t.), tačiau šio tinklo veikimas nėra reglamentuotas teisės aktais, trūksta šios veiklos strategijos, koordinavimo. O parengtas Nepilnamečių minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo projektas patvirtintas nebuvo.
- Pagal Lietuvos BK be bausmės teismas gali skirti turto konfiskavimą. Konfiskuojamas gali būti tik tas turtas, kuris buvo nusikaltimo padarymo įrankis, priemonė ar nusikalstamos veikos rezultatas.
- Kanadoje ir Švedijoje yra taikomas naujas bausmės modelis - tai yra jungtinės bausmės, susidedančios iš dviejų etapų: įkalinimo ir supervizijos. Tokios baudžiamosios teisės poveikio priemonės padeda sumažinti nepilnamečių nusikalstamumą ir užtikrinti jų resocializaciją ir integraciją į visuomenę.

- Užsienio valstybių patirtis rodo, kad skiriamų laisvės atėmimo bausmių skaičių galima sumažinti dviem būdais: taikant baudžiamosios atsakomybės realizavimo formas, nesusijusias su laisvės atėmimo bausme, ir taikant kitas priemones, kurios padėtų sutrumpinti laisvės atėmimo bausmės terminą.
- Lietuvoje atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės yra alternatyvi baudžiamojo teisingumo vykdymo forma, nes tai ne tik asmens, padariusio nusikaltimą, teisingas nubaudimas, bet ir asmens, nukentėjusio nuo nusikalstamos veikos, teisių ir teisėtų interesų atstatymas ir apsauga. Tačiau remiantis analizuotų užsienio šalių praktika, valstybės numato ir kita alternatyvias atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės formas: mediacija ir diversija.

PASIŪLYMAS

Nepilnamečių nusikalstamumo mažinimas yra vienas iš esminių valstybės vykdomos baudžiamosios politikos uždavinių, kuris gali būti įgyvendinamas tik taikant nepilnamečiams tokias baudžiamosios teisės poveikio priemones, kurios atitiktų šių asmenų amžių, socialinę brandą bei psichinę sveikatą. Vien įprastine bausme – įkalinimu, nepilnamečio nusikalstamumo sumažinti negalima. Tačiau yra būtinos tam tikros fizinės ar psichinės prievartos formos.

Paskutiniu metu valstybės daug dėmesio skiria auklėjamajai resocializacijai, t.y. ne bausmei už padarytą veiką, bet kelio užkirtimui nusikalsti ateityje. Šiuo tikslu užsienio valstybėse (Anglijoje, Švedijoje ir Kanadoje) pradėtas taikyti naujas bausmės modelis – jungtinės bausmės, susidedančios iš realaus įkalinimo ir supervizijos. Ši bausmė yra įvardinama kaip viena iš resocializacijos priemonių, nes nepilnamečiui atlikus pusę bausmės įkalinimo įstaigoje, kitą bausmės dalį su juo yra intensyviai dirbama. Siekiama taikant įvairias mokymo programas sukurti tokią ugdymo aplinką, kuri padėtų pakeisti nepilnamečiui deviantinį elgesį ir formuotų socialiai reikšmingus asmenybės bruožus.

Atsižvelgus į šiuo paminėtus bausmės ypatumus, Lietuvoje turėtų būti apsvarstyta galimybė įtraukti šį bausmės modelį į bausmių sistemą. Tai galėtų būti efektyvi resocializacijos priemonė ir padėtų sumažinti nepilnamečių nusikalstamumą.

SANTRAUKA

Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai – tai tema savo aktualumu pastaruosius dešimtmečius reikalaujanti pasaulio valstybių, jų įstatymų leidėjų, teisėsaugos institucijų bei baudžiamosios teisės specialistų, nevyriausybinų organizacijų išskirtinio dėmesio. Jungtinių Tautų vystymo programos iniciatyva 1999 m. lapkričio 17 d. su Lietuvos Respublikos Vyriausybe pasirašytos sutarties pagrindu pradėta vykdyti Nepilnamečių justicijos programa (1999 – 2002 m.). Ji leido žengti svarbų žingsnį humanizuojant ir modernizuojant nepilnamečių baudžiamosios justicijos sistemą. 2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojo naujas Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas (toliau – BK), kuriame kaip svarbiausias reformos akcentas išskirtas naujas skyrius, skirtas nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumams (XI skyrius „Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumai“). Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė yra viena iš svarbiausių valstybių vykdomos baudžiamosios politikos dalis, nes nepilnamečiai dėl savo fizinių ir psichinių savybių yra išskirtiniai baudžiamosios justicijos subjektai, dėl to taikomos baudžiamojo poveikio priemonės turi būti skirtos ne tik nepilnamečių nubausti, bet ir perauklėti, siekiant jo integracijos į visuomenę.

Lietuvoje reformuojant bausmių sistemą, buvo siekiama nepilnamečiams taikyti alternatyvias auklėjamojo poveikio priemones vietoj įkalinimo. Tačiau nors auklėjamojo poveikio priemonės yra labai svarbios, bet praktikoje vis dar sudaro silpną nepilnamečių baudžiamosios justicijos grandį. Remiantis statistinių duomenų analize, pastebima didėjanti laisvės atėmimo bausmių skyrimo tendencija.

Nepilnamečių minimalios ir vidutinės priežiūros sistema nepakankamai atribota nuo kitų nepilnamečių įstaigų (pvz., globos) veiklos, todėl teisės aktai nevisiškai atspindi nepilnamečių minimalios ir vidutinės priežiūros sistemos specifiką. Nors 2003 m. buvo parengtas LR vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo” projektas, tačiau šiandien jis nėra patvirtintas ir turi būti vertinamas kaip vienas iš neigiamų kriterijų vertinant nepilnamečių justicijos efektyvumą.

Analizuojant tokių užsienio valstybių kaip: Anglijos, Olandijos, Kanados ir Švedijos ilgametę patirtį nepilnamečių baudžiamojoje justicijoje, buvo siekiama nustatyti vieno ar kito instituto taikymo trūkumus procese. Buvo padarytos kelios esminės išvados, turinčios įtakos nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumams. Visų pirma, Lietuvoje taikomų bausmių sąrašas yra ilgesnis nei kitose užsienio valstybėse. Antra, Anglijoje, Kanadoje ir Švedijoje yra taikomas naujas bausmės modelis, tai yra jungtinės bausmės, susidedančios iš dviejų etapų :įkalinimo ir stebėjimo. Tokios baudžiamojo poveikio priemonės padeda sumažinti nepilnamečių nusikalstamumą ir užtikrinti jų resocializaciją ir integraciją į visuomenę. Trečia, nagrinėjamose užsienio valstybėse daug dėmesio skiriama alternatyvioms baudžiamosios atsakomybės realizavimo formoms kaip: diversija ir mediacija.

SUMMARY

Criminal liability of juvenile offenders is a relevant issue which requires constant attention of states, legislators, law enforcement institutions, specialists of criminal law and non-governmental institutions. On initiative of United Nations Development Programme, the Government of the Republic of Lithuania introduced Juvenile Justice Programme (1999 – 2002) on the 17th of November 1999. This programme played an important role in humanizing and modernizing the system of juvenile criminal justice. On the 1st of May 2003 a new Criminal Code of the Republic of Lithuania introduced new section under the title "Characteristics of Juvenile Criminal Liability". Juvenile criminal liability is one of the most important issues of criminal justice policy. Due to specific physical and psychical features of juveniles, juveniles are considered exclusive subjects of criminal justice. Therefore, punitive measures applied should re-educate the minor and help to integrate him into society instead of simply punish him for the crime committed.

In Lithuania, the central aim of reforms in punishment system was to impose educational measures on juvenile offenders which would be an alternative to imprisonment. However, even though educational measures are considered to be very important, in practice this kind of punishment is not widely applied in the juvenile criminal justice. Moreover, statistical data show that the number of cases when imprisonment is imposed on juvenile offenders tends to increase.

System of minimal and moderate supervision in respect of juveniles is not clearly distinguished from activities of other juvenile institutions. Therefore, legislation does not provide particularities of minimal and moderate supervision system. In 2003 a law draft regarding minimal and moderate supervision of a child was introduced, which has not been approved till now. This fact should be considered negatively in terms of the effectiveness of juvenile justice.

By analysing long experience in juvenile criminal justice of some foreign countries, such as England, Holland, Canada and Sweden, various aspects of applying particular institutes in the proceedings were considered. The following conclusions regarding the characteristics of juvenile criminal justice were made: firstly, the list of punishments imposed in Lithuania is longer the those of other countries; secondly, England, Canada and Sweden already apply a new punishment model, i.e. combined punishment comprised of two stages, namely, imprisonment and supervision. Such punitive measures help to decrease delinquency and ensure juveniles' re-socialization and integration into society. And lastly, foreign countries in question pay more attention to alternatives to conventional punitive measures, such as diversion or mediation.

PANAUDOTŲ ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Istatymai ir kiti teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. // Valstybės Žinios, 1992, Nr. 33-1014.
2. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. // Valstybės žinios, 1996, Nr. 33-807.
3. Lietuvos Respublikos Seimo priimtas įstatymas „Dėl JTO vaiko teisių konvencijos ratifikavimo“. // Valstybės žinios, 1995, Nr. 60-1501.
4. Lietuvos Respublikos Seimo priimtas įstatymas „Dėl Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, jos ketvirtojo, septintojo ir vienuoliktojo protokolų ratifikavimo“. // Valstybės Žinios., 1995, Nr. 37-913.
5. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas. // Valstybės žinios, 1999, Nr. 60-1948.
6. LR smurtiniais nusikaltimais padarytos žalos kompensavimo įstatymas. // Valstybės žinios, 2005, Nr. 85-3140.
7. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gegužės 5 d. nutarimas Nr. 643 „Dėl Specialių vaikų auklėjimo ir globos namų laikinųjų nuostatų“. // Valstybės žinios, 1995, Nr.39-971.
8. Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. lapkričio 12 d. Nr. IX-1187 nutarimas „Dėl valstybės ilgalaikės raidos strategijos“. // Valstybės Žinios, 2002, Nr. 113-5029.
9. Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. kovo 20 d. Nr. IX-1383 nutarimas „Dėl nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo“. // Valstybės Žinios, 2003, Nr.32-1318.
10. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gegužės 19 d. nutarimas Nr. 600 „Dėl nepilnamečių justicijos 2004-2008 metų programos patvirtinimo“. // Valstybės žinios, 1995, Nr. 39-971.
11. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. vasario 21 d. nutarimas Nr. 220 „Dėl probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos ir probacijos sistemos Lietuvoje koncepcijos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“. // Valstybės Žinios, 2007, Nr. 27-989.
12. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. // Valstybės žinios, 2000, Nr. 18-147.
13. Lietuvos Respublikos Bausmių vykdymo kodeksas. // Valstybės Žinios., 2002, Nr. 73-3084.
14. Lietuvos Respublikos Civilinis Kodeksas. // Valstybės Žinios, 2000, Nr. 74-2262.
15. Nepilnamečių minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo koncepcija. // Valstybės žinios, 2003, Nr. 47-2080.
16. JT nepilnamečių, kuriems atimta laisvė, apsaugos taisyklės (Havano taisyklės) http://www.nplc.lt/nj/Dokumentai/Uzs_teis_aktai/Havano%20taisykles.htm (Žiūrėta 2006-10-23)
17. 1990 m. Jungtinių Tautų Gairės nepilnamečių nusikalstamumo prevencijai (Rijado gairės). http://www.nplc.lt/nj/Dokumentai/Uzs_teis_aktai/Rijado%20gaires.htm (Žiūrėta 2006-11-06)
18. JT Standartinės minimalios nepilnamečių teisenos įgyvendinimo taisyklės (Pekino taisyklės) http://www.nplc.lt/nj/Dokumentai/Uzs_teis_aktai/Pekinotaisykles%20red.htm (Žiūrėta 2006-10-23)
19. Youth Criminal Justice Act. <http://www.justice.gc.ca/en/news/nr/1999/yoaback.html>. (žiūrėta 2007-03-06)
20. Youth Criminal Justice Act.// <http://www.justice.gc.ca/en/news/nr/1999/yoaback.html>. (Žiūrėta 2007-03-06)
21. Youth Criminal Justice Act (2002, c. 1).// <http://canada.justice.gc.ca/en/ps/yj/> (Žiūrėta 2007-03-06)

Specialioji literatūra:

1. Abramavičius A., Čepas A. [et al] Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Eugrimas, 2001.
2. Abramavičius A., Čepas A., Drakšienė A. [et al]. Baudžiamoji teisė. Antrasis papildytas leidimas. Eugrimas, 1998.
3. Baranskaitė A. Kaltininko ir nukentėjusiojo susitaikymo institutas Lietuvos respublikos baudžiamajame kodekse: istorinis lyginamasis aspektas.// Jurisprudencija, 2003, Nr. 45(37).
4. Baranskaitė A, Prapiestis J. Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės Konstitucijos ir Konstitucinės jurisprudencijos kontekste.// Jurisprudencija. Mokslo darbai. 2006, Nr. 7(85).
5. Barkauskaitė M., Juodkaitė D. Smurtiniai nepilnamečių nusikaltimai. Ugdymo problemos. Mokslo darbai, 1998.
6. Criminal Litigation & Sentencing. Inns of Court School of Law, 2001/2002.
7. Dapšys A. Nepilnamečių nusikalstamumo prevencijos sistemos esmė ir jos kūrimo kryptys.// Teisės problemos, 1994, Nr. 3. P. 34.
8. Dembinskas A. [et al] Psichiatrija. Vaistų žinios, 2003.
9. Drakšas R. Baudžiamosios atsakomybės sampratos formulavimo problemos Lietuvoje.// Teisė, Nr. 47, 2003.
10. Drakšas A. Vaiko teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimas nacionalinėje baudžiamojoje teisėje.// Teisė, 2005, Nr.54.
11. Drakšas R. Baudžiamosios atsakomybės filosofiniai aspektai.// Teisė, 2005, Nr. 54.
12. Drakšas R. Svarbesni nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės klausimai. Eugrimas, 2005.
13. Drakšienė A. Amžius kaip nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės prielaida.// Justitia, 1996.
14. Drakšienė A. Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso projekte.// Teisė, 1998, Nr. 32.
15. Drakšienė A. Vaiko teisių konvencijos nuostatų įgyvendinimas nacionalinėje baudžiamojoje teisėje.// Teisė, 2005, Nr. 54.
16. Drakšienė A. Numatytų nepilnamečių baudžiamųjų sankcijų paskirtis.// Teisė, 2006, Nr. 61.
17. Drakšienė A. Pakaltinamumas kaip nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės prielaida.// Teisė, 2006, Nr. 58.
18. Duff R. Punishment, Communication and Community. New York, 2001.
19. Durkheimas E. Sociologijos metodo taisyklės. Vaga, 2001.
20. European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics.// <http://www.europeansourcebook.org/> (Žiūrėta 2007-03-20)
21. Girdauskas M. Tarptautinių teisės aktų, reglamentuojančių nepilnamečių baudžiamojo proceso ypatumus, apžvalga. Teisės institutas, 2001.// <http://www.nplc.lt/lit/lit14.doc> (Žiūrėta 2007-03-01)
22. Grebing G. Die Geldsstrafe im deutsches Recht nach Einführung des Tagessatz systems. Die Geldsstrafe im deutschen and ausländischen Recht. Bade, 1978.
23. Jatkevičius A. Apie nepilnamečių kriminalinės justicijos reformos programą.// Teisės problemos. 1999. Nr. 4.
24. Jatkevičius A. Nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevencija. Daktaro disertacijos santrauka. Socialiniai mokslai, Teisė, 2003.// <http://www.nplc.lt/lit/lit23/lit23santr.doc> (Žiūrėta 2007-04-03)
25. Junger-Tas J., Decker S. H. (eds.), International Handbook of Juvenile Justice, 2006.// <http://www.esc-eurocrim.org/files/ch06.pdf> (Žiūrėta 2007-03-06)
26. Jurgelaitienė G. Galiojančių baudžiamųjų įstatymų įtakos nusikalstamų veikų recidyvui kriminologinė analizė.// Jurisprudencija, 2004, Nr. 51(43).
27. Justickis V. Kriminologija. I dalis. Lietuvos teisės universitetas, 2001.
28. Kačerauskas J. 2000 metų Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įteisintų bausmių, alternatyvių laisvės atėmimui, vertinimas, remiantis baudžiamosios politikos kontekstu.// Jurisprudencija, 2004, Nr. 57(49).
29. Klimka A.. Nusikaltimo sudėtis (objektas, objektyvinė pusė ir subjektas). Vilnius, 1971.

30. Merkys G., Ruškus J., Juodraitis A. Nepilnamečių resocializacija: priežiūros įstaigų psichosocialinė ir edukacinė situacija Lietuvoje. Šiaulių universiteto Socialinių tyrimų mokslinis centras, 2001.
31. Michailovič I. Nepilnamečio kaltininko ir nukentėjusiojo mediacijos galimybės Lietuvoje.// Teisė. 2000. Nr. 35.
32. Michailovič I. Baudžiamajame įstatyme numatytų nepilnamečių resocializacijos priemonių taikymas. Vilniaus universiteto leidykla, 2001.
33. Michailovič I. Mediacijos teorinių ir praktinių problemų paskaitų medžiaga. 2006.
34. Mills, C. W. The Sociological Imagination. Oxford Universitypress. Saraga, E. (Ed.). (1998). Embodying the social: constructions of difference. London.// <http://apliij.oxfordjournals.org/help/citetrack/index.dtl> (Žiūrėta 2007-03-02)
35. Philip S. J. Introduction to English Law; twelfth Edition. London, 1989.
36. Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Baudžiamasis įstatymas ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai. Justitia, 2006.
37. Prapiestis J. Namų advokatas. Teisinės informacijos centras, 2002.
38. Prapiestis J., Švedas G., Abramavičius A. [et al] Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai). Teisinės informacijos centras, 2004.
39. Rimkus V. Bausmės vykdymo atidėjimas (istorinis – lyginamasis tyrimas). Kriminalinė justicija, 1997, Nr. 7(8).
40. Sakalauskas G. Vaikų ir jaunimo baudžiamosios atsakomybės užsienio šalyse raidos tendencijos.// Teisės problemos, 2000, Nr. 3-4.
41. Sakalauskas G., Jatkevičius A. Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė Lietuvoje: reglamentavimo problemos ir galimų jų sprendimai.// Teisės problemos, 2000, Nr. 3-4.
42. Sakalauskas G., Jatkevičius A. Tarptautiniai dokumentais, reglamentuojantys vaikų ir jaunimo baudžiamąją atsakomybę.// Teisės problemos, 2000, Nr. 3-4.
43. Sakalauskas G., Gečėnienė S., Jatkevičius A., Michailovič I. Vaikų ir jaunimo baudžiamoji atsakomybė: užsienio šalių patirtis. Vokietija, Austrija, Olandija, Lenkija, Estija, Rusija. Nusikalstamumo Prevencijos Lietuvoje centras, Teisės institutas, 2001.
44. Schneider H. J. Einführung in die Kriminologie. Berlin, 1993.
45. Specializuotų teismų šeimos ir nepilnamečių byloms nagrinėti įsteigimo Lietuvoje poreikis ir galimybės. Mokslo taikomasis tyrimas. Teisės institutas, 2002.//
46. Šipelis J. Mažamečių nusikaltimai ir kova su jais Lietuvoje ir kitose valstybėse.// Teisė, 1929, Nr. 16. P. 54.
47. Šulija G. Baudos bausmė ir jos paplitimas Europos Sąjungos valstybėse.// Teisė, 2004, Nr. 52.
48. Šulija G. Turtinių bausmių reforma naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse.// Jurisprudencija, 2004, Nr. 52(44).
49. Šulsienė O. Ar tvirtos mūsų šeimos? Krikščioniškos minties, kultūros ir visuomenės laikraštis, 2005.// http://xxiamzius.lt/numeriai/2005/05/20/mraso_01.html (Žiūrėta 2007-04-04)
50. Švedas G. Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje. Teisinės informacijos centras, 2006.
51. Tyrimas. “Specializuotų teismų šeimos ir nepilnamečių byloms nagrinėti įsteigimo Lietuvoje poreikis ir galimybės”.// <http://www.teise.org/docs/upload/Tyrima3.pdf> (Žiūrėta 2007-03-03)
52. Uglow S. Criminal Justice. London, 1995.
53. Urmonas A. Nepilnamečių nusikalstamumo kontrolės objektyvieji poreikiai ir institucijų teisinis statusas.// Jurisprudencija, 2002, Nr. 26(18).
54. Uscila R. Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio mediacija Skandinavijos šalyse.// Jurisprudencija, 2002, Nr. 29(21).
55. Uscila R. Nusikaltimo aukos ir nusikaltėlio mediacijos įdiegimo galimybės Lietuvoje. Nusikalstamumo prevencijos Lietuvoje centras, 2006.
56. Valionio A. pokalbis su Teisės instituto direktoriumi A. Dapšiu. Nepilnamečio įkalinimas-kraštutinė priemonė// Kryžkelė. 1998. Nr. 1.
57. Wessels J. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Baudžiamoji veika ir jos struktūra. Eugrimas, 2003.

58. Иншаков С. М. Зарубежная криминология. Москва, 1997.
59. Крайг Г. Психология развития. Санкт - Петербург, 2001.
60. Курс советского уголовного права. Часть общая. Том 2. Ленинград. 1970.
61. Мельникова Э. Б. Ювенальная юстиция: проблемы уголовного права, уголовного процесса и криминологии. Академия народного хозяйства при правительстве Российской Федерации, Российская правовая академия Министерства юстиции Российской Федерации. Дело, Москва, 2000.
62. Павлов В. Г. Субъект преступления. Юридический центр, Санкт-Петербург, 2001.
63. Пробация в уголовном праве зарубежных стран учебно пособие. М.Р.Гетаю-устькаменогорскую изд-во ВКГУ имю С.Аманжолова. 2004.
64. Tarptautinių žodžių žodynas. Alma littera, 2001.
65. Таганцев Н. С. Русское уголовное прав. Москва: Наука, 1994
66. Уголовный кодекс Голландии. Санкт–Петербург: Юридический центр Пресс, 2001
67. Factsheet. Ministry of Justice. Sweden, 2006.//
<http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/07/16/92/68d81cee.pdf> (Žiūrėta 2007-03-01)
68. Restorative Aspects in the Dutch Juvenile Justice System. 2002.//
<http://www.defenceforchildren.nl/ariadne/loader.php/en/dci/eng/activities/Justice/> (Žiūrėta 2007-02-03)
69. Retributivism in need of reasons - Consequentialist morality, distributed responsibility, Liberty and the mentor state.// http://www.naturalism.org/maximizing_liberty.htm (Žiūrėta 2007-04-01)
70. Youth Justice System.:Sentences, Orders and Agreements.// <http://www.yjb.gov.uk/en-gb/yjs/SentencesOrdersandAgreements/> (2007-03-06)
71. Youth Justice System. Youth offending teams- who are they? // <http://www.yjb.gov.uk/en-gb/yjs/YouthOffendingTeams/> (Žiūrėta 2007-04-04))
72. The Youth Justice System in England and Wales by Peter Smith and Martin Ryan, Crown Prosecution Service of England and Wales.// <http://www.iap.nl.com/regconference/reg3.html> (Žiūrėta 2007-03-03)
73. Diversion in the Netherlands by Elisabeth Mijnaerends, Prosecutor at Utrecht. 2002.//
<http://www.iap.nl.com/regconference/reg14.html> (Žiūrėta 2007-03-22)
74. Ministry of Justice. Sweden, 2006.// <http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/07/16/92/68d81cee.pdf> (Žiūrėta 2007-03-06))

Teismų praktika:

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2000 m. birželio 16 d. nutarimas Nr. 25 „Dėl teismų praktikos atidedant paskirtųjų bausmių vykdymą“//
http://www.lat.lt/4_tpbiuletiniai/senos/nutartis.aspx?id=26338 (Žiūrėta 2007-02-02)
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2001 m. birželio 15 d. nutarimas Nr. 30 „Dėl teismų praktikos atleidžiant nepilnamečius nuo baudžiamosios atsakomybės“. Teismų praktika Nr. 15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo biuletinis, 2001.
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 spalio 11 d. nutartis Nr. 3K-7-688/2001.//
http://www.lat.lt/4_tpbiuletiniai/senos/nutartis.aspx?id=27702 (Žiūrėta 2007-04-06)
4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. gruodžio 4 d. nutartis Nr. 2K-1066/2001.
http://www.Lietuvos Aukščiausias Teismas.lt/4_tpbiuletiniai/senos/nutartis.aspx?id=20031 (2007-04-04)
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. balandžio 27 d. nutartis Nr. 2K-270/2004. Teismų praktika. Nr. 21.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. birželio 1 d. nutartis Nr. 2K-389/2004.//
http://www.Lietuvos Aukščiausias Teismas.lt/4_tpbiuletiniai/senos/nutartis.aspx?id=25393 (Žiūrėta 2007-04-04)

7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. birželio 29 d. nutartis Nr. 2K-325/ 2004. [http://www.Lietuvos Aukščiausias Teismas.lt/4 tpbiuleteniai/senos/nutartis.aspx?id=25458](http://www.LietuvosAuksciausiasTeismas.lt/4_tpbiuleteniai/senos/nutartis.aspx?id=25458) (Žiūrėta 2006 12 20)
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. lapkričio 14 d. nutartis Nr. 2K-P-464/2005.// [http://www.lat.lt/4 tpbiuleteniai/senos/nutartis.aspx?id=29057](http://www.lat.lt/4_tpbiuleteniai/senos/nutartis.aspx?id=29057) (Žiūrėta 2007-02-28)
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. lapkričio 22 d. nutartis Nr. 2K-550/2005.// [http://www.lat.lt/4 tpbiuleteniai/senos/nutartis.aspx?id=29040](http://www.lat.lt/4_tpbiuleteniai/senos/nutartis.aspx?id=29040) (Žiūrėta 2007-02-28)
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. vasario 7 d. nutartis Nr.2K-325 / 2004.// [http://www.Lietuvos Aukščiausias Teismas.lt/4 tpbiuleteniai/senos/nutartis.aspx?id=29405](http://www.LietuvosAuksciausiasTeismas.lt/4_tpbiuleteniai/senos/nutartis.aspx?id=29405) (Žiūrėta 2007-04-04)
11. European Court of Human Rights. Case T v. The United Kingdom. Judgment. 16 December 1998.// <http://www.echr.coe.int> (Žiūrėta 2006-10-23)

Statistika:

1. Duomenys apie nusikalstamas veikas, padarytas Lietuvos Respublikoje. http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/html_file.phtml?metai=2007&menuo=2&ff=EK-SAV&fmr=5 (Žiūrėta 2007-01-13)
2. Duomenys apie nepilnamečius asmenis. Asmens amžius. http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/txt_file.phtml?fv=20072/f-30n-iti-20072.data.txt&ff=<!--|30N-ITI|13|-- (Žiūrėta 2007-03-01)
3. Darbo su nepilnamečiais, esančiais regionų pataisos inspekcijų teritorinių padalinių įskaitoje, suvestinė. http://www.kalejimudepartamentas.lt/?item=vkl_at_kt&lang=1 (Žiūrėta 2006-10-10).
4. Lietuva padarė nemenką pažangą nepilnamečių justicijos srityje. TM pranešimai spaudai, 2002. <http://www.infolex.lt/portal/start.asp?act=news&Tema=20&str=2451> (2007-01-01)
5. European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics. <http://www.europeansourcebook.org/>

PRIEDAI

Lentelė Nr.1 **Nuteistų nepilnamečių, kurie buvo atleisti nuo bausmės, skaičius**

	2003*	2004	2005	2006
Nepilnamečiai	—	32	16	9
Lyginamoji dalis visų nuteistų nepilnamečių atžvilgiu, %	—	2	1	1

*(2003 m. įsigaliojus naujam BK , duomenys yra pateikiami tik už pusę metų, todėl šiuose statistiniuose duomenyse neparodomi)

**Sudaryta remiantis statistiniais duomenimis pateiktais www.nplc.lt tinklalapyje

Lentelė Nr. 2 **Nepilnamečių, kurie buvo nuteisti atidedant bausmės vydyką, skaičius**

	2003*	2004	2005	2006
Nepilnamečiai	—	1045	405	449
Lyginamoji dalis visų nuteistų nepilnamečių atžvilgiu, %	—	61,8	28,4	35,0

*(2003 m. įsigaliojus naujam BK , duomenys yra pateikiami tik už pusę metų, todėl šiuose statistiniuose duomenyse neparodomi)

**Sudaryta remiantis statistiniais duomenimis pateiktais www.nplc.lt tinklalapyje

Lentelė Nr. 3 **Nuteistų nepilnamečių skaičius**

	2003	2004	2005	2006
Nepilnamečiai	2269	1690	1424	1284
Nuteistų nepilnamečių skaičius 100 000 gyventojų	66	49	42	38

*Sudaryta remiantis statistiniais duomenimis pateiktais www.nplc.lt tinklalapyje

Lentelė Nr. 4 **Nepilnamečių, nuteistų areštu, skaičius**

	2003	2004	2005	2006
Nepilnamečiai	283	448	145	50
Nuteistų nepilnamečių skaičius 100 000 gyventojų	12,5	26,5	10,2	3,9

*Sudaryta remiantis statistiniais duomenimis pateiktais www.nplc.lt tinklalapyje

Lentelė Nr. 5 **Nepilnamečių, nuteistų laisvės apribojimu, skaičius**

	2003	2004	2005	2006
Nepilnamečiai	110	—	329	333
Nuteistų nepilnamečių skaičius 100 000 gyventojų	4,8	—	23,1	25,9

*Sudaryta remiantis statistiniais duomenimis pateiktais www.nplc.lt tinklalapyje

Lentelė Nr. 6 **Nepilnamečių, nuteistų bauda, skaičius**

	2003	2004	2005	2006
Nepilnamečiai	80	109	114	66
Nuteistų nepilnamečių skaičius 100 000 gyventojų	3,5	6,4	8,0	5,1

*Sudaryta remiantis statistiniais duomenimis pateiktais www.nplc.lt tinklalapyje

Lentelė Nr. 7 **Nepilnamečių, nuteistų viešaisiais darbais, skaičius**

	2003	2004	2005	2006
Nepilnamečiai	113	96	28	21
Nuteistų nepilnamečių skaičius 100 000 gyventojų	5,0	5,7	2,0	1,6

*Sudaryta remiantis statistiniais duomenimis pateiktais www.nplc.lt tinklalapyje

Lentelė Nr. 8 **Nepilnamečių, kuriems skirta auklėjamojo poveikio priemonė – žalos atlyginimas, skaičius**

	2003	2004	2005	2006
Nepilnamečiai	183	81	52	39
Įvykdė	124	53	38	24

* Kalėjimo departamento prie LR Teisingumo ministerijos administracijosreikalų skyriaus analitinis poskyris. Darbo su nepilnamečiais, esančiais regionų pataisos inspekcijų teritorinių padalinių įskaitoje, 2003- 2006 m. suvestinės.

Lentelė Nr. 9 **Nepilnamečių, nuteistų terminuotu laisvės atėmimu, skaičius**

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Nepilnamečiai	666	498	987	691	824	1681	1037	802	760
Lyginamoji dalis visų nuteistų nepilnamečių atžvilgiu, %	31,4	22,2	35,3	26,3	32,0	74,1	61,4	56,3	59,2

*Sudaryta remiantis statistiniais duomenimis pateiktais www.nplc.lt tinklalapyje

Lentelė Nr. 10 **Nepilnamečių, kuriems skirtas įpareigojimas - būti namuose nustatytu laiku, skaičius**

	2003	2004	2005	2006
Auklėjamojo poveikio priemonė – elgesio apribojimu	—*	46	94	106
Nuteisti laisvės apribojimu	2	60	130	116
Atidėjus baudmės vykdymą	140	252	211	214

*(2003 m. įsigaliojus naujam BK , duomenys yra pateikiami tik už pusę metų, todėl šiuose statistiniuose duomenyse neparodomi)

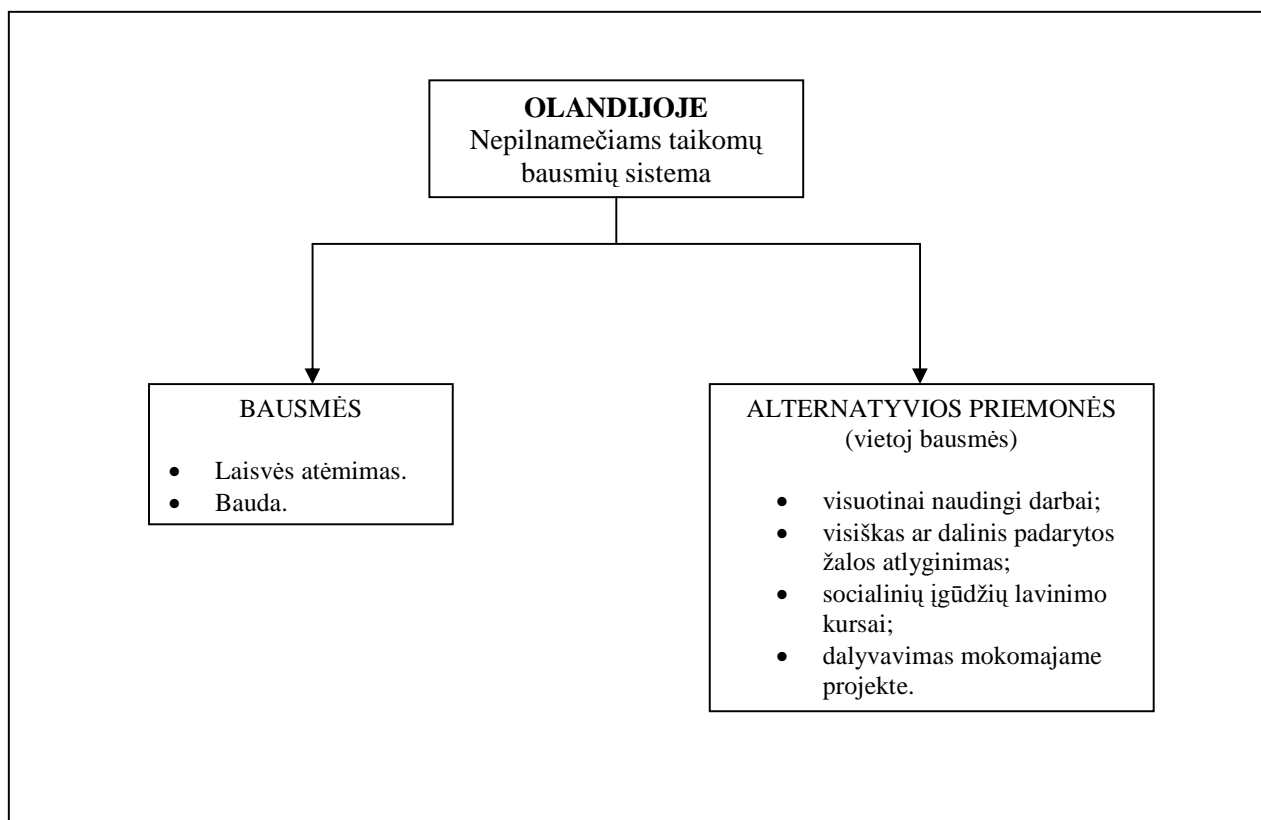
**Kalėjimo departamento prie LR Teisingumo ministerijos administracijosreikalų skyriaus analitinis poskyris. Darbo su nepilnamečiais, esančiais regionų pataisos inspekcijų teritorinių padalinių įskaitoje, 2003- 2006 m. suvestinės.

Lentelė Nr. 11 **Nepilnamečių, kuriems skirtas įpareigojimas - atlikti visą gydymosi nuo alkoholizmo, narkomanijos, toksikomanijos ar venerinės ligos kursą, skaičius**

	2003	2004	2005	2006
Auklėjamojo poveikio priemonė – elgesio apribojimu	—	—	—	—
Nuteisti laisvės apribojimu	—	—	—	—
Atidėjus baismės vykdymą	2	1	1	—

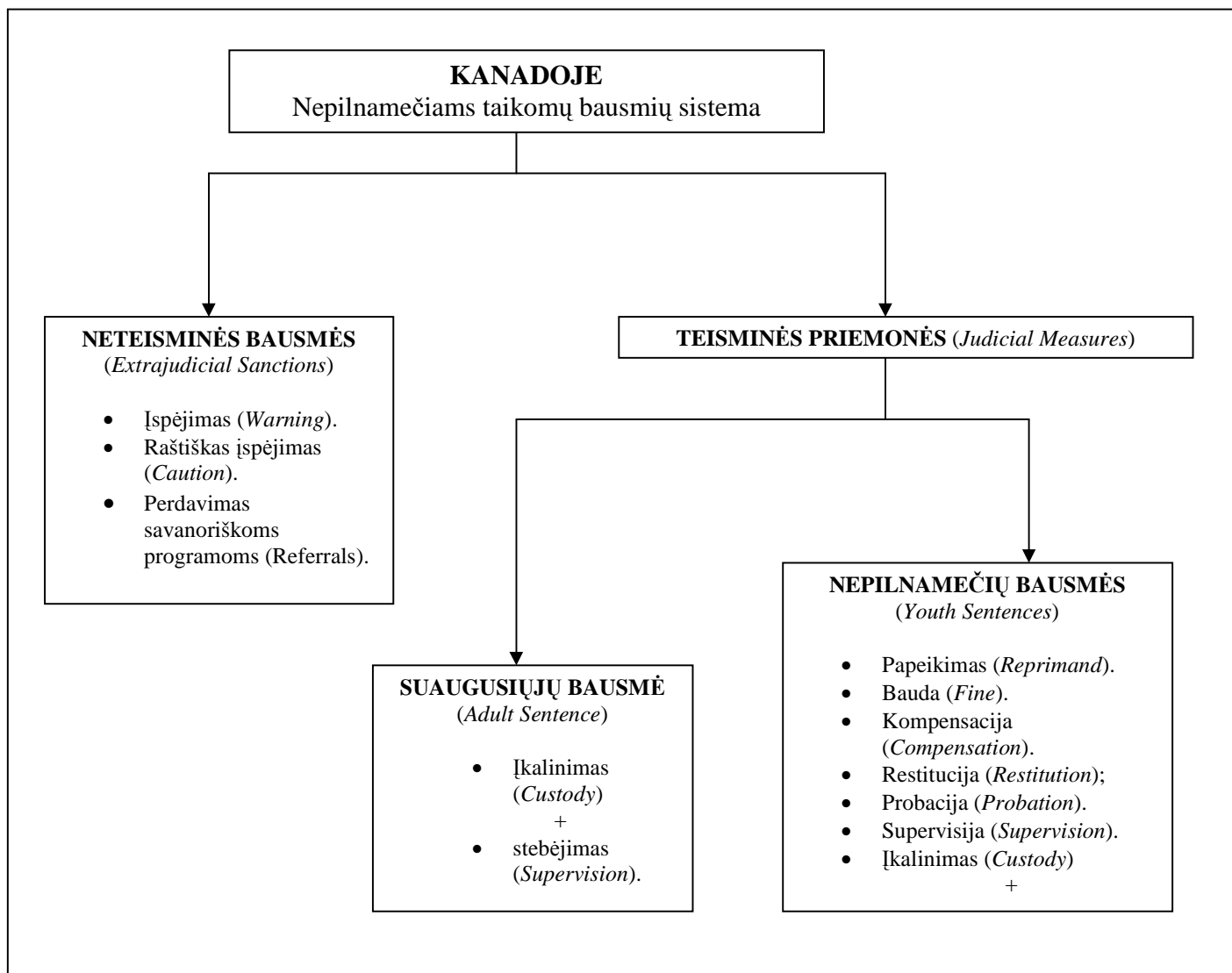
*Kalėjimo departamento prie LR Teisingumo ministerijos administracijosreikalų skyriaus analitinis poskyris. Darbo su nepilnamečiais, esančiais regionų pataisos inspekcijų teritorinių padalinių įskaitoje, 2003- 2006 m. suvestinės.

Lentelė Nr. 12

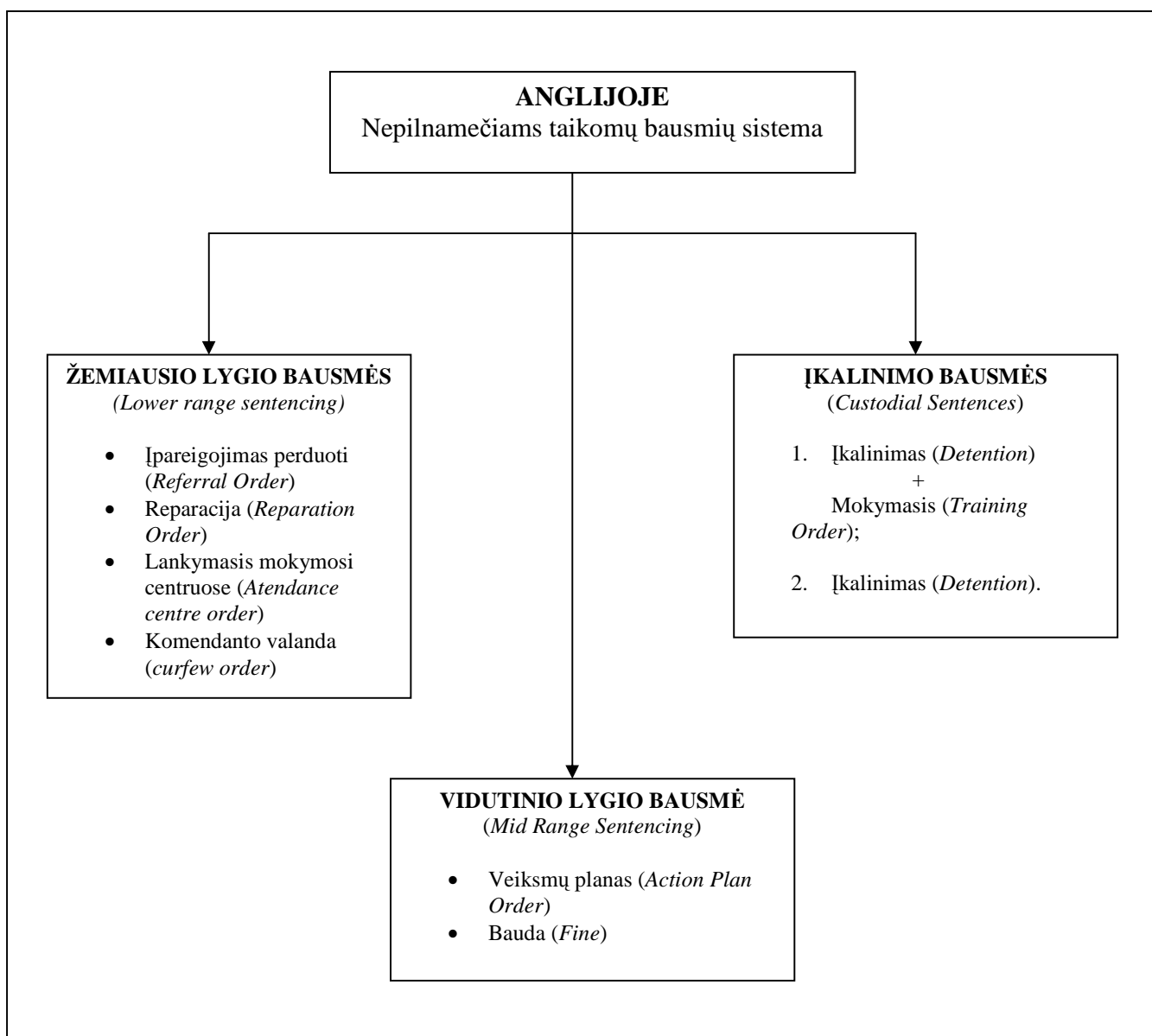
*Sakalauskas G., Gečėnienė S., Jatkevičius A., Michailovič I. Vaikų ir jaunimo baudžiamoji atsakomybė: užsienio šalių patirtis. Vokietija, Austrija, Olandija, Lenkija, Estija, Rusija. Nusikalstamumo Prevencijos Lietuvoje centras, Teisės institutas, 2001.P. 75-83.

Lentelė Nr. 13

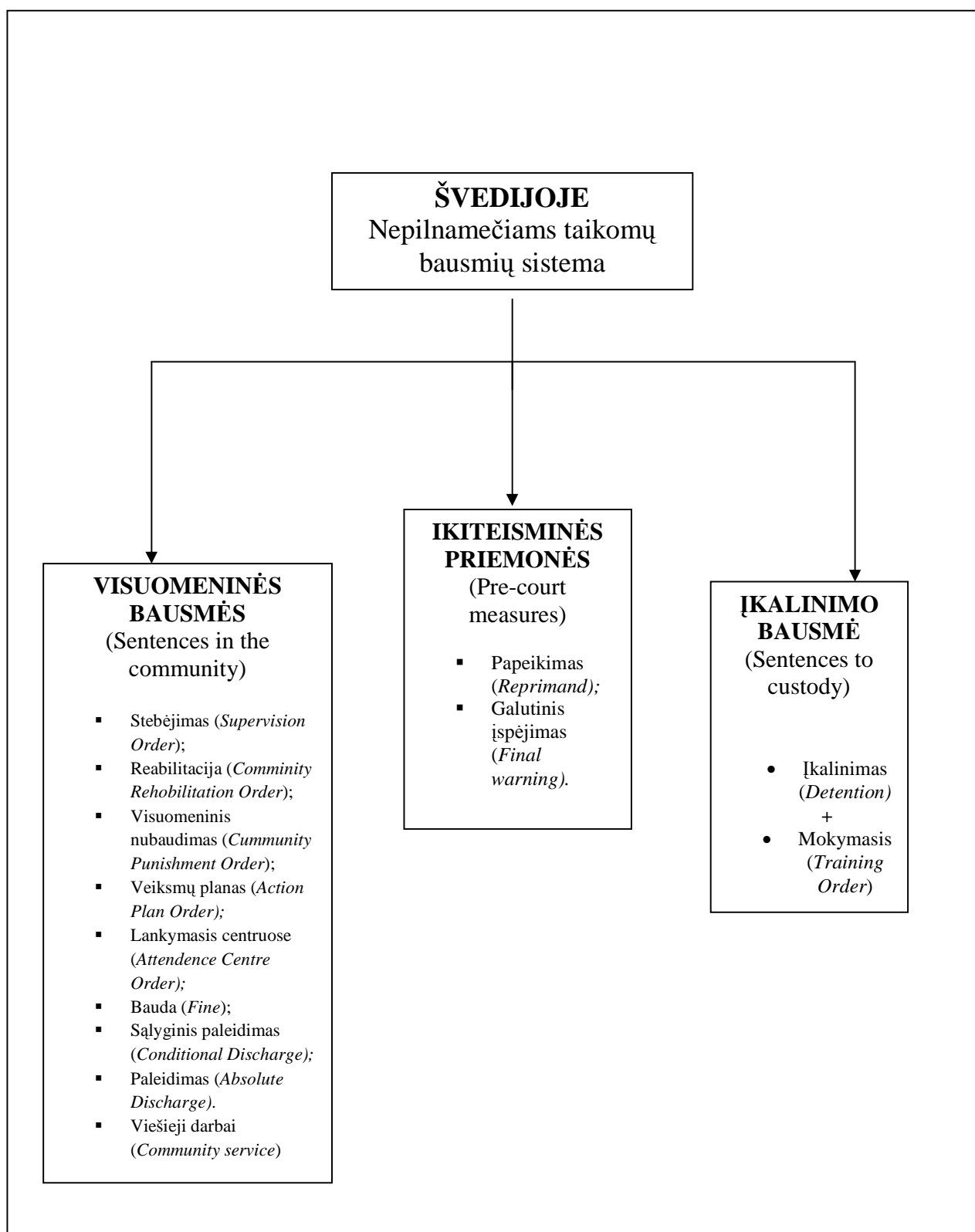
*Criminal Justice Act. <http://laws.justice.gc.ca/en/ShowTdm/cs/Y-1.5> (žiūrėta 2007-03-06)

Lentelė Nr. 14

* Criminal Litigation & Sentencing. Inns of Court School of Law, 2001/2002. P. 321-327.

Lentelė Nr. 15

*Youth Justice System.Sentences, Orders and Agreements.

<http://www.yjb.gov.uk/en-gb/yjs/SentencesOrdersandAgreements/> (Žiūrėta 2007-03-06))

